

ISSN 0124/987

1993/1

1-9

GULISTAN

ГУЛИСТОН

1
1993

№ 1 (515)

Далв
(Январ)
1993

Ойнома 1925 йилдан
чиқа бошлаган

МУАССИС:

Ўзбекистон жумҳурияти «Шарқ»
нашриёт-матбаачилик концерни
ҳамда «Гулистон» жамоаси.

НОШИР:

Ўзбекистон Республикаси
«Шарқ» нашриёт-матбаа
концерни

ТАХРИР ХАЙЪАТИ:

Бош муҳаррир:
МИРМУҲСИН

Бош муҳаррир ўринбосари:
Оқилжон ҲУСАН,
Абдусамд НУРБОВ
(масъул котиб),
Абдураззоқ КАРИМ,
Мирвосил ОДИЛОВ
(бош мусаввир),
Машраб НУРИНБОВ

КЕНГАШ АЪЗОЛАРИ

Ислом ШОҒУЛОМОВ,
ШУКРУЛЛО,
Азиз ҚАЮМОВ,
Раҳим АҲМЕДОВ,
Ҳамид ЗИЕЕВ,
Дилфуза ҒУЛОМОВА,
Жамол КАМОЛ,
Сабоҳат АЗИМЖОНОВА,
Абдусамд КҮЧИМОВ,
Эргаш МУҲАМЕДОВ.

Манзилгоҳимиз:

Тошкент — П. 700000,
Буюк Турон кўчаси, 41.

Тахририят телефонлари: бош муҳар-
рир — 33-35-20; бош муҳаррир ўрин-
босари 33-35-90; масъул котиб ва
умумий бўлим — 33-36-02; бозорчи
бўлими ва мусаввир — 33-36-58.

© «Гулистон» 1, 1993

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИНИ ҚАБУЛ ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши қарор
қилади:

Конституция комиссияси тақдим этган Ўзбекис-
тон Республикаси Конституциясининг лойиҳаси
тулалигича қабул қилинсин.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси
1992 йил 8 декабрдан бошлаб амалга киритилсин.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти

И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 8 декабрь.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИ ҚАБУЛ ҚИЛИНГАН КУНИ УМУМХАЛҚ БАЙРАМИ ДЕБ ЭЪЛОН ҚИЛИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши қарор
қилади:

Мустақил Ўзбекистон Республикасининг Конститу-
цияси қабул қилинганини нишонлаш мақсадида Конс-
титутция қабул қилинган кун — 8 декабрь умумхалқ
байрами — Ўзбекистон Республикаси Конституцияси
куни деб эълон қилинсин.

8 декабрь дам олиш куни ҳисоблансин.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти

И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1992 йил 8 декабрь.

БУ СОНДА:

М. РАСУЛОВ:

Партиямиз Марказий Кенгашида хотин-қизлар ва фахрийлар-
нинг вакиллари, таниқли адиблар, етакчи жамиятшунос олимлар,
халқ маорифи ходимлари билан ўтказилган учрашувлар ҳам ўз
моҳияти жиҳатидан қимматлидир.

Н. РАШИДОВА:

Ҳарир оқ пардани тортқилаб, ўйнаб,
Шўхлигини қўймайди шаббода курғур.
Иссиқ яноқларга аста қўйиб лаб,
Қизни тонг уйғотар, бахш айлаб сурур.

Исок УЎТАМ:

Қора сочларини икки ўрам қилиб орқасига ташлаган, қадди-қо-
мати келинган дилбар қиёфасига Мансур тикилганича бир нафас
махлиё бўлиб қолди. У шу тоғда мени ноҳақ ҳақоратлагани учун
узр сўрашни ҳам ўйламасди.

КОМИЛОВЛАР СУЛОЛАСИ

Профессор Муҳаммадҷон Комилов рафиқаси Матлуба Маҷидова билан мактабда ҳам, кейинчалик табобат олийгоҳида ҳам бирга таҳсил олишган. Фидойи аёл, меҳрибон она Матлуба ая фарзандлар тарбияси билан шуғулланиш ниятида ва Муҳаммадҷон аканинг илмий фаолиятига кўмак бериш учун бутунлай рўзгорга қайтишга қарор қилди. У кишининг бу қатъий қарорида эзгу мақсад мужассам эди. Шу тўғрисида ота-бола профессорлар — Муҳаммадҷон ва Холидҷон Комиловлар мукаммал илмий салоҳиятини камолга етказдилар. Рўзгордаги онанинг, аёлининг меҳри, тadbиркорлиги, куйинчалиги профессор Комиловларни ўзга ишларга чалғитмасдан илм олишга, ишлашга ундади. Оиладаги иккинчи фарзанд Гулжамила ҳам отасининг изидан бориб иқтидорли жарроҳ, халқ севган шифокор бўлиб етишди. Оилада тинчлик, хотиржамлик муҳитини яратиб бергани тўғрисида ҳам шифокорлар сулоласи Матлуба аяни эъзозлашди, ҳурмат қилишди. Мен профессор Холидҷон Комилов билан суҳбатлашганимда онаси тўғрисида қуқур меҳр билан, миннатдор бўлиб гапирдилар.

Дарвоқе, машҳур кўз шифокори, йирик олим Муҳаммадҷон Комилов аяни пайтда кексалик гаштини сураётди. Бор билими, маҳоратини кўз касалликларини даволашга сарфлаган, кўплаб мураккаб жарроҳлик операцияларини бажарган, меҳри дарё олимнинг ишларини у кишининг шоғирдлари, фарзандлари давом этказмоқдалар.

Шу сулоланинг иқтидорли давомчиси, Тошкент врачлар малакасини ошириш институти кўз касалликлари кафедрасининг мудирини у кишининг шоғирдлари, фарзандлари давом этказмоқдалар.

Холидҷон 1962 йил Тошкент шаҳридаги 41-мактабни олтин медал билан тугатиб, Тошкент тиббиёт институтига ўқишга кириди. Ўқишни тугатгач, Республика кўз касалликлари шифонасида врач ординатор бўлиб ишлайди. 1972 йилда тиббиёт фанлари номзоди илмий даражасини олади. 1984 йилда эса, «Кўрув аъзолари касалликларини аниқлаш ва даволашда кибернетика ва математика усулларини қўллаш бўйича» докторлик диссертациясини муваффақиятли ҳимоя қилди. Шу даврда бир неча йил кибернетика илмий текшириш институтида шифокорлик қилди. Жарроҳлик йўли билан даволашни давом этказди. Кибернетика ва математика бўйича илмий тадқиқотлар яратди.

1957 йилдан 1988 йилгача кўз касалликлари кафедрасининг мудирини бўлиб ишлаган Муҳаммадҷон Комиловнинг ўрнига ўғли Холидҷон Комилов мудир этиб тайинланди.

— Бу орада бошимизга кўплаб мамлакатлар ҳам ёғдиришди,— дейди Холидҷон ака.—

Олимлар сулоласи ҳақида имзосиз хатлар уюштиришгача борганлар бўлди. Гўёки биз бутун оиламиз билан кўз касалликлари шифонасини эгаллаб олганмишмиз. Ҳар ҳолда у кунлар ҳам ўтиб кетди. Ишнинг кўзини билиб, касалликларини даволайдиган ота-болалар, ака-укалар бир хил соҳани эгаллаб, донг чиқарса нимаси ёмон ахир. Бундан фақатгина халқимиз фойда кўради-ку.

Ҳа, домла ҳақ гапни айтдилар. Бугунги кунда биз ўзимизнинг дунёга таниқли кўз жарроҳи Фёдоров даражасидаги ўз шифокорларимизга эгамиз.

Ҳар бир олим, яхши устоз илм йўлида кўплаб шоғирдлар тайёрлаб чиқиши шубҳасиз. Холидҷон аканинг ҳам шу кунга қадар тўртта шоғирди фан номзоди бўлди. У киши тиббиёт соҳасига бағишланган иккита йирик монография, саксондан ортиқ илмий мақолаларнинг муаллифи. Қўли енгил жарроҳ сифатида кўпгина беморларнинг кўзига оламни чароғон этган. Бир талай мактубларни ўқиб чиқдик. Ешлару кексалар, онахону отахонларнинг қалб миннатдорчилиги битилган бу сатрларда. Касбу корини улуғлаган инсонга мана шу дуоларнинг ўзи олий мукофот эмасми!

Холидҷон аканинг Дурдона деган ширингина қизчаси бор. Турмуш ўртоғи Дилоромхон янга билан тотув ва иноқ яшайдилар.

Мана шу сулоланинг давомчиларидан бири Гулжамила опанинг умр йўли ҳам ибратли. У киши ҳам профессор ота ва акасининг йўлини тутиб, илмий ишлари юксалмоқда. Мана йигирма йилдири, оlima опа Республика кўз касалликлари шифонасида жарроҳлик қилади.

Халқимизда «Ҳизр назар қилган» деган бир ибора бор. Муҳаммадҷон Комиловлар оиласига ҳам Ҳизр назар қилган. Чунки Гулжамила опани ҳам бирга ишлайдиган касбдошлари қўли енгил жарроҳ сифатида таъриф қилишди. Ўзи билан узок суҳбатлашолмадик. У киши операцияга шошилаётган эканлар. Қарангки, опанинг ҳам икки фарзанди — қизи Гавҳар Тошкент тиббиёт олийгоҳининг иккинчи босқичи, ўғли Ойбек эса, биринчи босқич талабаси эканлар.

Хайрли касб эгалари, шифокорлар сулоласи ҳақида, профессор Комиловлар оиласи ҳақида жуда кўплаб мақолалар ёзилган. Китоблар чиққан. Биз ҳам ойнамамиз саҳифаларида элимизнинг ардоқли фарзандлари, ажойиб шифокорларимиз ҳаёт йўли, ибратли ишлари ҳақида қисқа бўлсада ҳикоя қилдик. Ойнаманинг рангли саҳифаларидан уларга жой ажратдик.

Абдусад ҚУРОЛБОН
ўғли

Ўзбекистон Халқ демократик партияси
Марказий Кенгашининг биринчи котиби
Маҳмудҷон Расуловнинг «Ўлистон»
ойномасининг махсус муҳбири билан суҳбат

Мухбир: Халқ демократик партиясининг йўли Ўзбекистонда ташкил топаётган бошқа партиялар йўлига нисбатан адолатли ва раволиги сир эмас. ХДПнинг ҳозирги фаолияти ва келгуси режалари, хусусан, маънавият соҳасидаги ишлари тўғрисида муштарийларимизга гапириб берсангиз.

Маҳмудҷон Расулов: Партиямиз ҳақида республикамиз аҳлининг сеvimли ойнамаси саҳифаларида сўзлаб беришга имконият яратиб берганлиги учун таҳририятдан миннатдорман. Ўзбекистон Халқ демократик партияси мустақил республикамизда тузилган тўғри сиёсий партиядир. Лекин, у ҳам, ҳур республикамиздек, ҳали жуда ёш.

Бироқ, шу қисқа мuddат ичида ХДП ўз дастури, замонавий сиёсати ва халқ манфаатларини кўзлаган ишлари билан кенг танилди. Партия ташкилотлари биринчи республика Президенти умумхалқ сайловларида ва Ўзбекистоннинг давлат мустақиллигига бағишланган референдумда фаол қатнашиб, дastлабки сиёсий тажриба орттирдилар.

Ўзбекистон ХДП давлат ва ҳўжалик ишларига аралашмайди, балки сиёсий воситалар ёрдамида, бошқарув тузилмаларидаги ўз аъзолари орқали уларнинг фаолиятига таъсир кўрсатишга ҳаракат қилади. Шу нуқтаи назардан олганда, республика Президенти ва ҳўкумати, маҳаллий ҳокимият идоралари партиямизнинг дастурий ғояларини рўйбга қиярмоқдалар. Айтиш мумкинки, жонажон Ватанимизнинг истиқлолини мустаҳкамлаш йўлида партиямиз Раиси, Президентимиз И. А. Каримов бошчилигидаги раҳбариятимиз қилаётган саъий ҳаракатларда, халқимизнинг туб манфаатларига жавоб берувчи ички ва ташқи сиёсатни амалга оширишда унинг салмоқли ҳиссаси бор,— деб уйлайман.

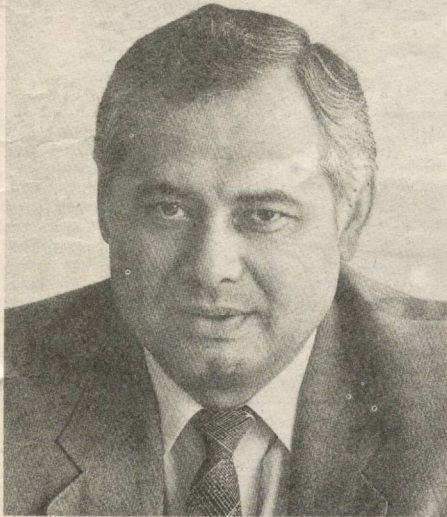
Биз Ўзбекистон Президентининг жўшқин, серкирра фаолиятига дахлдорлигимиздан фaхрланамиз ва шу билан бирга бу нарсa бизнинг зиммaмизга катта масъулият юкляшини тушунган ҳолда ҳўкумaтимизнинг қарорларини ҳаётга тaтбиқ этишга баҳoли қудрат кўмaлaшмоқдамиз.

Ўзбекистонда ХДП сиёсий тaшкiлoт сифaтида аҳоли ўртaсидa тарғибот ва тaшвиқoт ишларини олиб бoришга, хусусан, маънавийт мaсaлaларига жиддий эътибор бeрmoқдa. Чунoнчi, партиямиз тaшкiлoтлари И. А. Каримовнинг «Ўзбекистоннинг ўз истиклоли ва тaрaққиёт йўли» номли рiсoлaсидa бaён этилган қoида ва ғoяларни кeнг oммa ўртaсидa тарғибот этишдa, Ўзбекистон Рeспубликaси Конституцияси лoйиҳaсини мўхoкaмa этишдa фaол иштирок этmoқдaмиз. «Ўзбекистон oвoзи» гaзeтaси ва унинг иловaси «Гoлoс Ўзбекистaнa» ҳaфтaлиги, партиянинг бoшқa мaтбoт нaшрлaри бу мaсaлaдa ибратли ишлар қилmoқдaлар.

Партиямиз Марказий Кeнгaшидa хотин-қизлар ва фaхрийларнинг вaкиллaри, тaниқли aдиблар, eтaчки жaмиятшўнослaр oлимлaр, хaлқ мaорифи хoдимлaри билан ўтказилган учрашувлар ҳам ўз мoҳияти жиҳaтидaн қиммaтлидир. Ижoдий зeийлaр билан бўлган суҳбaтларимиз уларнинг Қoрaқaлпoғистон Рeспубликaси ва бaрчa вилoятларимиздa дaвoм этган хaлқ билан мyлoқoтларига айлангaнидaн бизнинг ўзимиз ҳам, ардоқли ёзувчи ва aдибларимиз ҳам, қoлaвeрсa, мeҳнaткaшлар ҳам жуда хурсанд.

Чунки, ҳoзирги кундa маънавий oзуқaгa илҳaқ бўлиб турган хaлқимизгa илгaрилaрдaгидек, қуруқ вaъдaлар, жaрaнгли шiorлар, oлдикoчи гаплар эмaс, балки oлимy фoзилларнинг дилкaш сўзлaри, турмуш тўғрисидаги ҳaқиқaт, қийинчиликдан қиқш учун хoлисoнa мaслaхaтлар зaрурдир. Шунинг учун бундай хайрли

Маҳмуджон Расулов:

ХАЛҚ БИЛАН ҲАМНАФАСМИЗ

ишларни партиямиз бундан кейин ҳам давом эттиради.

Мухбир: Ҳозирги кунда Ўзбекистон ХДП сафларида қанча аъзо бор? Маҳаллий партия ташкилотларининг фаолияти тўғрисида нима-лар дейишингиз мумкин?

М. Расулов: Ўтган бир йил партиямиз учун том маънода ташкилий давр бўлди. Партия аъзоллигига қабул этиш, бошланғич партия ташкилотларини тузиш, партиянинг тузилмаларини шакллантириш, сайлаб қўйилган партия органларининг аъзоларини ҳамда аппарат ходимларини ўқитишни йўлга қўйиш, партия ҳужжатларини, шу жумладан, аъзолик билетларини тайёрлаш каби кўп муҳим ишлар ўтган қисқа вақт ичида бажарилди. Шу йил август ойидан бошлаб Ўзбекистон ХДП аъзолик билетларини топшира бошладик. Шу кунгача 220 минг нафар фирқа аъзоси ушбу муҳим ҳужжатларни олди. Бу тезда бажариладиган иш эмас, chunkи партиямиз сафларида 360 мингдан зиёд аъзо бор. Иккинчидан, биз бу масалага расмийлик билан ёндашмасдан ХДП сафларини мустақамлаш, партиявий раҳбар органларининг партия аъзолари билан алоқаларини мустақамлаш мақсадида ундан фойдаланишни кўзлашмиш.

Ташкилий ишлар устивор вазифа бўлиб турган вазиятда фаолиятнинг бошқа соҳаларига қамроқ эътибор берилиши табиийдир. Шунга қарамай, ташкилий ишларни оммавий-сиёсий ва бошқа ишлар билан уйғун тарзда олиб бораётган ташкилотлар бизда оз эмас. Масалан, Жиззах ва Сирдарё вилояти, Тошкент ва Самарқанд шаҳар, Сурхондарё вилоятининг Мўзробод ва Қизил, Қашқадарё вилоятининг Касби, Наманган вилоят Учкўргон ва Чортоқ, Фарғона вилоятининг Олтирғок, Қорақалпоғистон Республикасининг Тўрткўл ва Қораўзак, Тошкент вилоятининг Бекобод туман ташкилотлари шулар жумласидандир. Мен ташкилий жиҳатдан оёққа туриб, ўзининг халққа манзур фойдали ишлари билан кўпчилик-

нинг обрў-эътиборига сазовор бўлган ўнлаб, юзлаб бошланғич ва ҳудудий партия ташкилотларини тилга олишим мумкин. Биз уларнинг самарали ишларини ўрганиб, тажрибаларини матбуот орқали оммалаштираямиз. Улар ҳақида қанча яхши гапирсангиз ҳам озлик қилади. Шунинг билан бирга ҳозиргача ўзини кўрсата олмаётган, сафлари яхши ўлмаётган, етарли обрўга эга бўлмаган ташкилотлар ҳам бор. Биз улар билан иш олиб бораёямиз.

Мухбир: Ўзбекистон ХДПнинг дастурий мақсад ва вазифалари ҳақида тўхталсангиз. Президентимиз ва ҳукулатимиз олиб бораётган ишларда унинг ҳиссаси қандай бўлаяпти?

М. Расулов: Таъсис сьездида қабул этилиб, матбуотда эълон қилинган Ўзбекистон ХДП дастурида унинг асосий мақсад ва вазифалари баён этилган. Миллати, дини, этники, ижтимоий аҳоли ва келиб чиқишдан қатъий назар, ҳар бир оила, ҳар бир фуқаронинг моддий ва маънавий баркамол ҳаёт кечириши учун муносиб шарт-шароитлар яратишга эришиш бизнинг олий мақсадимиздир. Партиямиз эркин нафас олишга муяссар бўлган жафокаш халқимизнинг республикамизни гуллаб-яшнатиш, фаровон турмуш қуриш, адолатли жамиятни вужудга келтириш, Ўзбекистонни жаҳонга танитиш каби барча ижодкорлик ишларига ҳамдам ва елкадошдир. Бизнинг халққа хизмат қилишдан ўзга мақсадимиз йўқ.

моқда. ХДПнинг бу борада амалга оширилаётган ишлари ва режалари бордир. Улар нима-лардан иборат?

М. Расулов: Ўзбекистон ХДП Дастурида айтилганидек, биз бозор муносабатларига ўтиш зарурлигини тушунган ҳолда уни республикамизнинг хусусиятларини ҳисобга олиб, аста-секинлик билан амалга ошириш, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш тадбирларини таъминлаш тарафдоримиз. Партиямиз ташкилотлари республика раҳбариятининг амалий ишларини қўллаб-қувватлаш ва халққа уларнинг ҳолатини тушунириш билан бирга ўзлари ҳам баҳол қудрат аҳолига ёрдам уюштироқдалар. Кўпчилик партия ташкилотлари ибратли ишларни қилмоқдалар. Масалан, партиямизнинг Сирдарё вилоятидаги шаҳар ва район кенгашлари меҳр-шафқат икки ойлгини ўтказиб, бир миллион сўмдан зиёдроқ пул йиғдилар. Тўпланган маблағдан юзлаб оилага моливий ёрдам кўрсатилди, муҳтожлар, ногирон ва беморлар озиқ-овқат, кийим-кечак билан сийланди, болалар ўйлари, мактаб-интернатлар, касалхоналарга асбоб-ускуна ва жиҳозлар сотиб олиб берилди, кимсасиз қолган қарияларнинг уй ёки квартиралари таъмирланди. Бундай хайрли ишлар бошқа вилоятларда ҳам қилинапти ва, албатта, бундан кейин ҳам давом эттирилади.

Мухбир: Мустақиллигимиз улғайиб, мустақамланмоқда. Ўзбекистонда миллий ҳуқуқли давлатчиликни ривожлантириш борасида амалга оширилаётган ишларга муносабатингизни билмочики эдик?

М. Расулов: Қадимий давлатчилигимиз анъаналари ва маърифатли мамлакатлар тажрибасига таяниб, ўзимизнинг янги давлатимизни барпо этиш мустақиллигимизни мустақамлашнинг муҳим шартидир. Бунда гап фақатгина давлат тузилмаларини ва бошқарув тизимини шакллантириш ҳақида эмас, балки барча идоралар, муассасалар, корхоналар ва фуқароларнинг тўқис фаолияти учун зарур бўлган қонунларни яратиш тўғрисида ҳам боради. Халқ манфаатларига тўла жавоб берувчи инсонпарварлик руҳи билан суғорилган қонунлар қатъий амал қилувчи давлатнинг демократик давлат деса бўлади.

Партиямиз Ўзбекистон Олий Кенгаши депутатлари бўлган ўз аъзолари орқали қонунлар тизимини янгилашда фаол қатнашмоқда. Биз Ўзбекистон Республикаси Конституцияси лойиҳаси муҳокамасига ҳам ўз ҳиссамизни қўшмоқдамиз. Марказий Кенгаш қошида тузилган маҳсус ишчи гуруҳи партиямиз аъзолари ва ташкилотлари йўллаган таклифларни таҳлил этиб, Олий Кенгашнинг комиссиясига юбориб турибди.

Қонунларни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш жуда муҳим иш, лекин уларни амалга оширишга эришиш ундан ҳам муҳимдир. Бунинг учун нафақат давлат идоралари, ҳокимият тизими, балки ҳар бир фуқаро қонунларга тўла риоя қилиши шарт. Ана шундагина ҳуқуқий демократик давлатни барпо этиш мумкин.

Мухбир: Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши ва бу ишда ХДП олиб бораётган ишлар ҳақида гапириб берсангиз?

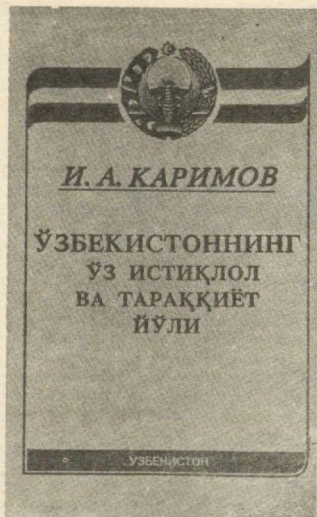
М. Расулов: Мазкур қонунни бажариш учун партиямизнинг барча бўғинларида маълум ишлар амалга оширилди. Иш юритиш, қарорлар, йўриқномалар, бошқа барча ҳужжатлар ўзбекчалаштирилди. Партия кенгашларининг пленумлари, ижроия қўмита ва бюраларнинг мажлислари турли анжуман ва семинарлар ўзбек тилида олиб борилмоқда. Шу билан бирга Ўзбекистон ХДП сафларида 73 миллат вакиллари борлиги, уларнинг ҳаммаси ҳам давлат тилини ҳозирча яхши ўзлаштириб ололмаганликлари учун биз ајрим ҳужжатларнинг русча таржимасини беришга мажбурмиз.

Келажақда бу муаммо охиригача ечилди, деб ишонаман, chunkи ҳозирнинг ўзида жуда кўп рус забони ўртоқлар ўзбек тилида гапирадиган ёки ўзбекчани тушунадиган бўлиб қолдилар. Энг асосийси, улар тил ҳақидаги шу муҳим тадбирнинг зарурлигини тушуноқдалар.

Субхатдеш А. НУРБОВ

Истиқболга чорловчи даъват

Ислом Каримов ўз рисоласининг биринчи бобида шу масалага алоҳида тўхталиб, республикада собитқадамлик билан халқчил адолатли жамиятни бунёд этиш—бош вазифа эканлигини таъкидлайди.

«Ўзбекистон—келажиги буюк давлат. Бу—мустақил, демократик, ҳуқуқий давлатдир», деган ушбу китобдаги сатрларни ўқиганимизда, беихтиёр ўзбек давлатининг порлоқ келажигини тасаввур қилгандай бўламиз. Албатта эзгу умид ушалиши учун кўп нарса халқимизга боғлиқ эканлиги, собитқадамлик, фидокорлик, меҳнатсеварлик билангина давлатимиз ва халқимизнинг равнақ топишини таъминлашимиз мумкинлигини англаб етамиз.

Ҳозир Тошкентдаги кўпгина мухташам бинолар пештоқида жаҳоннинг турли давлатларининг байроқлари ҳилпираб турганига кўзимиз тушади. Кундан-кунга хорижий давлатларнинг элчихоналари Ўзбекистонда кўпайиб бораётир. Бу республикадаги давлатлараро алоқаларнинг таркиби топаётганидан далолат. Собиқ СССРдан ажралиб чиққан бир қанча мустақил давлатларга нисбатан жумҳуриятимиздаги осойишталик, Президентимиз Ислом Каримовнинг ташқи сиёсатда олиб бораётган тўғри йўли Ўзбекистонни жаҳонга тез танитди. Элликдан ортиқ мамлакатлар билан дипломатик алоқалар ўрнатилди. Жаҳон ҳамжамиятига қиршининг йўллари ишлаб чиқилди.

«Ўзининг халқаро обрў-эътиборини қозониш ва мустақамлаш, халқаро ҳуқуқнинг тенг ҳуқуқли субъекти сифатида ўзини қарор топтириш учун кўп ишларни қилиш, баъзида эса умуман бошидан бошлашга ҳам тўғри келади», деб ёзади Ислом Каримов рисоланинг республиканинг ташқи сиёсати ҳақида сўз юритилган бобида.

Биз ақин муддат ичида Ўзбекистоннинг ўзга давлатлар билан алоқалари кенг кўламда самарали ривожланиб боришига ишонамиз. Чунки юртимиз жаҳон цивилизациясига ўз вақтида муносиб улуш қўшган, дунёга улуғ даҳоларни етказиб берган. Қолаверса, ўлкамиздаги мавжуд ер ости ва ер усти бойликлари ташқи савдо алоқаларини мумкин даражада кафолатлайди.

Албатта ташқи алоқаларни ривожлантириш бир қанча ички иқтисодий-иқтисодий муаммоларимизни ҳал қилишимизга кўмак беради. Айниқса, ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитидаги қийинчиликлар — маҳсулот етишмаслиги, ҳўжалик бошқарувидаги тажрибасизлик, техник воситаларнинг камлигини ташқи алоқалар ва ҳамкорликни ривожлантириш билангина ҳал қилиш мумкин.

Лекин бундан биз четга қарам бўлиб қолибмиз, деган маъно келиб чиқмаслиги керак.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ислом Каримов ўз китобида Ўзбекистонда бозор иқтисодиётини қуришнинг барча жабҳаларини аниқ тасвирлаб берган. Ўзбекистоннинг ўзига хос шароити ва имкониятларидан келиб чиқиб, ривожланишнинг ҳозирги босқичи—бозор иқтисодиётини амалда манфаатдорлик келтиришини далил, исботлар билан кўрсатиб беради. Рисолада «Бозорга ўтиш муқаррар. Бу—давр амри, объектив реалликдир. Айни вақтда бозор фақат мақсад эмас, балки янги қадриятларни шакллантириш, одамлар фаровонлигининг сифат жиҳатидан тубдан юқори даражасига эришиш услуби ва воситасидир», деган жумлаларни ўқиб мумкин.

Тарих тақозоси билан кўлга киритилган истиқлол аввало бизга маънавий баркамолликка эришишимизнинг ёрқин уфқларини очиб берди. Унутилган қадриятларимизга қайтадан жон бахшида қилди. Халқимизнинг кўп асрлик тарихга эга бўлган маънавий меросини тиклашимизга имкон яратди. Халқимизнинг ўзбекона миллий фазилатлари қадрини топаётир. Жамиятимизда маънавий янгиланиш бўлмоқда. Чунки аввало маънавият—инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг куч-қувватидир.

Рисоладаги мустақил Ўзбекистонни ривожлантиришнинг маънавий-ахлоқий негизлари ҳақида сўз юритилган сўнгги бобида муаллифнинг пухта ва мушоҳада билан айтилган фикрларига қўшилмасдан иложимиз йўқ. Чунки Президент Ислом Каримов халқимизни эзгуликка, адолат, тенглик ва инсонпарварликка даъват этади. Халқнинг маънавий руҳини мустақамлаш ва ривожлантириш—Ўзбекистонда давлат ва жамиятнинг энг муҳим вазифаси эканлиги қатъий таъкидланади.

Улуғ келажак—олдинда. Биз Ислом Каримовнинг «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли» китобини ўқиб, яна бир бор Ўзбекистоннинг порлоқ келажигага ишонч туйғусини ҳис қиламиз. Чунки Ўзбекистондаги осойишталик, халқ ҳўжалиги соҳасида қийинчилик билан бўлса-да, эришилётган ижобий ютуқлар, жумҳуриятимизнинг жаҳонда ортираётган обрў-эътибори кўп жиҳатдан шу китоб муаллифи, Президентимиз Ислом Каримовнинг сазй-ҳаракатлари билан чамбарчас боғлиқдир.

Абдураззоқ БОТИР ҲҒЛИ

Ўзбекистон мустақил давлат сифатида дунё минбарига чиқди. Кўпгина нуфузли халқаро ташкилотларга аъзо бўлди. Жаҳонда бўлаётган воқеа-ҳодисаларга ўз муносабатини билдириш ҳуқуқига эга бўлди. Лекин ҳали истиқлолни кўлга киритган жумҳуриятимиз учун истиқболнинг қийин ва мурракб йўли турибди. Аммо ўтган қисқа фурсат ичида маълум ижобий ютуқларни кўлга киритганлигимизни ҳам эътироф этишимиз керак. Жумҳуриятимизда кенг миқёсдаги ислохотлар амалга оширилиб, жамиятни тубдан янгилаш йўлига ўтилаётир. Жумҳуриятда давлат бошқарувининг янги, замонавий ва самарали тизими шаклланимоқда. Ўзбекистон ўзига хос бўлган ривожланиш йўлини танлаб олмоқда. Шу ўринда ўтган йили «Ўзбекистон» нашриётида чоп этилган Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли» номи китоби аввало бизга истиқлолнинг моҳиятини англашга, ватанпарвар бўлишга, порлоқ келажак учун бирлашишга, аҳиллик ва тинчликка чорлайди.

Рисола беш бобдан иборат бўлиб, муаллиф республикамиз ички ва ташқи сиёсат йўллари-ни кўрсатиш билан бирга, Ўзбекистоннинг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий соҳаларда тутадиган ўрни тўғрисида кенг фикр юртади.

Маълумки, ҳар бир давлатнинг халқаро нуфузига эга бўлиши, иқтисодий ривожланган мамлакатлар қаторидан ўрин олиши давлатнинг бошқарув тизими, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини қай даражада таъминлаб беришига боғлиқ.

Бухорои Шариф мусулмон шарқининг энг муқаддас, бобокалон шаҳарларидан биридир. У жуғрофий ўрни жиҳатидан Зарафшон дарёсининг қуйилиш қисмида, Урта Осиёнинг деярли марказида жойлашган. Шу боисдан бу шаҳар Шарқ ва Ғарб маданият марказларини бирлаштириб турувчи буюк ипак йўлининг тугунларидан бири бўлган. Қадимда Хитой, Ҳиндистон, Эрон қарвонлари Хоразм, Кавказ орти, Қора денгиз, Оврупо ва Урусияга бормокчи бўлсалар, албатта Бухорои шариф орқали ўтиб қайтганлар. Шу жиҳатдан ҳам бу шаҳар буюк ипак йўли устида вужудга келган қадимги маданият марказларидан бири бўлиб қолган.

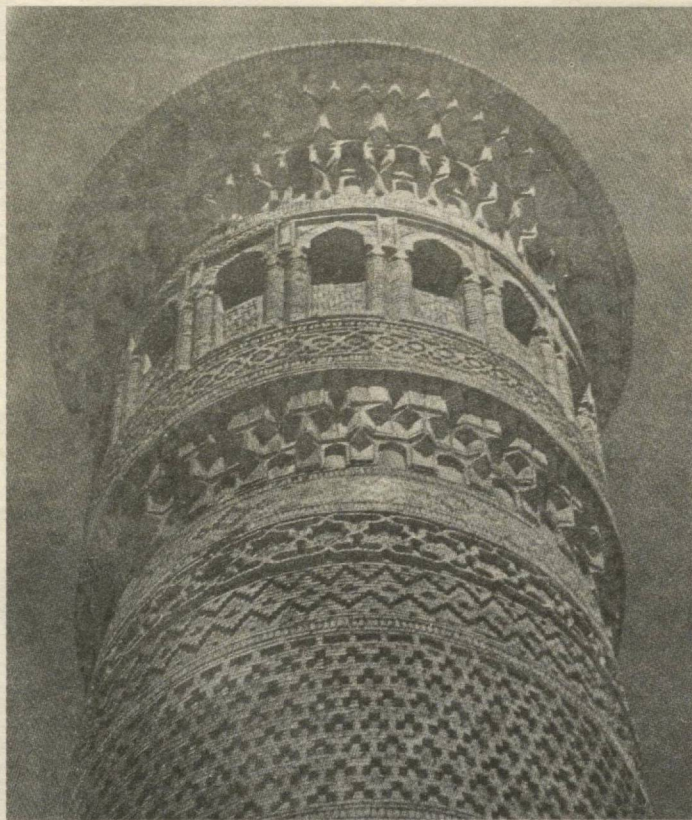
Бухоронинг ёши тўғрисида тўлиқ маълумотлар йўқ. Лекин Бухоро билан боғлиқ бўлган афсоналар ва машҳур шахслар—Рудакий, Фирдавсий ҳамда Наршахийларнинг бизгача етиб келган асарларида айтилишича, шаҳарнинг ёши 3000—3500 йилга тўғри келади.

Тарихчи Муҳаммад Наршахийнинг (899—960) 943 йилда ёзган «Бухоро тарихи» китобида шаҳар ҳокимлари турадиган Арқнинг қурилишини Эроннинг афсонавий шахзодаси Сиёвуш номи билан боғлайди: унинг тасвирлашича, Сиёвуш ўз отаси Кайковуснинг ҳузуридан қочиб, Жайхун дарёсидан кечиб ўтади ва Афросиёб ҳузурига келади. Афросиёб уни яхши қабул қилади ва ўз қизини унга хотинликка бериб, барча мулкни ҳам унга топширади. Кейинроқ душманлар Афросиёб билан Сиёвуш ўртасига низо соладилар. Хуллас, Афросиёб куёвини ўлдиртиради ва

унинг жасадини Арқнинг Шарқий дарвозаси остонасига кўмдиради. Шундан сўнг бу дарвоза «Ўриён дарвозаси» деб юритилади. (Аммо минг афсуслар бўлсинки Арқнинг Шарқий дарвозаси, яъни «Ўриён» 1920 йилги Фрунзе бомбардимонидан сўнг бузилиб кетган ва ҳамон таъмирланган эмас). Наршахий давом этиб яна: «Бу воқеаларнинг бўлганига уч минг йилдан ошироқ вақт ўтди», деб таъкидлайди. Агар биз Наршахийнинг яшаган вақтини ҳисобга олиб бу санага яна 1000 йил қўшсак, Бухоро ҳокимлари саройининг қурилганига 4000 йил бўлганини билиб оламиз.

БУЮК ИПАК

Бухоронинг қадимийлигини кўз-кўз қилиб турган ёдгорликлар унинг бизгача етиб келган тарихий обидалари бўлиб, улар асосан Шарқ уйғониш даврида, яъни VIII—XII асрларда бунёд этилган. Шундай обидалардан бири Минораи Калондир. ЮНЭСКО қарамоғидаги бу меъморий ёдгорлик Масжиди Калон ва Амир Олимхон мадрасалари билан яхлит қўшилиб кетган бўлиб, Пойи Калон (яъни Минораи Калон этаги) ансамбли деб юритилади. Бу ансамбль жойлашган ер аслида тарихий жой бўлиб, Бухоро Аркидан (V—IX асрлар) сал жануброқда 713 йили шаҳарнинг бош Жоме масчити қурилган, аммо турли уруш ва ёнғинларда у бутунлай вайрон бўлган. 1121 йили Қорахонийлар сулоласидан Арслонхон Жоме масчитини қайта тиклаб, унинг бош пештоқи ёнида 1127 йили улугвор минора қурдирган, лекин 1220 йили Чингизхон қўшинлари Бухорони босиб олгач, Жоме масчити ёниб кул бўлган. Минораи Калон эса ажралиб қолиб шу хунрезликларнинг гувоҳи сифатида бизгача етиб келган...

Минораи Калон шаҳарнинг ҳамма жойидан кўриниб турадиган гоҳ унган тик устундир. Минорадан ҳар хил даврда турли мақсадларда фойдаланилган. Аслида «Минора» сўзи арабча сўз бўлиб бирор нарса ёқиб қўйиладиган жой демакдир. Шунга кўра, айтиш мумкинки, Бухоро қадимги Ипак йўли устида жойлашганлиги сабабли тунда карвонлар адашиб кетишнинг олдини олиш мақсадида миноранинг энг юқори қисмидаги 16 даричадаги (эшикчалар) фонуслар равоқларида чироқ ёқиб қўйилган. Бу чироқлар кечкурун 50—60 чакирим масофадан кўриниб турган. Карвонлар ва йўловчилар эса шу чироқларни ўзларига маёқ билиб йўлларида давом этганлар.

Минорадан яна бир мақсадда, яъни азон ўқишда ҳам фойдаланилган. Шаҳарнинг бош Жоме масчитида намоз ўқиш бошланиши билан муаззин миноранинг тепасига чиқиб, баланд овозда азон ўқиган, шундан сўнг шаҳардаги 360 масчитда Бухоро аҳли намоз ўқишни бошлаган.

Бухоро бой ва обод шаҳар бўлгани сабабли унинг душманлари шаҳарга доим ҳамла этиб турганлар. Шунинг учун Минорадан ҳарбий кузатиш манзили сифатида ҳам фойдаланилган. Кузатувчи 30—40 чакирим масофадаги душманининг қайси томондан ва қай куч билан келаётганини дарҳол хабар қилган ва унга қарши керакли чора-тадбирлар кўрилган.

Минораи Калон Бухоронинг бош бозори майдонига яқин бўлганлиги сабабли Мангитлар ҳукмронлиги даврида, (1753—1920) унинг бош майдонида турли жазо маросимлари ўтказилган.

Ана шу тариқа Минораи Калон қурилгандан буён турли соҳаларда хизмат қилиб ўз салобати билан ҳаммани лол қолдирмоқда. Миноранинг қурилиши тўғрисида халқ орасида бир ривоят мавжуд. Бухоро ҳукмдори Арслонхон шаҳардаги энг машҳур муҳандис Уста Бақони қақариб, улкан минора қуришни топиради. Уста 10 метр чуқурликда минора пойдеворини қавлаб, тўртбурчак қилиб кесилган харсанг тошларни гангча туя сути қўшиб териб чиққан экан. Шундан кейин уста уч йил гойиб бўлибди. Арслонхон уни қанчалик қидиртирмасин, топа олмаган. Кўнларнинг бирида Уста Бақо яна иш жойида пайдо бўлиб, иш бошлабди. Бундан хабар топган Арслонхон бу қилмишининг сабабини сўраганида, уста шундай дебди: «Шоҳим! Агар мен қочиб кетма-

ганимда, ҳали тўлиқ қурилмаган пойдевор устида минорани тиклашга мажбур қилардимиз. Натижада, минора ўз оғирлиги билан ёки қийшайиб қоларди ёки бир неча йилдан сўнг қулаб тушарди. Бу, албатта, сизнинг обрўйингизга таъсир қилган бўларди. Энди пойдевор тўла қуриди—намлари кетди. Пойдевор жуда мустаҳкамланди. Мен аминман-ким, бўлажак минора сизнинг номингизни минг йилларгача сақлаб қолади». Уста Бақо ўзи тузган лойиҳага биноан бу иншоотнинг қўйи қисмининг айлана диаметрини 9 метрга, энг юқори қисминики эса 6 метрга ва баландлигини 45,6 метрга етказиб қуришга эришган. Устанинг яна бир маҳоратиға қойил қолиш керакки, миноранинг пастидан то юқоригача Бухородаги тарихий обидаларнинг меъморчилик санъати намуналаридан бир-биридан гузал 14 та халқа ҳосил қилдирган. Энг юқори халқада араб алифбосида гишлардан йўниб «1127 йил, Арслонхон минораси» ва «Уста Бақо», деган сўзларни ёзган. Уста вафотидан олдинроқ васият қилиб унинг жасадини минора яқинида кўмишларини илтимос қилган экан. Унинг васияти шогирдлари томонидан адо этилган. Минорадан 20 метрлар узоқликда яқнаю ягона сақланган қабр (сағана) шу табарруқ устанинг қабри деб тахмин қилиб келинади. Бу қабр Бухоро меъморларининг зийратгоҳи бўлиб қолган.

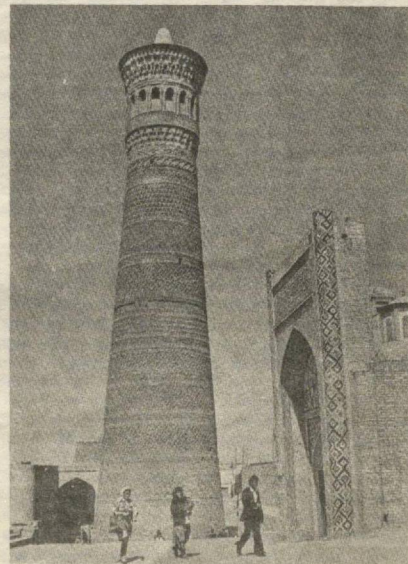
Минораи Калон қарийб минг йилдан буён жуда кўп воқеаларнинг ва жароҳатларнинг гувоҳи бўлган. Аммо, 1920 йилда Фрунзе аэропланлари ва тўплари бомбардимонидан Минора катта зарар кўрди. Миноранинг тахминан 5-, 16-, 33-, 40- ва 46-метрларида ҳамон снарядларнинг излари мавжуд. Бунни қўйидаги мисол билан ҳам исботлаш мумкин.

Бухорони бомбардимон қилишда иштирок этган учучи Фаусек ва Степанов мақталиб шундай хотирлайдилар: «Биз Бухорони бомбардимон қилдик. Аркни ва бутун Бухорони вайрон қилдик. Хусусан, машҳур «Улим минорасига» мўлжаллаб ташланган бомбалар моҳияти жиҳатидан бефойда бўлса-да, бизга алоҳида завқ-шавқ бағишлади...»

Аммо Бухоро халқи ўз бобокалон минорасини жароҳат ҳолича ташлаб қўймади—1923 йили маҳаллий меъмор Абдуқодир Боқиев минорани қайта таъмирлаб чиқди.

Бугунги кунга келиб Минораи Калоннинг умрига-умр қўшилгандек бўлди. Унинг оёғи остидаги Мири Араб мадрасаси Урта Осиёда ягона ислом ўқув юрти сифатида фаолият кўрсатмоқда.

Умар РАШИДОВ,
тарих фанлари номзоди

Бухоро. Машҳур Минораи Калон.

ЙЎЛИДАГИ МАЁҚ

Сўнгги йилларда чўл ҳақида, чўлларни ўзлаштириш хусусида камроқ сўз юритиладиган бўлиб қолди. Бунинг сабаби бор албатта. Саксонинчи йилларнинг ўрталарида юрт бошига тасодифан келиб қолган айрим раҳбарлар «пахта яккаҳокимлиги» деган иборани топиб олдилар-да, шу ибора атрофида жазавога тушиб, чўлларни ўзлаштиришдек буюк ишларни ҳам ноҳўя ишга чиқармоқчи бўлдилар. Пешонасидан бирор қадам нарини кўролмайдиган ўша ақли қосирлар бир нарсани эсдан чиқардилар. Бордию турғунлик йиллари деб аталган даврда чўллар ўзлаштирилмаганида Ўзбекистон жумҳуриясининг иқтисодиёти, нуфузи, аҳолининг ўсишию унинг иш билан таъминланиши ҳозирги даражада бўлмасди-ку ахир!

Масаланинг иккинчи тарафи ҳам бор. Мирзачўл ва Жиззах чўлларининг, Қарши ва Шеробод чўлларининг, Марказий Фарғона — Ёзёвоннинг ўзлаштирилиши эндилик кунда яқин тарихимизга айланиб қолди. Тарихни эса, учириб бўлмайди. Уни фақат ўрганиш, ундан сабоқ олиш лозим. Тарихни қоралаш, сўкиш ота-боболарга шаккоклик келтириш билан баробардирки, бу нарса биз шарқликлар учун кеңирилмас гуноҳи азим ҳисобланади.

Демак, мазкур суҳбатимиз чўл ҳақида, аниқроғи, кечагина чўл деб аталган, аммо бугун боғу бўстонга, чўлқувар меҳнаткашларнинг мафтункор, муҳташам гўшаларига айланаётган замин ҳақида бўлади. Зафаробод (собиқ Октябрь) тумани — Жиззах вилоятининг энг кенжа туманларидан бири. Сўнгги бирор йил ичида Зафарободнинг қиёфаси шу даражада ўзгариб кетдики, буни фақат бориб кўрган одамгина тасаввур қилиши мумкин. Бу ишларда ҳаракатчан ва дидли раҳбар, туман ҳокими Собиржон Абдусатторовнинг ҳам ҳиссаси бор албатта. «Гулистон» ойнамасининг махсус муҳбири Зафарободда юз бераётган эзгу ишлар ҳақида сўзлаб беришни туман ҳокимидан илтимос қилди. Ҳоким Собиржон Абдусатторовнинг ҳикояси қуйидагича бўлди:

Маълумки, бундан 50—60 йил илгари ҳозир обод масканга айланган туманимиз ўрни бийдек чўл эди. Юзлаб қақирим юрсангиз ҳам на бир туп дарахт, на ичишга сувни учратардингиз. Ватандошларимизнинг фидокорона меҳнатлари туфайли асрий чўл ўз қиёфасини ўзгартириб, инсон иродаси олдида бош эгишга мажбур бўлди. Бошқача айтганда, инсон чўлни ўзлаштириб, хазина масканга айлантирар экан, бу борада зафар кучди. Шу маънода туманимизни Зафаробод деб номлашга манتيқий асос бор деб ўйлайман.

Аввало бир нарсани тўғри тушунишларингизни истардим. Биз айрим жойлардагидек номи русча бўлган атамаларни кўр-кўрона ўзгартириб йўлни тутмадик. Ахир, ҳар қандай жой номини билдирувчи атама, у қанча яшаган бўлмасин, одамлар онгига сингиб кетган, кўпчиликнинг фикрига ўрнашиб қолган бўлади. Масаланинг иккинчи томони ҳам бор. Агар бирор жойнинг қадимдан аталиб келинаётган номи бўлсаю, унга бошқача ном мажбуран тиқиштирилса, бундай ном зудлик билан ўзгартирилиб эски номи тикланиши керак.

Зафарободликлар азалдан меҳнатни қадрлаб келётган халқимизнинг авлодлари. Жумҳуриятимизнинг турли вилоятларидан бу ерга кўчиб келиб, ўрнашиб қолган одамлар ҳар қандай шароитда ҳам кўзлаган мақсадига эришишга қодирдилар. Бунини мен бу ерга ишга келган кезларимдаёқ хис қилган эдим. Фақат улар билан тил топишиб ишлаш, одамларга ҳақиқатини очик айтиш, қийин дамларда уларга суяниш лозим. Тўғри, илгари бу туманда кўпроқ ишлаб чиқариш масалаларига эътибор берилиб, халқнинг турмуш фаровонлигини ошириш масаласи, шу мақсадга хизмат қилувчи тармоқларни кенгайтириш эътибордан четда қолган эди. Натижада 1973 йилда ташкил қилинган туманда шу пайтгача на бозор, на чойхона, на автостанция қурилди. Одамларда ло-

Зафарободнинг заррин тонги

Қари билганини пари билмас, дейдилар. Зафаробод туманининг ҳокими Собиржон Абдусатторов ана шу ҳикматли сўзга амал қилади ва отахонлар билан тез-тез учрашиб, улардан маслаҳатлар олиб туради.

қайдлик кайфияти кучайиб кетган эди. Бу камчиликларга барҳам бераёلمиз. Мане ҳозир туманимизда замонавий автостанция, миллий чойхона, ҳаммом ишлай бошлади.

Гапининг очиги, айтаверсам, мактангандек бўламану, 1992 йилнинг март ойидан шу кунгача жуда катта ҳажмда ободонлаштириш ишларини бажардик. Барча аҳоли манзилларини бирма-бир айланиб, одамларга хизмат кўрсатувчи тармоқлар ишини яхши йўлга қўйиб, ободонлаштириш юзасидан тadbбирлар тузиб олгандик. Масалан, қийин иқтисодий шароитга қарамай вилоятнинг ҳеч қайси туманида бўлмаган ўзинга хос услубдаги ёпиқ бозор қурдик, мол бозори ташкил этдик, новвойхона, универсал магазин, ошхоналар очдик. Аҳоли манзилларидаги барча кўчалар тунги ёриткичлар билан ёритилди, ҳатто марказий кўчага светофор ўрнатилди. Тунда Зафаробод кўрғонини кезсангиз, ўзингизни шахарда юргандек сезасиз. Биноларнинг пештоқларида рекламалар порлайди.

Бизда ҳокимиятнинг таянч бўғинлари — маҳалла қўмитаси фаолиятини кучайтиришга алоҳида аҳамият берилмоқда. Илгари маҳалла қўмиталари жамоатчилик асосида ишларди. Эндilikда маҳалла қўмиталари раислари

ҳар ойда маҳаллий сармоядан мош тўлашни жорий қилдик. Бу эса ижтимоий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилишни тубдан яхшилаш билан аҳоли ўртасида тинч-тотувликни, ўзаро ҳамжиҳатлик, яхши-ёмон кунларда бир-бирини қўллаш вазиятини юзага келтирмоқда. Кўпмиллатли туманимизнинг ҳам иқтисодий, ҳам ижтимоий жиҳатдан раванг топишида қўл келаяпти.

Халқда, кўрпанга қараб оёқ узат, деган нақл бор. Баъзан бу нақлдан чекинншга тўғри келар экан. Туманимизнинг иқтисодий аҳволи у даражада яхши бўлмаган, қурилиш материаллари нархи остида чўчиб кетган бир шароитда юқоридаги иншоотларни қуриш осон кечаётгани йўқ. Қаловини топсанг қор ҳам ёнади, деганларидек халққа суяниб, улардан мадад олиб иш юритаёلمиз. Асосий ишлар ҳешар усулида олиб борилмоқда.

Республикамизда бўлганидек, туманимизда ҳам асосий соҳа пахтачилик ҳисобланади. Пахта майдони экин майдонларининг салкам ярмини — 14 минг гектарни ташкил этади. Аммо, халқни фақат пахтанинг ўзи билан боқиб бўлмаслигини ҳаётнинг ўзи кўрсатмоқда. Бу ҳол аниқсиз ҳозир бозор муносабатларига ўттиш шароитида ақвол сезилмоқда. Шу бонс туман-

Жон кетар, ватан кетмас

да бошқа соҳаларни ривожлантиришга ҳам жиддий масала сифатида қаралмоқда, Меҳнаткашларнинг рўзгорлари учун зарур бўладиган барча нарсаларни туманининг ўзида етиштириш масаласини кун тартибига қўйганмиз. Туманимиздаги Собир Раҳимов, Йўлдош Охунбобоев, Ҳамид Олимжон, Файзулла Ҳўжаев номи, «Уч қахрамон» давлат ҳўжаликлари асосан пахтачилик билан шўғулланса-да, сабзавот, полиз маҳсулотлари, дон, гўшт, сўт етиштиришни кўпайтириш борасида кўп ишларни амалга оширмоқдалар. Бундан ташқари туманимизда боғдорчилик ва узумчилик, паррандачилик, чорвачилик, асаларичилик, ҳўжаликлари ҳам мавжуд. Уларнинг ишлаб чиқариш қуввати туман аҳолисини керакли маҳсулотлар билан таъминлашдан ташқари давлатга кўплаб маҳсулот сотишга ҳам етади.

1992 йилнинг баҳори туманимиз деҳқонларини қаттиқ синовдан ўтказди. Сел туфайли 11 минг гектар майдонни сув билан таъминловчи канал шикастланди, ичимлик суви трассасида ҳалокат рўй берди. Баъзи ҳўжаликлар пахтани 3—4 марта бузиб экидилар. Инсон иродасининг чеки йўқ экан. Қийинчиликларга қарамай 31,5 минг тонналик пахта хирмонига замин яратилди. Давлатга пилла, дон, полиз маҳсулотлари, мева, узум сотиш режалари ошириб бажарилади.

Халқимизнинг: «Отанг бозор — онанг бозор», деган нақли бор. Бозор ўз номи билан бозор. Ушшарқатни билмайди. Бугун бир сўминики қилишни ўйламаган, тадбиркорлик билан иш юритмаган одам эртага «синида», яъни касодга учрайди. Шуларни ҳисобга олиб, бозор иқтисодиёти қийинчиликларини бартараф қилиш борасида туманда бир мунча ишларни амалга ошираямиз. Аввало халқ учун зарур бўладиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайтириш мақсадида кичик корхоналарни, фермер ҳўжаликларини кўпайтираямиз. Ҳозир туманда ҳар хил йўналишлардаги ўттизга яқин кичик корхона, 25 та фермер ҳўжалиги мавжуд. Охунбобоев номи давлат ҳўжалигидеги Утагул Бойжонов, Собир Раҳимов давлат ҳўжалигидеги Раҳматилла Содиков каби фермерлар амалга ошираётган ишлар айниқса ибратли бўлаяпти. Туман ҳокимлиги кичик корхона раҳбарлари ва фермерлар билан тез-тез учрашиб, уларга амалий ёрдам бераёпти.

Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш бўйича жумҳуриятимиз Президентни фармонларининг бажарилишини изчил назорат қилиб бораёмиз. Одамларда адолатга, тузумга нисбатан норозилик туғилишига йўл қўймастик — ҳозирги бозор иқтисоди шарафатида ҳокимлик фаолиятида асосий ўрин эгаллаган. Қилинаётган ишлардан аҳоли қониқатганлигини мустақиллик байрами тантаналари яққол ифодалади. Уша кунни туман марказида қайта таъмирланиб, жиҳозланган ўйингоҳда чинакам халқ сайли бўлиб ўтди. Одамларнинг руҳлари тетик, келажақдаги ёруғ кўнларга ишончлари мустаҳкам. Биз учун муҳими ҳам шу.

Зафаробод туманининг келажаги ҳақида бир оғиз сўз. Қурувчилар лойиҳага қараб бинонинг ҳолатини, кўрғонларнинг қиёфасини бемалол тасаввур эта оладилар. Менинг мутахассислигим қурувчилик — Самарқанд меъморчилик-қурилиш олий билимгоҳини битирганман. Шу боис Зафаробод туманининг келгуси қиёфасининг қандай бўлиши кераклиги ҳақида кўп ўйлайман. Узимча ҳар хил режалар тўзман. Тасаввуримча, туманимиз 2000 йилга бориб ўзига хос қиёфали, бошқа туманларга ўхшамайдиган услубда қурилган биноларга эга бўлади. Бу борада дастлабки қадамлар қўйилди. Зафарободда қурилган ёпиқ бозор, яқинда ишга тушган ва тушадиган миллий чойхона, ҳаммом, автостанция лойиҳаларини аввал ўзимча тасаввур қилиб, лойиҳачилар билан баъмаслаҳат чиздик. Улар бир-бирига уйғун ҳолда жойлаштирилди.

Обод масканда истиқомат қиладиган халқнинг фаровон яшашини ўз-ўзидан равшан. Шундай экан, келгусида зафарободликларнинг турмушлари ҳар томонлама тўқис, халқи бахтёр яшайди, дейишга тўла асос бор.

Сўхбатдош Оқилжон ҲУСАН

Худого шукурким, мен ўз Ватанимни эркин ва ҳур кўриш шарафига муяссар бўлдим. Ийларки юрагини ўртаган, қонимни жўшқирган соғинч азоблари чекиндилар. Мустақиллик шамоллари бизнинг ҳам бағримизга тегиб ҳузуру бағишлади.

Инқилобдан кейин, 1930 йили отам ва онам туғилган юртини тарк этиб Афғонистонга ўтиб кетишга, муҳожирликда яшашга мажбур этилган эканлар. Онам Асақадан, отам бухоролик бўладилар. Мен эса 1943 йили Қобул шаҳрида дунёга келганман. Етти яшар пайтимда Туркияга ҳижрат қилиб, ўрта мактаб таҳсилини шу ерда олдим. Сўнг-ра Олмония, Хонифар шаҳрида юксак Отолчилик менежерлигини тугатганман. Ҳозирда эса тижорат билан шўғулланиб келаман. Саудия Арабистони фуқароси, андижонлик бир хоним билан уйликам. Рафиқамнинг исми Маҳбубахон. Мадина шаҳрида истиқомат қиламиз. Беш фарзанднинг отасиман.

Ҳозирда Саудия Арабистонида умумий бўлиб тақрибан 350 минглик туркистонлик ватандошлар бор. Булар ўзбек, қозоқ, кирғиз турклари ва тожиклардан иборатдир. Ҳаммамиз бир туркистонлик деб, Бухорий деб аталамиз. Фарзандларимиз, яъни барча Туркистон фарзандлари Араб мадрасасида, исломий ва арабий тариқада ўқишади. Аммо оилавий ва ижтимоий замонларда ўзбекча сўзлашадилар. Биз туркистонликларга Саудия Арабистони ҳукумати ва халқи эҳтиром ва муҳаббат билан қарайдилар. Катта боболаримизнинг Ислому динига бўлган юксак эътиқодларини ҳурмат ва эъзоз билан эслайдилар: Имом Бухорий, Ат-Термизий, Форобий, ал-Беруний, Ибн Сино ва бошқаларни ниҳоятда эъзоз билан тилга олишади. Саудия Арабистони ҳукумати шарафига катта ўринлик ишларда сadoхат билан хизмат қилиб келаётган туркистонлик юрtdошларимиз ҳам бор. Улар орасида вазиrлар, генераллар, профессорлар мавжуддир. Бизларга боболаримиздан ўтган мероси ахлоқ ва тарбиянинг зоҳирлиги ўғри, бешарафлик, гадоий ва хиёнат ҳеч бир замон кўрилмаган ва кўрилмайди, иншооллоҳ!

Ўзбекистон халқига меҳрибон, муҳтарам олий жаноб, жумҳуриятимиз раиси Ислому Абдуғани ўғли ҳазратларининг Саудия Арабистонига расмий ташрифлари барча туркистонликларни, ҳуеусан, ўзбекистонлик юрtdошларимизни ниҳоятда ҳурсанд қилди, бошимиз кўкка етди. Уша кунни бутун туркистонликлар уйда унутилмас бир байрам бўлди. Уйдаги кампир оналаримиз, опа-сингилларимиз ойнаи жаҳон қошида қувонч кўз ёшлари ва самимий дуолари билан бу муносабатни қаршиладилар. Бу гўзал кунни қандай гўзал қалималар билан ифода қилишга таърифи ожизман. Муҳтарам Президентимиз расмий ҳукумат учрашувидан сўнг биз ватандошларга бир хос кунни — ўз Ватанимизни кўриш, яшаш ва ҳар бир соҳада алоқалар ўрнатиш шарафини ато етди.

Тўғри, ҳаётимизда орзу қилганмиз — юртим тупроғига оёқ босишим рўёбга чиқди. Рафиқам билан биргаликда Ватанга илк келишим. Учқичда Ташкент ҳаво майдонига тушганимда она тилим, лазиз тилим боболаримиз Алишер Навоий, Бобурлардан,

Улуғбеклардан менга мерос бўлган гўзал тилимда янграган хуш каломлар — «Азиз меҳмонлар, хуш келибсизлар», деганида ҳаяжондан титраб кетдим. Шодлигимдан йиғладим ва Оллоҳга мингларча бор шукур ва ниёз қилдим. Ҳеч кимни ўз Ватанидан жудо қилмасин. Бу жудолик оғир жудолик эркан. Эй, Худо, шундай гўзал кунларни кўрсатганини учун қалбам ҳамди саъно қилдим. Ташкент ҳаво йўлларига тушганимда дунёнинг покиза ҳавосидан танаффус қилгандек бўлдим ва рафиқамга кўргини шу учган қўшлар, булутлар, шу оққан сувлар ва бу юрт осмони остидаги жамики нарсалар меникидир, деб ички туйғуларимни тилакка келтирдим. Шунини яхши биламанки, шунга ўхшаган чет юртдаги ватандошлар ҳам аини шу ҳисни, муҳаббатни, туйғунини юракларидан кечирадилар.

Ва шу аснода Ватаним бағрини кезиб асл пок бир миллат ҳаётида, 70—80 йиллик асoratлар оғриқларини сезмадим. Улар марур ва масрурдилар. Зотан, заки бўлган миллатим кўп. Қисқа бир замонда дунёнинг илгор мамлакатлари каторига киришга ҳеч шубҳам йўқдир. Яна шунини ҳам айтишим даркорким, сафарим чоғида чет юртда бўлишим сабаблари сабаб ўз миллатимизнинг кўп ёзуви ва шоирларимиз ҳақида билмас эдим. Лекин юртимга келиб ёзувчилар бoғида туришим сабаб, кўп муҳтарам зотлар билан яқиндан танишдим.

Доймо қалбимда бу гўзал Ватаним билан тижорат қилиш орузидаман. Шу келишимда бир қанча янги фикрлар олдим, янаги келишимда баъзи тижорий тушунчаларимни рўёбга чиқишига ишонаман.

Авваломбор, Ўзбекистоннинг мустақиллик байрамига етиб келишдан ўзимни кўп бахтиёр ҳис этаман. Эркинлик ва мустақиллик биз ўзбек халқларига ярашган фазилатдир. Мустақиллик кунини ниҳоятда дид билан безатилган дастурхонлардан, бутун халқнинг юзидеги табассумдан, ҳарорат билан чалинган қарсақлардан шунини ҳис қилдимки, ўзбек халқи мустақиллик учун туғилган экан. Ош-нон ва сувдек мустақиллик учун эҳтиёж бор экан. Энди бу гўзал мамлакатнинг ҳаволарида тўйиб-тўйиб нафас олиш, боғу бўстонларида яйраб юрмоқлик, ширин фарзандларнинг ота-онаси бўлиш, албатта мустақиллик ва эркинлик ичидеги ширин ва тотлидир.

Истайманки, эркак фарзандларимизнинг оти Эркин, қизларимизнинг оти Мустақилхон бўлсин. Оллоҳдан ниёз қиламанки, бу дилбар юртимга, иккинчи бир дафъа қаро кун кўрсатмасин, асorat занжирига кирмасин! Мустақил бўлганимиз рост бўлсин. Омин!

Туркистон бир буёқ наслдир,
Бизни ҳеч бир шарпа кўрқита олмас.
Менга боқинглар, эй, дунё

миллатлари.
Энди жон кетар, лек Ватан кетмас.

Абдулвоҳид ЯССА

«Даволаниш пулли бўладими?»

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирининг ўринбосари, Тошкент шаҳар Соғлиқни сақлаш бошқармасининг бошлиғи, Ўзбекистон халқ депутати Қўлаҳмад Тошпўлатович Ризаев билан сўхбат.

Мухбир: СССР пароканда бўлгач, соғлиқни сақлаш тизимларида ҳам собиқ «марказ» ва иттифокдош жумҳуриятлар билан бўлган муносабатларда узилиш бўлганлиги шубҳасиз. Ушбу узилишлар аввало қандай муаммоларни келтириб чиқарди?

Қ. Ризаев: — Кейинги йиллар ҳаётимизда юз берган туб ўзгаришлар бизга кўп нарсадан сабоқ бермоқда. Утган кунларимизга теран ҳўз билан қарашга, босиб ўтган йўлимизга ҳаққоний баҳо беришга ундаётир бу ўзгаришлар. Чунки инқилобдан кейинги 73 йил ўзбек халқи тақдирда ҳам ўзига хос из қолдирди. Бугунги кунда унга одилона баҳо беришга ҳаракат қилаёпмиз. Бошқа соҳалар каби тиббиёт ҳам шу даврда катта машаққатларни кўсидан кечирди. Аксариат ҳолларда соғлиқни сақлаш марказий минтақалардагина ривожлантирилди ҳолос. Асосан марказдаги илмий-текшириш институтлари, даволаш клиникалари етарли маблағ билан таъминланди. Замонавий касалхоналар фақат катта шаҳарларда қад кўтарди. Қишлоқ жойларида аҳолига тиббий хизмат кўрсатишдаги аҳвол узоқ йиллар ўзгаришсиз қолди.

Миллий жумҳуриятларда тиббиётни ривожлантириш иккинчи даражали иш деб қаралгани аиникса хунуқ оқибатларга олиб келди. Ана шу боис кўп ҳолларда беморлар малакали шифо олиш учун марказга қатнайдиған ҳолга тушиб қолишди. Илгари марказдаги шифохоналарда жумҳуриятлар учун, оз бўлса-да, жой ажратиш йўлга қўйилганди. Аммо беморнинг узоқ вақт навбат кутишига тўғри келарди. Чет элларга бориб малакали даво топиш ҳақида эса ўйламаса ҳам бўларди. Энг ачинарли томони шунки, бутун тиббиёт тизими Москвадан бошқариларди. Маблағ ҳам фақат ўша ердан ажратиларди. Халқимизнинг пешона тери билан топган пули марказнинг ихтиёри билан сарфланарди. Шанбадликлардан тушган маблағнинг ҳам тиббиёт хизмати учун ажратилган қисми Москвада қурилдиған касалхоналарга сарфланарди. Ана шу ҳолатда узоқ йиллар яшадик ва меҳнат қилдик. Соҳани ривожлантириш ҳақида кўп гап бўлдию амалда ҳаммаси эскича қолиб кетаверди.

Собиқ СССРнинг инкирозга учраши, мустақил давлатларнинг юзага келиши ана шундай яккахокимликка барҳам берса-да, аммо ўзига хос муаммоларни келтириб чиқарди. Илгари жами масалаларни Москва орқали ҳал қилдиған бўлсак, энди уларни бевосита ўзимиз ҳал этишга мажбур бўлдик. Йиллар давомида марказ ва бошқа жумҳуриятлар билан боғланган алоқалар ўз-ўзидан узилди, деса: хато бўлмас. Энди уларни янгича имкониятлар асосида қайта тиклаш лозим. Чунки тиббиётнинг кўпгина қон томирлари қўшни жумҳуриятлар билан узвий боғлиқ. Уларни бирдан узишнинг ўзи бўлмайди.

СССРнинг парокандаликка юз тутиши туфайли энди марказдан шифо топишга умид қилишга ҳожат қолмади. Бир вақт умумхалқ маблағига қурилган касалхоналарда даволаниш учун катта маблағ талаб қилинмоқда. Жумладан, Москвадаги машҳур кўз шифокори В. Федоровнинг клиникасида даволаниш учун бемордан 100 минг сўралиши инсофданми? Ахир бирор сабаб билан дардга чалинган бемор ундан фориг бўлиши учун атайлаб пул йиғиб юриши керакми? Ваҳоланки, биргина кўз касалликлари билан оғриган беморлар юртимизда сонингта. Уларни биз ўз вақтида даволашимиз, тезроқ яна ҳаётга қайтаришимиз лозим.

Биз ўз жумҳуриятимизда жами тиббиёт хизмати пулсиз — давлат йўли билан амалга оширишимиз лозим. Ҳозирги кунда Ўзбекистон ҳукумати ана шу йўлдан бормоқда. Ҳар қанча оғир бўлишига қарамай, миллий тиббиётимизнинг ривожланишига катта аҳамият берилаётир. Маҳаллий кадрлар тайёрлаш кун тартибидан ўрин олмоқда. Янги-янги шифохоналар очилиб, улар замонавий асбоб-ускуналар билан таъминланаётир.

Мухбир: — Жумҳуриятимиздаги иқтисодий инкирозлар, янги бозор сиёсати тиббиёт соҳасининг имкониятларини маълум даражада чеклаб қўймадимиз?

Қ. Ризаев: — Жамиятда вужудга келган иқтисодий бухрон, табиийки, тиббиётни ҳам четлаб ўтмаётир. Бозор иқтисодиётига ўтилиши муносабати билан соғлиқни сақлашда асосатдиган хом ашёлар, асбоб-ускуналар нархи бир неча баробар ошиб кетди. Электр қуввати, турли хизматлар нархи осмонда. Касалхоналар учун зарур жиҳозларнинг баҳоси юкори. Аммо шунга қарамай, ҳукуматимиз соғлиқни сақлашни эътиборсиз қолдирмаяпти. Имкониятларни ишга солиб, тиббиёт ходимлари учун етарли маблағни давлат хазинасидан ажратиб бераётир. Тошкент шаҳар ҳокимлиги бу борада изчил йўл тутаётганини таъкидлаб ўтиш жоиздир. Туман ҳокимлари ҳам бу борада катта ишлар олиб боришаётир. Шу боис шахримиздаги касалхоналарда имкониятлар кундан-кунга бойиб, янги-янги тиббий ёрдам турлари жорий этиляпти. Кейинги вақтда кундузги шифохоналарнинг юзага келиши ишмизнинг бир оз бўлса-да, илгари силжигини таъкидламоқда. Бундан кўзда тутилган мақсад: ҳар қандай бемор ўз дардига шифо топиш учун ортиқча оворагарчиликка дуч келмаслигини таъминлашдир. Энг муҳими бемор кундуз бор муолажани олгач, кечқурун оиласи бағрида бўлиши ҳам унинг хасталикдан тезроқ фориг бўлишига имкон туғдиради. Шунингдек, поликлиникалар қошида жарроҳлик марказлари ҳам фаоллик кўрсатмоқда.

Мухбир: — Давлат тасарруфидидаги бир қанча тиббиёт муассасалари хўжалик ҳисобига

ўтиб, даволанишни пуллик тартиботига ўтказишди ва ўтказмоқчи. Бу оддий меҳнаткашларга оғирлик қилмайдими?

Қ. Ризаев: — Кейинги вақтда пуллик тиббий хизмат хусусида кўп гап бўляпти. Турли хил тиббий ширкатлар ҳам дунёга келаётир. Ҳозирги кунда тиш даволайдиган, ясама тиш қўядиган, ҳатто айрим касалликларга даво берадиган, бир қатор жарроҳлик ишларини бажарадиган хўжалик ҳисобидаги тиббий хизмат кўрсатиш турлари дунёга келган. Тан олиш лозимки, бир вақтлар давлат тасарруфидида бўлган айрим шифохоналар ҳам пуллик хизматга ўтишди. Хўш, бу ҳол яхшими ёки ёмонми? Бунга бирдан жавоб бериш қийин. Бунинг қанчалик тўғри ёки нотўғри эканлигини вақт кўрсатади. Аммо менинг шахсий фикрим шунки, тиббиётни асло пуллик қилиб бўлмайди. Уни ҳеч қачон ақча талаб қиладиган муассасага айлантириш мумкин эмас. Ҳар қандай мустақил давлатда фуқароларга текин тиббий хизмат кўрсатадиган шифохоналар мавжуд. Уларда малакали ходимлар туну кун жонбозлик кўрсатиб меҳнат қилишмоқда. Давлат бундай касалхоналарни етарли маблағ, асбоб-ускуна, дори-дармон билан таъминлаб турибди.

Аммо шунга қарамай, хусусий даволаш муассасалари ҳам фаолият кўрсатмоқда. Албатта, бу йўл билан даволаниш учун ўз-ўзидан маълумки, катта пул талаб этилади. Бунга кучи етадиганлар бор, етмайдиғанлар бор. Худди ана шу ҳол юз бермаслиги учун давлат ихтиёридаги шифохоналарни тўла қамлаб қолмоқ даркор. Тўғри, бунинг учун катта маблағ зарур. Аммо имомин қомилки, Ўзбекистон ҳукумати бунинг учун асло қаршиллик қилмайди. Агар эътибор берган бўлсангиз, Тошкент шаҳрида ўнлаб тиббий ширкатлар фаолият кўрсатмоқда. Турли номдаги халқ таботати марказлари беморларни қабул қилаётир. Уларга ҳар куни пойтахт аҳолиси ва жумҳуриятимизнинг турли бурчакларидан келган беморлар муурожаат қилишиб, баҳоли қудрат шифо топишмоқда. Биз бундай пулли хизматга ҳам йўл очиб берганмиз. Аммо уларнинг ҳаракатини доимо назорат қилиб турибмиз. Улар билан мунтазам алоқа ўрнатиб, тегишли ёрдамлашгани аямасликка ҳаракат қилаёпмиз. Ҳатто бундай пулли хизмат соҳаларида малакали шифокорларимиз маслаҳатчилик қилишмоқда.

Мухбир: — Сўнгги пайтларда болаларни даволайдиган шифохоналар ҳақида танқидий фикрлар айтиляётир. Тошкентдаги шундай тиббиёт муассасаларида болалар соғлигини тиклаш учун қандай имкониятлар ишга солинмоқда?

Қ. Ризаев: — Болаларнинг соғлигини муҳофаза этиш энг муҳим вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Болажон халқимизнинг мушқулини осон қилиш учун ўнлаб касалхоналар

фаолият кўрсатаётди. Кейинги вақтда уларнинг фаолиятини ривожлантиришга катта аҳамият берилмоқда. Соёқ СССРдаги тиббий тизим даврида болапарвар Ўзбекистон халқига унчалик аҳамият берилмаганлигини бугун тан олаёلمиз. Аҳолининг 48 фоизини болалар ташкил қилса-да, бу борадаги тиббийни ривожлантириш етарли даражада эмасди. Шу масаладаги тиббий қўлланмалар Болтиқбўйи жумҳуриятлари, Белорус, Россия қаторида бир хилда бўларди. Вахланки, юқорида келтирилган жумҳуриятлардаги аҳолининг 15—20 фоизини болалар ташкил қиларди.

Ҳозирда мустақил жумҳуриятимизда бўлгани каби Тошкент шаҳрида ҳам келажақ авлодга ғамхўрлик кучайтирилган. Айниқса, уларнинг соғлигини муҳофаза этишга кўп эътибор берилмоқда. Шаҳарда ишлаб турган «Она ва бола» марказининг бу борадаги ишларини таъкидлаб ўтмоқ даркор. Фақатгина Тошкентдаги болалар муассасаларида 1300 дан ортиқ шифокорлар меҳнат қилмоқдалар. Кейинги 2—3 йил ичида 90 фоиз болалар шифохоналари, санаторийлари таъмирланди. Янги поликлиникалар, 23, 24, 25, 26, 27, 40, 42-болалар поликлиникаларининг бўлимлари ишга туширилди. 40 фоиз поликлиникалар қошида даволаш бўлимлари ишлаб турибди. Шифохоналар замонавий асбоб-ускуналар билан жиҳозланди.

Мухбир: — Ҳозир аҳолини энг қийнаётган муаммолардан бири дори-дармонларнинг камёблашиб кетганлиги. Тўғри, авваллари дори-дармонларнинг асосий қисми жумҳуриятимизга четдан келтириларди. Ҳўш, ҳозир шу узиллишни бартараф этиш учун қандайдир ишлар қилинаётими?

Қ. Ризаев: — Бемор учун шифокорнинг ширин сўзи билан бир қаторда дардига малҳам бўладиган дори-дармонлар керак. Агар улар

ўз вақтида етказиб берилмаса, шифоланиш муҳлати ўз-ўзидан чўзилиши ёки ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин. Шунинг назарда тутиб, шифокорларимиз иложи борица тез ёрдам кўрсатадиган дори-дармонларни ишлашмоқда. Афсуски, шаҳар касалхоналари ҳам етарли миқдорда дориларни ололмаёттирлар. Узоро шартномаларнинг барбод бўлиши, хориждан келадиган дори-дармонларнинг узилиб қолиши боис ушбу масалада ўзига хос муаммолар келиб чиқмоқда. Агар биз 1992 йилда 3181 номдаги дорига муҳтожлик сезиб турсак-да, аммо бор-йўғи 954 номдаги дорига ақдлашув тузилди холос. Бу умумий рақамнинг 30 фоизини ташкил қилади. Ҳозирги кунда ҳукуматимиз хориждан дори сотиб олиш учун етарли миқдорда валюта ажратишга ҳаракат қилмоқда. Жумладан, Туркиядан 41,2 миллион, Ҳиндистондан 2,1 миллион, Венгриядан 2,5 миллион тилла пули ҳисобига дори келтиришга келишиб олинди.

Бугунги кунда шаҳримиздаги тиббиёт муассасаларида ўн мингдан ортиқроқ турли касбадаги шифокорлар меҳнат қилишмоқда. Йилдан-йилга уларнинг сафига ёш тиббиёт ходимлари келиб қўшилмоқда. Тиббиёт олийгоҳлари, шифокорлар малакасини ошириш олийгоҳлари билан алоқа мустаҳкамланаяпти. Мавжуд амалий дастурлар қайта кўриб чиқилмоқда. Шифокорларимиз ўртасида мураббийчилик кенг йўлга қўйилган. Ёш шифокорларимиз узок йиллик тажрибага эга бўлган, ўз ишининг усталарига бириктирилиб қўйилмоқда.

Биз шифокорларнинг виждони пок, қўли тоза бўлишига ишонамиз. Уларга бунинг ҳар қандамда эслатиб тураемиз. Афсуски, шифокорларимиз орасида ўз ишини ҳурмат қилмайдиган, шахсий манфаати йўлида ҳар қандай пасткашликларга қўл урадиганлар ҳам учраб туради. Уларнинг беморларга таъма билан қа-

рашга, турли баҳоналарни рўқач қилиб даволаш жараёнини чўзишга ҳаракат қилаётганларнинг, онда-сонда бўлса-да, гувоҳи бўлиб турибмиз. Албатта бундай қўли эгри шифокорларга ўз вақтида тегишли жазони қўллашимиз лозим. Беморлардан келаятган шикоятлар ўз вақтида кўрилиб, уларга тилга олинган шахсларни муҳокама қилган ҳолда тегишли чора кўриш йўлга қўйилган. Хуллас, сафимизда нўноқ шифокорлар бўлмаслиги керак.

Мухбир: — Сизнинг депутат сифатида Олий Кенгашда ўз ўринингиз бор. Айтинг-чи, Олий Кенгашнинг бўлажак сессияларида тиббиёт соҳасидаги қайси муаммоларни кўтариб чиқмоқчисиз?

Қ. Ризаев: — Ўзбекистон Олий Кенгашининг кейинги вақтда бўлиб ўтган бир қатор йиғилишларида халқ соғлигини сақлаш масаласи бот-бот кун тартибига қўйилди. Уларда депутатлар сўзга чиқишди, ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришди, бу соҳани ривожлантириш борасида аниқ таклифларни ўртага қўйишди. Мен халқ депутати ва мутахассис сифатида бу соҳанинг жами ютуқ ва камчиликларини беш қўлдек биламан. Шу боис ҳар бир сессиянинг кун тартибига тиббиёт соҳасини ривожлантиришга оид масалаларнинг қўйилиши учун курашаман. Ҳали биз сессия кун тартибига олиб чиқаётган муаммолар бисёр. Уларни баҳоли қудрат ҳал этиб боришимиз лозим. Тўғри, ҳозирги кунда мустақиллик йўлига қадам қўйган Ўзбекистон олдида катта вазифалар турибди. Аммо ана шу машаққатларни енгиб ўтишда унинг халқни соғу саломат бўлсин — бизнинг олий мақсадимиз шу.

Сўхбатдош Абдураззоқ КАРИМ

Абдулхай НОСИРОВ

Мажнунтол

Сой бўйида чилвир сочларин ёзиб,
Сўвга розин айтар мажнунтол ёна.
Йўқ, у мажнунтолмас, сочлари тўзғиб,
Уғлини сафарга узатган Она...

Ҳали тонг оқармай ранги заъфарон,
Ҳали тонг оқармай барглари сариқ,
Япроқларни юлқиб шамол-беомон,
Она ўйларига учирар қориб...

Хазонлар учади кўкда ўйноқлаб,
Шамол қанотида пир-пир учади.
Она ҳаёллари ўғлин сўроқлар,
Она ҳаёллари ўғлин қуачди.

Оғир ҳаёллардан она ҳам толар,
Хазондек ҳар томон бағрин отади.
Кимдир хазонларни сўпириб тўплар,
Кимдир хазонларни босиб ўтади...

Кўксим бугун тоққа айланди,
Чиқиб келди чарақлаб қуёш.
Аргуמוқлар йўлим пойлади,
Пойларимда гуллабди оқ тош.

Ўтлоқларда шўғаллар тутиб
Бинафшалар кўзим ёшлади.
Осмоним ҳам баландлаб кетиб,
Буллоқларим қайнай бошлади.

Ой нуридан қўшиқ ёғилар,
Шамолларга айланган наво.
Кўксим найчи,
Кўксим тўлғонлар,
Соғинчлардан қайнаган дарё.

Ўйготади тонгларни булбул,
Ўйготади булбулани тонгим.
Кўксим богбон,
Кўксим атирғул,
Баҳор бўлиб елиб кел, жоним.

Бу кун мен
Дунёнинг кўзига боқиб,
Вир қатра ёшида
Уқдим-да сурон,
Тўлғониб,
Дунёнинг ўзидай оқиб,
Вир қатра ёшидай
Қалқидим гирён.
Пойимда қайнаган
Ерми, зиёми,
Бошимда ўйнаган
Самоми, бошқа?
Онам-ку
Вешикча солиб дунёни
Кўксимда кўтариб
Чиққан қуёшга.

Сойлар ёқасида кулди гунафша...
Ҳаёт гулобини, меҳрини туйиб,
Кўкдам наҳоридан олиб ҳуш нашъа,
Қуёш оловини шимирди туйиб.
Қуёш оловини шимирди туйиб...
Кўкдам наҳоридан олиб ҳуш нашъа,
Ҳаёт шаробини, қаҳрини туйиб,
Сойлар ёқасида сўлди гунафша.

Мужгонларинг дор бўлди менга,
Осмонларим тор бўлди, Лайлим,
Айланиб тонг, меҳрга, кўнга,
Қўлларингга жон берсам, майли...

Қишларим ҳам баҳор кўринди,
Кўксим очдим ўқларга, Лайлим,
Айланиб боқ, дунёга энди,
Қўлларингга жон берсам, майли...

Бош кўтариб чиққанман тунга,
Бош тутиб соч-сиртмоққа, Лайлим,
Айланиб куй, қўшиққа, унга,
Қўлларингга жон берсам, майли...

Мужгонларинг дор бўлди менга,
Осмонларим тор бўлди, Лайлим...

Шоирни чайқатиб турибди тошлар,
Шоирни кўтариб турибди ёлқин.
Қўёшни чайқатиб турибди ёшлар,
Қўёшни кўтариб турибди қалбим.

Шоирни чайқатиб турибди сўзлар,
Шоирни кўтариб турибди тўлқин.
Заминни чайқатиб турибди қалбим,
Заминни кўтариб турибди қалбим.

Урта Осиё халқлари ичра машҳур санъаткор, илгариги энг юксак унвои — СССР халқ артисти, Ўзбекистон халқ артисти, лауреат, Ленин ордени ишондорлари бўлган Шукур Бурҳон ўзининг юксак истеъдоди билан театр ва кино сахнасида яратган юзлаб сиймолари орқали муҳлислари қалбидан мустаҳкам ва муносиб ўрин олган эди. Унинг шахсий ҳаёти ҳам ниҳоятда мураккаб, сермизмун бўлиши билан бирга турли воқеа ва саргузаштларга ҳам бой бўлган. Яқинда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, санъаткорнинг укаси Ўбай Бурҳон унинг ҳаёти ва ижоди ҳақида «Ялангтўш» номли ҳужжатли қиссани ёзиб тугатди. Муаллиф Шукур Бурҳоннинг шахсий ҳаёти ва ижодида боғлиқ воқеаларни қаламга олган. Куйида муштарийлар эътиборига ушбу қиссадан парча эълон қилаётимиз.

Хўжакентнинг тоғ этаклари. Бу ерда бир неча кунлардан бери «Тоҳир ва Зухра» бадиий фильми суратга олинмокда. Бугун Тоҳирни сандиққа солиб, дарёга ташлаш сахнаси олинди. Бу машғум жазони ёвуз Қоработир лашкарлари билан дарё бўйига отда келиб, ўзи бошқариши керак эди. Шунинг учун эрталаб суратга олиннадиган ерга бир неча отларни олиб келишди. Чунки фильмдаги Қоработир ролини ижро этаётган Шукур Бурҳонов отни ўзим танлаб оламан, деганди. Шукур ака худди бозорда от сотиб олаётгандек отларнинг гоҳ у ёғига, гоҳ бу ёғига ўтиб, бошдан-оёқ кўздан кечириб, гоҳ ёқини, гоҳ бошини силар, тишларини очиб кўрар, баъзи биларини эса туёқларига қараб, суюб-суюб яғринига уриб кўяр эди. Фильмнинг оммавий сахналарида ўйнайдиган ёш артистлар Шукур акамнинг бу хатти-ҳаракатларини зимдан кузатиб турар эдилар. Улардан бири:

— Шукур ака, отни яхши кўрар экансиз-а, — деб қолди.

— Эҳе, ука, мен ёшликдан от миниб ўсганман. Отамизнинг Сарикўл деган мавзеда катта ерлари бор эди. Қовун-тарвуз пайкалларининг кети кўринмасди. Бир неча таноб ерга беда экилар эди, от боқилар эди. Менга от-арава қилиб берган эдилар. У вақтда, билсаларнинг керак, Қўқон арава бўлар эди, — деди-да бир қора отнинг олдига бориб, унга меҳр билан тикилиб қолди, — мана бу жониворнинг чиройлилигини қара — қарай бериб кўзинг тўймайди. Бўйини баландлигини, узунлигини айтмайсанми, — деб ҳавас билан гапирди.

— Гижинглаганини қаранг, — деб қўйди бурчимуллалик бир деҳқон бола.

— Тулпор деб шунга айтдилар. Чопганда оёғи ерга тегмайди, қанот боғлагандек енгил учadi. Азбаройи тез чопганидан икки бели букилиб кетади. Ўзини гердайиб роз тутишини айтмайсанми, — деди акам, унинг яғринига уриб. От ҳуркиб кетди. Ер депсиниб орқа оёғи билан тепмоқчи бўлди. Акам жиловдан маҳкам ушлаб:

— Қўркма, жонивор, қўркма, — деб ёқини силаб, эркалади. От ҳам худди акамнинг сўзларига тушунгандек жим бўлиб қолди. Артистлардан бири:

— Гапингизга тушунди шекилли, Шукур ака, — деб қўйди.

— Бўлмасачи, от жуда зийрак ҳайвон бўлади, йўлда кетаётгандан олдиндаги ҳар қандай ёмон шарпани сезади, кулогини тиккайтиради-ю, таққа тўхтаб қолади. Минг зўрласанг ҳам ормай, оёғини тираб туриб олади. Ҳар қандай қамчи ҳам унга қор қилмайди, — деди акам кулиб.

Отбоқарлардан бири Шукур акамни огоҳлантирди.

— Бу отни анчадан бери яйловга олиб чиқмасдан боқиб қўйибмиз. Ўзи ҳам роса кучга тўлган, асов. Ҳеч кимни миндирмас керак. Миндирган тақдирда ҳам жилловини бермайди.

— Отнинг тилини билиш керак, ука, — эътироз билдирди акам.

— От жуда ҳушёр бўлади, узангига оёқ қўйиб, эгарга ўлтиришингданоқ сенинг кимлигини билиб олади. Жилловини ушлашда ҳам гап бор. Унга ортиқча қамчи, уриш керак эмас. Яхши отга бир қамчи, деб бекор-

га айтмаганлар. Эгарга маҳкам ўлтириб олиб, белига оёғинг билан секингина бир туртиб қўйсанг бас, йўғалаб кетаверади. Жилловини бўш қўйиб юбориб, яна бир туртсанг учadi.

Бу гапнинг устига «Тоҳир ва Зухра» фильмининг режиссёри Наби Ғаниев билан тасвиричи Демуцкий келиб қолди:

— Ҳа, Шукурбой, қайси оти танладинг? Шукур акам қора отни кўрсатиб:

— Мана бу отни, — деди.

— Бу ахир сал тегсанг осмонга сакраяти-ку, тагин бирор фалокат рўй бермасин, сал ювошроғини минақол, — деди Наби Ғаниев.

— Йўқ, шуни минаман, — деб туриб олди акам.

— Бўпти, бўлмаса, ҳой йигитлар отни эгарланглар, — деди Наби Ғаниев.

Шу ернинг ўзида суратга олиш учун тайёргарлик ишлари бошланиб кетди. Акамга грим қилишди. Қоработир либосларини кийдиришди, кўкрагига қилич, ўтмас совутларни тутиб олди. Белида қилич, бошида дубулға.

Режиссёр кўзлаган мақсадга кўра бу сахна фильмининг энг дахшатли, фожиали сахналаридан бири бўлиши керак эди. Нафақат қашшоқ халқ, нафақат Зухра ва Тоҳирнинг дўстлари, балки бутун коинот, бутун табиат бу зулм, адолатсизликка қарши исён кўтариши, ер ҳам, осмон ҳам фарёд чекиб

ЯЛАНГТЎШ

насосларидан отилган сув сунъий ёмғир ёдириб туришарди.

Режиссёр: «Қоработир, қани, қояга от қўй!» — деб қичқирди. Шукур акам узангидagi оёғи билан отнинг биқинига туртган эди, от бир сакради-да, бу тўс-тўполон ва осмондан ёғдирилган сунъий ёмғирдан ҳуркиб кетиб, бирдан Қоработирни суратга олинаётган майдондан олиб қочди. Акам, бор қучи билан жилловини тортса ҳам отни тўхтаб олмасди. От тепалик ёнидаги тупроқ йўлда улоқ чопгандек учиб борарди. Орқасидан чанг-тўзон кўтарилиб, ҳамон жилловини бермасди. Чакалақорларни босиб ўтиб, қайси бир қишлоқ йўлига чиқиб олди. Бу қишлоқни ўтиб, яна бир қишлоқ ичига кириб кетди. Ниҳоят, Шукур акам ҳам, от ҳам қолдан олдиди. От бир шаршарак ёнидаги тегирмон олдига бориб тўхтаб қолди. Тегирмон ичидан бир чол чиқиб, от устида қилич-қалқон

такиб ўлтирган Қоработирни кўрди-ю, ўтақаси ёрилиб кетди. Тегирмончи чол уни қандайдир босмачи деб ўйлади шекилли, югуриб келиб, отлик олдига тиз чўкди:

— Бегим, менинг ҳеч қандай гуноҳим йўқ, кечиринг мени, жон бегим, бир қошиқ қонимдан кечинг, — деб ер ўпиб илтижо қиларди. Акам, ҳайрон бўлганча от устида қаққайиб ўлтирарди. У ҳеч нима демагач, тегирмончи ўрнидан ирғиб турди-да, дарахтзор ичига қараб қочди.

От азбаройи кўп чопганидан сўлиқлари ҳам, яғринлари ҳам кўпириб кетганди. Бу ерга аста-секин одамлар тўплана бошлади. Бу кўрбоши қаердан келиб қолди деб ҳайрон бўларди улар.

Улар, Қоработир қиёфасидаги акам ёнига келишга қўрқардилар. Уларнинг қўлида таёк, теша, кетмон, болта ҳам бор эди. Акам уларнинг кўзларида ёниб турган ғазаб ўтларини кўриб, ҳангу-манг бўлиб қолди, уларга далда бермоқчи бўлди:

— Оғайнилар, мендан қўркманглар, мен сизларга ҳеч қандай ёмонлик қилмайман, тегмайман, сира қўркманглар. Бу қилич-қалқонлар ҳаммаси ёлғондакам, — деди у. Оломон ишонмасдан турган жойларидан жилишмасди. Акам нима қилишини билмай, устидаги совут ва қилич-қалқонларни ечиб ерга ташлади, бошидаги дубулғасини олди. Ўзи қолдан тойиб, кўм-кўк ўт устига ёнбошлади.

— Оғайнилар, ҳалиги қочиб кетган одам ким, билмайсизларми?

— Тегирмончи, — деб жавоб берди кимдир.

— Топиб келмайсизларми?

Ҳамма унинг гапларига ишонмасдан жим турарди.

Узун иштон ва яқтак қийиб олган ёш бола Қоработирнинг ҳалиги ўт устида ётган қиличини қинидан сугуриб, томоша қиларди. У дик этиб ўрнидан турди-да:

— Мен қақириб келайми, амаки? — деб сўради.

— Баракалла, ўғлим, югур, бу ёққа олиб

шабга лип-лип қилиб, одамларнинг сурати тушар экан.

— Ана шу эртақда Тоҳирни сандиққа солиб, дарёга оқизиб юборадиган бир Қоработир деган лашкарбошиси бор.

Чол ҳеч нима фаҳмламай, анграйиб турар эди:

— Хўш?

— Уша менман.

— А?? — Тегирмончи чол яна чўчиб кетди.

Шукур акам кулиб:

— Қўркманг дедим-ку, бу кинода, кинода, — деб чолни юпатди. — Бу тегирмон кимники, — деб сўради акам.

— Меники болам, отам раҳматлидан қолган. Қирқ йилдан бери ана шу тегирмонда ун тортаман, жўжабирдек жонман, ўзим.

Акамнинг чолга раҳми келди. Отам раҳматликининг, бирор фалокатга учраб, ундан эсон-омон қолсанг уч-тўртта кексаларни чақириб қурьон ўқитиб худойи қилиб юбор, бечорақол одамларга садақа бер, деган панди-насихатларини эслади:

— Ота, мени бу ерга от олиб қочиб келди, бир ўлимдан қолдим, худо асради, эсон-омон қолганим учун бир қурьон ўқиб тиловат қилиб юборинг, — деди. Чол хурсанд бўлиб:

— Ие, болам, мусулмон экансан-ку, — деган эди, у:

— Алҳамдулилло, мусулмонман ота, — деб жавоб берди.

— Баракалла, ўғлим, худони биларкансан, худодан қолма, ҳозир ҳам сени худонинг ўзи асрабди. Ота-онанг ҳаётми?

— Ҳа, худога шукр.

— Ота-онангнинг дуосини олсанг кам бўлмайсан. Жаннат, жаннат дейдилар, жаннат билсанг, шу дунёда, ўз онангнинг оёғини остида. Ота-онасининг дуосини олган фарзанд хажга борганнинг савобини топади.

Тегирмончи чол панд-насихатлар қилар экан, Шукур акам кўзи олдидан нуруний отамиз, ҳамиша юзидан мулоим табассум аримайдиган, уни бир кун кўрмаса туролмайдиган, доимо унга илҳақ бўлиб икки кўзи эшикда бўладиган меҳрибон онамиз сиймоси ўтди.

Биз богда, акамиз оиласи билан Шайхон-тахурдаги шаҳар ҳовлида истиқомат қилардилар. Онамиз ҳар куни «Шукрулло келди», деб кечки таомдан олиб кўярдилар.

Шукур акам, тегирмончи чол ўт устига чўкка тушиб ўлтиришди, қўл очиб фотиҳа қилишгач чол баланд овоз билан қурьон ўқиб тиловат қилди:

— Илоҳим ҳар қандай бало-казодан, ногаҳоний офатдан худонинг ўзи асрасин, омин! — деб юзига фотиҳа тортди.

Акам чўнтагидан пул чиқариб чолга узатди.

— Йўқ, йўқ, болам олмайман.

— Олинг, ота, шуни атадим.

— Йўқ-йўқ, қурьонни пулга сотмайман, — деди чол эътироз билдириб.

Акам нима қилишини билмай боши қо-тиб қолди. Ниҳоят:

— Ун борми? — деб сўради.

— Ҳа, бор, болам, — деди чол.

Бўпти бўлмаса, бир қоп ун берақолинг.

Чол жуда чайир, бақувват одам экан. Бир қоп унни баҳузур елкасига қўйиб тегирмондан олиб чиқди. Қонининг бир томонидан акам, иккинчи томонидан тегирмончи чол даст кўтарилиб отнинг эгарни олдига қўйдилар. Акам ун бўлган қўлларини қокчи:

— Қани, неча пул бўлади, ота? — деб сўради.

— Ўзинг биласан болам, берганинг, — деб қиймларини қокди чол. Акам чўнтагидан бир даста пул олиб (у вақтларда пулнинг қадри йўқ, қиммати ҳам тушиб кетганди) чолга узатди:

— Мана, етадимми?

— Вой болам, бу қўп-ку, бир қоп унга шунча пул берасанми? — деб чол ҳайрон бўлди.

— Олаберинг ота, мендан сизга садақа. Хон Бобоҳонда пул кўп, мен ундан олавераман, — деб хоҳолаб қилиб юборди. Чолнинг кўзи ёшланди:

Ўбай БУРҲОН,
Ўзбекистонда хизмат
кўрсатган санъат арбоби

— Болам, қўлингни оч. Яна бир дуо қилай. Илоҳим сени худонинг ўзи ёрқақасин. Тупроқ олсанг олтин бўлсин! Омин!

Шукур акам бир оёғини узангига қўйди-да, бир сакраб отга миниб олди.

— Ота, бу қишлоқни нима деб аташди? — деб сўради чолдан у.

— Нанай, болам, Нанай, эшитмаганми-сан. Ҳа, қаёққа борасан, ўғлим?

— Хўжакентга.

— Мана бу йўлдан тўппа-тўғри юрасан, — қўли билан кўрсатди у, — фақат отнинг жилловини бўш қўй, ўзи ҳам асов от экан, сендан бошқа ҳеч ким минмаганга ўхшайди.

«Тоҳир ва Зухра» фильми суратга олинадиган ерда юздан ортиқ одамлар, грим қилган ва ўйнайдиган ролларининг қийимини кийиб олган артистлар, прожекторларни ёқувчилар, режиссёр ёрдамчилари ва тасвиричилар тўпланиб ўтиришарди.

Шукур акам келабермаганларидан кейин унинг орқасидан бир неча отликларни юборишбди. Улар тополмай қайтгач, режиссёр Наби Ғаниев билан тасвиричи Демуцкийнинг фиғони фалакка чиқди.

Кун чоғоҳдан ошганда Шукур акам Хўжакентга кириб келди. Наби Ғаниев жаҳл билан:

— Ҳа, бойвачча, отни мендан зўр минадигани йўқ деб ҳаммага мақтанаётган эдингиз. Нима бўлди, мен айтдим-ку бу отга минма деб, — пичинг қилди.

— Бир худо асради, Наби ака, бўлмаса от парча-парча қилиб ташларди, — деди у.

— Мана бутунги суратга олишини ҳам бекор қилдик. Сенга бирор шикаст етиб, бирор нарса бўлсанг бутун фильмин бошқа артист билан қайтадиган суратга оламанми деб қўрққан эдим, — ҳазил қилди Наби Ғаниев.

— Ия, шунақами, эчкига жон қайғу, қас-собга мол қайғу экан-да. Мени жоним кетса майлимиди?! — ҳар иккаласи ҳам кулишиб юборишди.

Уруш йиллари. Озиқ-овқат танқис, қаҳатчилик. Одамлар бир бурда нонга ҳам зор эди.

Акам чойхоначи олдига отни етаклаб келиб ундан сўради:

— Бу ерда нонвой борми?

— Ҳа, бор, мана Бойзоқ ака нон ёпадилар.

— Ака, мана шу унни олиб кетасиз, ҳар кун эрталаб артистларга нон ёпиб бериб турасиз, — деб қопдаги унни кўрсатди у.

Эртасига эрталаб нонпустада қорачадан келган ёш бир қиз саватда иссиқ нон олиб келиб ҳаммага тарқатди.

1992.

Сойнинг жўшиб урган мавж ҳалқасида
 Йигит кўзларини кўрди у такрор.
 Кўрди-ю, сесканиб кетди тан бирдан —
 Онанинг кўзлари боқарди гўё,
 Онанинг кўзлари, ўша йигитда,
 Сурмали кўзлари, йўқ, йўқ бу рўё.
 Нортж титраб кетди. Ким ахир бу зот?!
 Не учун кўриниб сўзлашмас ҳамон?!
 Қўшиқ айтиб кетар қишлоқда бот-бот,
 Не учун кўзлари бахш айлар дармон.
 У орқага қайтди негадир энди
 Утиргиси келди, тутнинг тағида.
 Ўша йигит каби бошини эгди
 Ва қўшиқ кўйлади висол дардида.
 У узоқ ўтирди кўзини юмиб,
 Кўзларин очганда кўрди ол қўёш
 Дарахтлар учини нурларга кўйиб,
 Мўраларди тоғнинг бошидан ювовш.
 Боботут баргларин орасида жим
 Ухлаган чумчуқлар уйғонди шу дам.
 Гўё сокинликка қилгандек ҳўжум,
 Баралла уйғонди овозли олам.
 Қўшлар чуғурини тингларкан Нортж
 Ўйлади: «Ҳар кимнинг ўз қўшиғи бор.
 Мен ўша қўшиққа ошиққан, муҳтож...»
 Усиз кенг жаҳон ҳам энди менга тор...»
 Ез ўтиб кузакнинг нафаси инди,
 Аммо йўқ йигитдан, қўшиқдан дарак.
 Нортж кута-кута бардоши синди,
 Ва лекин қўшиқдан толмади юрак.
 Яна ҳар тонг чиқиб Нортж бечора
 Гувала деворнинг ортида кезар.
 Юрак ҳўне-ҳўне йиғлаб, бўлиб минг пора,
 Кўзлар тут тағидан узмади назар...
 Лекин оқ яқтакли соҳибқирон йўқ,
 Йўқ қалбин забт этган шохисултони.
 Қўшиқ йўқ, орав йўқ, руҳа дармон йўқ,
 Гўёки умрнинг куйган ҳар они...
 Ва бир тонг, ва бир тонг тутнинг тағида
 Утирган йигитни кўриб қолди қиз.
 Умид парпирди дилда янғидан,
 Ўт олди юракда сўнаётган ҳис.
 Отилди кўчага, тиқилиб нафас,
 Шошилди оҳудек йигит қошига.
 Энтикиб тўхтади, жим қолди бир пас...
 Йигит хайрон боқди кўзининг ёшига.
 Сўнг ўрнидан турди. Қизнинг кўзлари
 Қамашди йигитдан таралган нурдан,
 Бўғзига тиқилди бирдан сўзлари.
 Оёқлар ҳам гўё узилди ердан.
 Бир дам шу ҳолатда қолди шўрлик қиз,
 Кейин нигоҳларин узмай йигитдан.
 Сўради овози титраб: — Сиз кимсиз?
 Қайси қишлоқдансиз, ё қайси юртдан?
 Йигит жим, қиз дилин ўртади жунбуш.
 «Не учун бу кўзлар шўнчалар азиз...
 Шўнчалар азиз-у, шўнчалар таниш...
 Мана шу сония нақада азиз...»
 Йигит жим, қақат жим боқади. Нортж
 Яна гап бошлади: — Биласизми, бу
 Қўшиқсиз яшашим энди беиж...
 Сиз каби кўйламоқ — ягона орзум...
 Йигитнинг кўзлари қақнади ногоҳ,
 Киприклар остида милтиради ёш
 Ва бирдан табиат, борлиқ уриб «оҳ»,
 Йигит қиз олдида аста эгди бош...
 Ва яна тоғ томон жадаллаб кетди.
 «... Бу не ҳол, нега у сўзлашмас яна,
 Ахир поёнига сабр ҳам етди...»
 Йигитга эргашди қиз, қабли ёна.
 «Бор унинг кетида» — туртар ички куч,
 Юракнинг қатридан отилди нидо:
 «Борақол, бағрингга уни босиб қуч,
 Борақол, борингдан бўлмагин жудо...»
 Йигит кўтарилиб кетарди тоққа,
 Қуриган хору-хас, майда ўткир тош.
 Гўё бермас эди озор оёққа,
 Йигит кетар эди ҳамон эғиб бош.
 Нортж ҳам изма-из юрди жадаллаб,
 Юрагин дарёдек оқиди меҳр.
 Йигит дим тўхтади (балки жой танлаб),
 Бош узара шаббода эсарди ғир-ғир.
 Йигит ўйрилмай турди Нортжга.
 Қиз аста қаради қишлоғи томон.
 Қишлоғи кўринмас, ер гўё кўчган.
 Атроф баланд тоғлар, чўққилар ҳар ён.
 Тонгнинг аёзими ёки кўркўвдан
 Вужуди титради, йигит ҳамон жим.
 Катта харсанг томон юриб дафъатан,
 Бир тошга ўтирди, кўтарди бошин.
 Нортж қимир этмай турди, нигоҳин

Узмай дард таратган таниш кўзлардан.
 Ва бирдан эслади, неча диллар хун
 Бўлган шу кўзлар деб, музлаб кетди тан.
 Табарруқ жавахир каби бир сура
 Сақланиб келарди неча замонлар.
 Уйининг тўрида, неча кин, тўхмат
 Қилсалар ҳам унга зolim, ёмонлар.
 Бу сура ёдига қилмай хиёнат,
 Асраб қолинди у неча бор, ҳайҳот.
 Уни кўлга олиб йиғлаган она,
 Неча бор қилган у тунлари фарёд.
 Бу кўзларни энди таниди Нортж,
 Таниди-ю... озгин кафт билан ёпиб.
 Чинқириб юборди, нураб тушган тож,
 Гўё яна зарҳал нур сочди ёниб.
 Озгини кафт билан беркитганича
 Тонг қотиб турди қиз, тоғларнинг бағри.
 Акс-садо таратди. «Эй кўнғил, нича,
 Тинчлан, гуриллама, эй, ҳаёл наҳри.
 Ҳа, ҳа, бу ўша, ҳа бу ўша кўзлар,
 Армонга айланган бокира ҳаёт.
 Эй юрак, нағра торт, эй кўнғил, бўзла!
 Наҳот у йлмган, тирик у наҳот...»
 — Сен ҳақсан, мен ўша, ёшиги барбод,
 Ҳаёти жувонмарг бўлган бахтсизман.
 Қўшиқни севардим, куйлар эдим шод,
 Мен қўшиқ айтганда порларди осмон.
 Жигарим, бу ерда мен бўлсам пайдо —
 Утди меҳру, соғинч, унларинг сабаб.
 Менинг суратимга термулиб шайдо,
 Уйқусиз ўтказган тунларинг сабаб.
 Қўшиғим сайроқи бир булбул эди,
 Сайраса бўларди олам чаргон.
 Тутиб уни бир кун қўзғунлар еди,
 Узимни бўғизлаб кетдилар шу он.
 Бир армон мен билан кетди юракда.
 Энди бу армон йўқ, чунки сен борсан.
 Қўшиғим тирикдир ҳар бир тилакда,
 Энди сен умрбод унга дўст, ёрсан.
 Мен сенга қўшиғим берай деб келдим,
 Энди у сеники, сеники абад.
 Мен Етти фалакдан қувониб елдим,
 Янграб қўшиғимни, оламега тарат.
 Жаҳонга ёй уни, менинг жигарим,
 Кўз ёшинг кўрмасин ҳеч қачон руҳим.
 Ҳеч қачон бўлмасин насибанд ярим.
 Бошингга тушмасин мен кўрган зўғум.
 Аста яқинлашиб лол қотган қизга
 Йигит унинг ўпди пешонасидан.
 Нортжним, бошинг қўй унинг кўксига,
 Баҳра ол қалбининг зар шўғласидан.
 Кўз ёши нам этган юзини Нортж
 Йигитнинг бағрига қўйди оҳиста.
 Ўша зум бошига гўё қўнди тож,
 Бир зум ором олди дил бу оғушда.
 Йигит қиз кўзларин бўйнидан олди.
 Жилиб икки қадам орқага деди:
 — Вақт бўлди, жигарим, руҳим ҳам толди,
 Абадий маконим кўтмоқда энди...
 Тоғларнинг суккутин бузди
 қиз доди:
 — Йўқ, шошманг, мен ахир тўймадим сизга!..
 Мен ахир очмадим дилим фарёддин,
 Ахир дил розларин ёймадим сизга...
 Бир-бир қадам ташлаб орқага йигит
 деди: — Мен биламан барини, хайр...
 Сенга ишонаман, қадамнинг собит.
 Сен айтар қўшиғинг ёдидар хайр.
 Нур сочиб порлади йигит ногоҳон,
 Сўнгра, гойиб бўлди фарёд қилди қиз.
 Бирдан қўшиқ янграб кетди ўша он,
 Қўёш тоғ ортидан чиқди очиб юз.
 Қўшиқ эса авжин оларди.
 Нортж жим бўлиб тинглади.
 Негадир шу дам юрак енгил тортди
 Ва енгил парвоз чорлагандек бўлди.
 Қалбидан ситам, аламлар йўқолди...
 Фалакда қўёш заррин нурлар сочди,
 Еришди ҳар ён.— Нортжним,
 Кўзингда милтираган ёш бўлиб
 Бу оламдан тўкилсин армон...
 Қўшиқ эса авжин оларди. Нортж
 жим бўлиб тинглади. Негадир шу дам
 юрак енгил тортди ва енгил парвоз
 чорлагандек бўлди. Қалбидан ситам,
 аламлар йўқолди... Фалакда қўёш
 заррин нурлар сочди, ёришди ҳар ён.
 — Нортжним, кўзингда милтираган ёш
 бўлиб бу оламдан тўкилсин армон...

Бибисора ОТАЕВА

Кўнғлим садосини эшитсин олам...

Соғлигинг йўлига харж хонумоним,
 Сидиқ вафойингга садқа бу жоним.
 Кўнғлимни бермадир асло ўзгага,
 Муродим-мақсудим сен жонажоним.
 Йўлларингни ўрай меҳр гулига,
 Гулзорларни эҳсон этса богбоним.
 Бевафлик нафур билмай ўедим мен,
 Вафоли қонидан аслида қоним.
 Айтаверсам дилда гапим кўп, аммо
 Қисқа қилай шарҳни эй, нуқтадоним.
 Кўнғлим садосини эшитсин олам,
 Бўлсин ошкора сирри пинҳоним.
 Ҳақимда ноҳаққа бормагайсан ҳеч,
 Учмагайсан иғво сўзга, полвоним.
 Еду йўлим сен-қу қиёматгача,
 То маҳшар кунни ҳам сен қадрдоним.

Лавҳа

Ариқ, йўл бўйларига
 Ғуж-ғуж гулбўтақўзлар,
 Қоқиғуллар, юлғунлар,
 Зарпечаклар, ялпизлар.
 Тонгда ҳўбўйлар билан
 Муаттар бутун атроф.
 Нақш олма ҳидли боғлар,
 Шодон рўҳижон тараб.
 Шўх ҳазил-мутоба,
 Айтимдан ёдлаб дилга,
 Уйдан даласига,
 Қўёш ҳароратига
 Йўрилган бу кун юрак.
 Эл учун жон чекмаклик,
 Ёшларда олий тилак.

Қўшиқ

Садоқатли дўст-ёрсан, қўшиқ,
 Йўлда йўлош, ҳамкорсан, қўшиқ,
 Сен бўлмасанг нима қилардим,
 Ҳасратлардан талом йлардим.
 Қўшиқ, қўшиқ, мен сенга шайдо,
 Сен жонларга жон қўшган сиймо.

Ноҳақликлар зесса дилимни,
 Тўхмат, иғво босса йўлимни,
 Юнағали ноҳуш кўнғлимни,
 Давосига сен ўзинг тайёр.
 Эй, оҳанрабо қўшиқ, мадор.

Сен менга гоҳ ҳазрат Навоий,
 Гоҳ Фузулий, гоҳи Отойи,
 Гоҳ Нодира, гоҳида Жомий,
 Гоҳ бўлиб Мунису Огаҳий.
 Ургатасан шукронларга,
 Ер атасан фарзонларга.

Қўшиқ, қўшиқ, мен сенга шайдо,
 Хонамни тарк этма мутлақо.

ИШІК САВДАСИ

Ҳикоя

Сўлим август оқшоми. Қўёш аллақачон ботган эсада, қоронғулик унча қуюқлашмаган. Ҳозиргина қўрага қамалган қўйларнинг шовури ҳали тинчиганича йўқ. Чўл чигирткалари тарафма-тараф «хониш» бошлашмоқда. Ҳавода ёвсан ҳидини димоққа урувчи эпкин кезади. Капа олдидаги ялангликда ердан тизза бўйи кўтарилган тош супа-чада қўйчивонлар кўрпачаларга чўзилишган. Супачанинг пастиди эса иккита кучук «тўра»ларига умидворлик билан кўз қирини ташлаб, олдинги оёқларини чўзиб ётишипти. Эрали чўпон капанинг ичкарисиди куймаланган Шоқулга қараб:

— Хув мўйлов, ниманг бор ахир, опкесангчи. Қоринлар очиб кетди-ку, — деди.

Шоқул тақасифат мўйловини кериб кутулмираганича ичкаридан гўмбаздек қилиб тутилган қуроқ дастурхон кўтариб чиқди. Туғунни очибди. Чоғроққина сирли лаганди иссиққина палов экан. Ошнинг устига бостирилган иккита нонни олган замон паловнинг иштахани қитиқловчи ҳиди ён-атрофга таралди. Шунда учинчи шерик «оҳ-оҳ»лаб илжайганича кафтларини бир-бирига ишқаб, бетоқатлик билан Шоқулга қаради. Шоқул бир парча нон устида гўшти майдалади. Суякларини ажратиб, пастга — кучукларга ташлади-да:

— Қани олдик, бисмилло... — деб ошга қўй чўзди.

— Қаердан келди бу, ким олиб келди? — қоши билан ошга им қоқиб сўради Эрали. Шоқул кишлоқдан ким келганини, кимникида қанақа тўй бўлаётганини бир бошдан айтишга тушди... Учинчи шерик эса чўкка тушганича дастурхонга хиёл эғилиб, даврандошларига эғтибор ҳам бермай, ошдан пайдар-пай олиб турарди. Ҳаял ўтмай Шоқул дастурхон четидида сочиққа қўй чўзди.

— Ҳа, — деди Эрали, — биз келгунча гўшtidан роса «тўз қўрар» қилганга ўхшайсан-а, дарров қўлнингни тортаялсан?

Шоқул мўйловини сийпалаб, овозсиз кулди-да, лаган четидан сирқан ошнинг ёғига жимжилигининг учини ботириб, қошларига суртди:

— Қош одамнинг энг дўст аззоси эмиш, — деди у шу аснода, — нариги чин дунёда одамзоднинг ҳамма гуноҳу савобларини тараозга солиш учун Мункар Накир савол-жавоб қилаётганида кўз қўруғу эгасини сотармиш. «Ҳа, фалон гуноҳни қилувди, мен кўрувдим», деб. Шу пайт қош: «Сендан баландда бўлиб мен кўрмайман-у, сен қандай кўрасан, ёлгон», деб эгасининг тарафини олармиш.

— Ҳа-а, шунинг учун хушомадига қошимни мойлашман-да, — дея кулди Эрали. Учинчи шерик эса ҳамон иштаха билан ошдан тушириб турарди...

Ҳа, улар бор-йўғи уч киши эдилар. Учовларига ҳам чўпонлик ота касб. Иккитаси — Шоқул билан Эрали деярли ҳамтенд. Ёшлари олтишини қоралаб қолган бўлса-да, ҳали бардам, бақувват. Бир-бирини лақоби билан атаб, сенсиратиш, ҳазиллашиб, инсон қабабини сийрак кўрувчи шу тоғу тошларни гулдўрос кулгўларга қўйиб, сурўннинг ортидан юргани юрган. Иккаловиям ҳафта сари шундоққина тоғ этагига жойлашган Гужумли кишлоғига уй-рўзгордан хабар

олгани галма-гал бориб туришади. Қишда ҳам ҳар кун икковидан бирови қолиб егулик тайёрлайди. Учинчи шерик эса, ёши ўттизларга бориб қолган, алп келбатли йигит. У ҳафта сари қишлоққа бормайди. уй-рўзгори йўқ. Аксинча, қишлоқдан бир-икки нафар одам келгудек бўлса, итларини эргашитиради тоғ бағригами, дарагами кетиб қолади. Шундай пайтларда шериклари: «Ҳах, ёввойи-я, зимми гоийб бўлибди-да, дарров», деб кулиб қўйишади. У қапада қолиб овқат тайёрлашдан ҳам мўстасно — пишир-қуйдирга қўли келишмайди. Лекин паловни, айниқса, тўй ошини жуда яхши кўради. Мана, шериклари аллақачон ошхўрликни бас қилишган бўлсалар-да, у таги кўриниб қолган лаганди ҳамон иштаха билан қўй чўзиб турибди.

— Мўйлов, — деди Эрали қоши билан учинчи шерикка имо қилиб, — қизталонинг ош ейишини қара. Ҳар бир қўй ҳам, — Эрали бошини сарак-сарак қилиб кулди, — гурзидай. Икковлашиб яна кулишди. Сўнг Шоқул жиддий тортиб деди:

— Бу дунё ўзи доимо бир мири кам экан-да. Ахир, манавининг ҳазрати Аллiday дев қоматига яраша биргина забонни аямаса нима қиларди?

— Ҳа-я, — дея Шоқул хўрсиниб қўйди. Сўнг яна юзларига кулги инди. — Узиям палов ейишни фақат шунга чиқарган-да. Тоғоранинг тубини яламаса қўймайдиганга ўхшайди.

— Тўй оши бошқача бўлди-да ўзи... Тўй ошига дуою пир кетган дейишади. Кўпчиликнинг риқзи-да. Ман-ман деган ошпазинг ҳам бошқа пайтда тўйдагидай ширин ош пишира олмайд.

— Жуда валломатсан-да, дароз. Кўп билганиндан бўйинг ўсиб кетган.

Чўпонлар лўлаболишларга ёнболашиб, бир оз чақчақлашди. Гунг эса, гап ўзи ҳақида кетаётганини сезиб, шерикларига безоргина жимлайиб боқди. Йигит уларнинг нима десаётганларини юз-кўз ифодаларидан, қолаверса, озгининг қимирлашидан билиб оладиган бўлиб кетган. Аммо у ҳеч қачон шерикларидан ҳафа бўлмади. Биладики, унинг бир ўзини ўнта тили буррога алмашмайди, жонлари қадар яхши кўришади. Аёвсиз ҳазиллари эса, ўзлари каби гебгор... Ниҳоят, Гунг бўшаган лаганди ўзидан нари суриб, шерикларига гина-қудуратсиз қараб қўйди.

— Қалай, ош зўр эканми? — сўзини ишораларда баён қилди Шоқул.

Гунг илжайганича бош бармоғини ҳавога ниқтади: «Зўр!»

— Тўйнинг хабари келди, қишлоққа бориб кел, десак, қовонгидан қорғиб, етгинг юмилди кетади, биров ош келтириб берса мазза-а?

Гунг шерикларининг ҳар доимги гина-гузорини дарҳол фаҳмлади ва қўлларини кўксига қўйди: «Зўр».

У дастурхонни йигиштириб, ўчоқбоши томонга кетди. Бир оздан сўнг итларини эргаштириб, қўрани бир айланиб келди-да, супачага чиқиб чўзилди. Ҳаял ўтмай бир текисда хуррак ота бошлади.

— Дарров бунинг уйқўсиям тайёр. Қорни тўйса бўлди — рамиям йўқ, ўйловиям.

— Йў-ўқ, бунинг ҳам ғами бор. Тўйди ошидан тўймай қолса, ғам босади бунни ҳам. — Яна чўпонларнинг қийқириқ кулгиси қоп-қоронғу кеча бўйлаб таралди.

* * *

Гунг йигитнинг асли исми Ҳасан эканлигини қишлоқдошлари ҳам, шериклари ҳам аллақачон унуттишган. Уни Ҳасан деб атаб юрувчи бирдан бир одам отаси Али чўпоннинг ҳам дунёдан ўтиб кетганига анча бўлди. Йигитнинг ўтмиши ҳақида гап кетгудек бўлса, Эрали чўпон шундай ҳикоя қилди:

— Раҳматли Али аканинг ёши қирқларга бориб қолувди. Уша кунни мен қапада қолиб, овқат тайёрлаётган эдим. Қишлоқдан хабар келди: «Али чўпоннинг аёли кўзи ёрибди — қўш ўғли кўрибди». Раҳматли Али ака бу хабарни эшитиб, қувончдан юрази ёрилай деган. Саратоннинг тафти ёнираман деб турган айни пешинда эшагига хуржунини ортиб, йўлга тушувди. Шу кетишда ўзиям уч кунни кетди-ёв. Унинг бир ғазали бўларди. Юран йўлида айтиб юрарди.

Рўмолим бор чил тешик,
Қиладан очай эшик.
Қўш ўғил туққан ёримга
Элтай тиллодан бешик...

Аммо-лекин бечоранинг қувончи узоққа чўзилмади. «Етдим деганида етимча йиқилган экан», деганларидек, икки ойми, уч ойми ўтиб чақалокларининг бири ноубуд бўлди. Бирор йилдан сўнг эса хотиниям бир бедаво дардга йўлиқиб, уям кўз юмди. Шўрлик Али ака энди тўртта тиши чиққан, иплатириқдай бола билан қолиб, бир кунларни кўрди-ей, ҳалиям қишлоқ одамлари оқибатли, бир-бирига меҳрибон-да, Алига кўмаклашиб, боласини оёққа тургазиб беришди. Буниям уч-тўрт ёшларга етгач билсаларки, бола гунг ҳам қар экан. «Пешонамининг шўри бунчаюм кўп бўлмаса», деб бадбахт Али ягона зурриётини олиб тўрт томонга чопди. Аммо-лекин бирор жойдан даво топпади. «Дарди тўгма» деб айтишибди қаерга борса. Раҳматли Али ака тақдирга тан берди, бошқа иложиям йўқ-да, ўғли эшакнинг ниҳтасини урдалайдиган бўлувдиямки, шу тоғу тошга ўзи билан олиб келди. Ҳа, ўғлининг мана бундай қарчигайдай бўю топмасини кўрмай ҳам ўтиб кетди, бечора... Аммо-лекин Али бадбахт бир содда, мўймин, бўш-байғизина эди. Ўғли гунг бўлсаям боло, отарни бир ўзи эплайди — жуда сезгиси кучли. Хайфи тили йўқ-да, — афсус билан ичи қуйиб бош чайқайди Эрали.

Шундай қораларда ҳазил-хўзул қон-қонига сингиз кетган Шоқул орадаги хафақон «муҳит»ни дарров ўзгартиргиси келиб деди:

— Асли тоғда юрган чўпонга тил нимага керак ўзи? «Ҳайт-хўйт», «бах-бах», «оҳ-оҳ»ни билади-ку буям. Бўлди-да шўям. Нима, эл олдига чиқиб маъруза ўқирмиди?

Эрали ҳам аввалига кулди, сўнг маънос тортиб деди:

— Ундай дема, ошна. Уям худонинг бандаси. Умид билан ёруғ оламга келган.

Бояги ҳазил гапидан мулзам бўлган Шоқул бир оз каловланиб қолди, сўнг «айбини» ювадиган гап топди шекилли, шоша-пиша:

— Менга қара, сен дарозни бўйинг беҳудага ўсмаган — ақлинг кўп. Энди, ошна, қишлоққа тушсанг-да, катта-кичик билан маслаҳатлашиб, шу бадбахтниям бошини икки қилиб қўйишининг ҳаракатини қилсак.

— Гапнинг онасини айтдинг лекин. Шу фикр менинг ҳам эсимга бот-бот келарди-ю, аммо бу забонсиз ёввойига тегадиган бирор аёл топилаармикан, деб индамасдим. Қанийди, шундай бўлса, раҳматли Али аканинг ҳам руҳи шод бўларди...

Шундан сўнг Эрали чўпон қишлоққа тушиб, катта-кичик билан маслаҳатлашиб, ҳар замонда тутқаноғи тутса ҳам, оёқ-қўли чаққонгина, ёши шу гўнз йигит тенги бир бевани келинликка маъқул кўришиб, гапни бир жойга қўйиб қайтди. Бу янгиликни имо-шоралар билан Ҳасанга ҳам тушунтиришди. Гўнз қулоқларигача қизариб, илжайганча ерга боқиб нари кетди...

* * *

Гужумли қишлоғи шундоққина тоққа туташиб кетган. Қишлоқда ариқ ёқаларида, йўл ва ҳовуз бўйларида ҳам қучоққа сирмас асрий гужумлар яшаб туради. Бу қишлоқда яшаб ўтган бобокалонлар гужум барча дарахтларнинг асили деб ихлос қўйиб ўстиришган эканлар ва ҳар йили кўзда ёшини яшаган гужумлардан бир-иккитасини йиқитиб, арралаб, бўлакларга бўлиб, янги оила қўрган ёш келин-куёвларга рўзгор асбоблари — гўштқунда, ўғир, кели сопи ясаб беришаркан. Гужумнинг шохларидан эса бўриқалтак ясашган. Ҳикоя қилишларича, гужумнинг шохлари жуда бақувват бўлиб, ундан ясалган қалтак билан бир уриб, бўрини бемалол қулатарканлар. Тоғликларнинг ҳар бир ҳовлисида шундай анжомлар ҳам бўлиши керак-да. Шунинг учун бўлса керак, бу қишлоқ аҳли гужум дарахтига ўта ихлос қўйган. Баҳорда янги келин-куёвлар албатта гужум ниҳолчасини ўтқазишди. Гужумли қишлоғига ямашиб турган тоғнинг ичкарисида эса шу қишлоқлик чўпонлар қўй боқишади. Улар асосан қолхоз қўйларини боқишади, лекин қишлоқларидаги ҳар бир хонадоннинг қўй-эчкиси ҳам шу сурувда бор. Қишлоқ аҳли бирорта тўй-маъракада чўпонларни эсдан чиқармайди, албатта хабар юборади. Келишмаса, насибаларини юборишади. Аммо чўпонлар ҳам иложи борича тўйхонага бирпасина кириб, «қўлуқ бўлсин» деб чиқишини ўзларининг бурчлари деб билишади.

— Бундан бўёғизга тўйларга Гўнгни юборсак. Эрта-индин қуёв бўладиган одам элга сал қўйилсин. Ҳам ўша беваминан бир-бирини кўриб, кўзи ўргансин. Энди шундан шунга эшак устида бориб келишга ўзимизнинг белимиз ҳам чидамайди-а, савил, — деб қолди Шоқул. Унга жавобан Эрали: — Улсаям кўнмас бу одам ёввойи, — деди.

— Кўнмаса хотинам йўқ-да. Бўёғи то пахта терими бошлангунча ҳар кунни тўй. Вормасак тўйчининг димоғи кўяди...

Улар ўз фикрларини Гўннга ҳам обдон тушунтиришди. Эрали айтганидек, бу гапни аввалига Гўнз ҳатто «эшитгисиям» келмади. Сўнг шерикларининг қовоқлари ростакмига уюлганини кўриб, бир шарт қўйиб рози бўлди. Шарти шуки, бир-икки тўйга у билан бирга шерикларидан бирови боради.

— Дароз, ўзинг бирга борақол. Бу бешоҳ сендан кўпроқ ҳайқайди. Мени йўлда алдаб қайтиб келиб қўйишдан ҳам тўймайди бу.

Шундай қилиб Ҳасан Эрали чўпон билан олдинма-кетин эшакларига миниб қишлоққа — тўй бўлаётган ҳовлига кириб боришди. Эшакдан тушганларидан кейин ҳам Гўнз Эралидан бир қадам қолмай, унинг панасида кўзлари атрофга жовдираб, қоқилиб ошпазининг олдига келишди. Эрали чўпон Ҳасани ошпаз Бекқулга таништириб қўйди (аслида бир қишлоқлик бўлсалар ҳам Гўнз қишлоққа камдан-кам тушганидан уни ёшларнинг кўпи танимасди).

Мустақил ўлканинг болажонлари, Бир олам-жаҳондир ҳаяжонлари.

Миллий либосига пичоқ ярашган, Бор бўлсин у чевар аяжонлари.

Сураткаш Содиқжон МАҲКАМОВ

— Сен яхши кўриб ейдиган ширин ошларни шу аканг пиширади, — деб икковини қўл олиштирди...

Шу-шу Ҳасан қайси тўйга бормасин, тўғри гуриллаб олов ёнаётган ўчоқ бошига — Бекқулнинг ёнига ўтади-да, ўчоққа ўтин тикишади, самоварга тараша ёриб беради. Сўнг ош тайёр бўлгач, мазза қилиб бир тоғовини тушириб олади-да, ошпаз узатган ош тугилган дастурхонни шерикларига олиб, эшакча миниб изига қайтади. Шериклари ҳам хурсанд. Қишлоқ оқсоқоли ҳам хурсанд — энди ҳар тўйга алоҳида хабарчи юбориб ётмайди. Бекқул орқали (Бекқул Гўнз билан «тил топишган» қишлоқдаги ягона одам) янги тўйни тайинлаб юборади.

Ҳасаннинг назариди тўй дегани ошпазининг ёнига бориб, унга қарашини ва ош пишгач, еб олиб, туғунчани кўтариб орқага қайтиш эди... Бир кунни Бекқул «Вугун ош кечроқ тайёр бўлади, унганча сен бориб бозмни томоша қилақол», деб ўқтирди унга. Аммо Гўнз бошини сарак-сарак қилиб, ўчоқ бошида чўккалаётган эдиямки, иккита давангир-

дай йигит унинг икки ёнидан олиб, қарийб судрагандай қилиб даврага олиб кетишди. Ҳасан ёғоч ўриндиқда омонат ўтирар, турсолиб қочғиси келиб атрофга жовдираб қарар, аммо ҳамма ёқда одам кўплиги учун ўтиришга мажбур эди. Йигит янаям бошини елкалари ичра тортар, боши узра порлаб турган электр чироққа норозиланиб қараб қўярди. Бояги йигитлар уни туртиб, аёллар даврасида ўтирган ўша бевани кўрсатишди. Ҳасан йигитларнинг қистови билан кўз қирини бир ташладию дарров бошини ерга эгиб олди. У қўлларини қаерга қўярини билмай ўнғайсизланар, ерга қараб ўтиришиниям, бировга қарашиниям эп кўрмай, нима қиларини билмай бесаранжонланарди. Бир пайт давра ўртасидаги ёғоч саҳнага юз-кўзларига ута-элик чаплаган гажакдор жувон чиқиб, имлар қоқиб рақсга тушакетди. Ҳасаннинг назариди жувон ўзига қараб ишвалар қилаётгандек... ерга кириб кетай деди. Аммо даврадагилар ўшанга қарайвергач, у ҳам ҳар замонда кўз солиб қўярди. Бир пайт ўйинчи ўзини кўп отиб ўйнагани-

дан бўлса керак, терлаганидан уна-элиги чаплашиб, терга қўшилиб юзидан оқётган-дек туюлди Гунга. У жиркангандек, афтини бўлмайтирди. Куйни эшитмагани учун ўртадаги жувоннинг дакар-дакари жуда галати туюлди шекилли, ҳар замонда лабларини ичидан қимтиб илжаймоқчи бўлади.

Гажакдор жувоннинг рақси тугади. Сўнг даврага йўл-йўл беқасам қамзул кийган хотин — қишлоқнинг кайвониси чиқди. Қишлоқ удумига кўра кайвониси даврадаги қизларни саҳнага опчиқиб, рақс тушишга ундарди. Қизлар уялишиб, тортиқиниб, бир оз тайсаллашиб ўртага чиқшар, сўнг ўзларига ярашган усуллар билан саҳнага яшнатиб ўйинга тушишар эди. Бир пайт кайвониси саҳнага навабдаги қизни тортиб чиқарди. Бу қиз ҳам дугоналари каби пича уялиб қимтиб турди-ю, сўнг саҳна ўртасига келиб, секин қулоқларини ёйди... Унинг ним юмук лаблари, қийғос қоп-қора қошлари, ҳаёдан ҳар замон-ҳар замонда ерга қадалаётган кўзлари бирам ёқимли эдики... Белига тушган қирқ ўрим, тўлқин-тўлқин сочларининг учларидаги кўнгирокчалари бирам ярашқлики... Ял-ял ёнган атлас кўйлагига сарв қаддини анаям дилбарлаштирган, бошидаги ироқи дўпписининг нафис гуллари худдики қизнинг бошида чаман яшноб тургандек гўзал эди. Айниқса, унинг мускин қийғаси, ҳар бир ҳаракатидаги олам қадар маъно бошқача эди... Вамисоли бир азиз нарасини йўқотгандек илтижо қилиб, излаб, истаб, бўзлаб гирён айланарди у. Одамларга ялиниб, худоса муножот қилиб бағрини чок-чок этарди қиз... Ҳасаннинг боғли ноқулайликлари беҳтёр кечинди — энди у бемаълал бошини кўтариб, киприк қоқмақ саҳнага термулиб ўтирарди. Қизнинг рақсига шунчалки мафтун бўлган эдики, ҳаёлида қиз у билан тоғу тошда кезиб юргандек эди. Ҳа-ҳа, ўша — Ҳасан билган, таёгини судраб сурув ортидан юргувчи йиғитга аён бўлган қирлару ўнгирлар, бархан-бархан қумтоғлар оша саратонда айни жағ-жағ саратонда сув излаб келаяпти бу мискина. Ҳа-ҳа, бошқача бўлиши мумкин эмас... Ана, юзларида яна изтироб кучайди — оби ҳаётдан дарак толмаяпти, оёқлари бўлиқ қумга ботиб-ботиб қолаяпти, лаблари қуруқлаб, тамшанади — су-у-в-в... Эҳ, бечора, бечоранича. Қумликдан чиқиб олди шекилли, ҳаракатлари хиёл енгиллашди. Шу тепаликдан ўтса нажот топарди эҳтимол, йўқ, яна томмади — қизнинг қийғос қошлари ўртасида ҳамон тугунча... Бўёғи қир, тақирлик. Хув, Емонданининг ён тарафида тиканлар, қурчган ёвшанлар кўп. Бечора қиз-а, шу йўлдан ўтмасанг нима қиларди? Мушқил жойни танлабсан-да. Ана, айтмовчимми, тиканлар кўп, деб... Қизнинг оёғига тикан кирди шекилли, бир жойда йўғламоқдан бери бўлиб айланб қолди. Йўқ, йўғламоқдан бери, деб бўлмади бу туришини, ундан ҳам баттар, айтмоққа сўз йўқ бу азобнинг... Хайрият, қиз чамшани топди! Кўзларида умид чўқунланди, лаблари қулғига мойилланди. Эҳ, нодонгина қушча, Емондари орабала ўтмаганинда шунча азоб йўқ эди. Ана, чаммага бир-икки одим қолди. Бу ўзимизнинг Музбулоқ-да — сувидадан ичдан одам маъза қиладди. Ана-ана, бир одим қолди, секинроқ бор, шошиб ичма, қалқиб кетасан... Ҳа-а-а, нима гап? Яна нега тундлашинг? Э-сароб эканми, алданибсанми? Чўйла саҳроларда бўладиган ҳодиса бу, хафа бўлма, Уф-фе, яна изтиробми, э-воҳ, яна дардми? Чидаб бўлмайдми бу жонни қовурувчи адоғи йўқ азобга, аламга...

Ошапаз келиб Ҳасанни туртди: «Кеч бўлиб қолди-ку». Ҳасан Бекқулга анграйиб қараб тураверди.

— Ие, — деди Бекқул, — бунга ароқ-пароқ бердингларми нима бало?..

Гунг эшагига минди. Унинг доимий ҳамроҳи — кўк хангиси ўзига таниш ёлғизоёқ йўлдан тоғ орабала лўкилар, бу гал хўжаси уни тез юришга қистаб-ниқтамас, нўртаси ҳам бўшатилган, умулган, инон-ихтиёри ўзида эди. Осмонда қулчадек ёп-ёруғ ой Ҳасан билан бирга кетиб борарди...

* * *

Ҳасан ёзув-чизувни билмайди. Маошини ҳам Шоқул олади, уст-бошидан органига қўй олиб сурувга қўшиб юборади. Аммо Гунг ўз қўйларини яхши танийди! Баъзан қўйларининг у ер-бу ерини ушлаб кўраётганини шериклари қўйи қолса:

— Ҳах, савил-а, молу жон-да. Бойбувани қаранг, қўйларининг семиз-ориқлигини чамалаяпти, — деб қулишди.

Ажаб, ёзув-чизувни ҳам, пулниң саногини ҳам билмайдиган Ҳасан ҳафтанинг етти кунини аниқ билади. Айниқса, бозор кунини жуда яхши кўради. Чунки бозор кунни шериклари у севган таом — палов пилиришади-да. Капа тўридаги тош равоқда ёнғоқдек келадиган етти донга тошини териб қўйибди. Шулардан биттаси оппоқ. У — бозор кунни. Ҳасан тошчаларни қаторлатиб ҳафталик тузади, ҳар кунни биттасини олиб нарийёққа тўддала қўяди. Шу тахлит бузун ҳафтанинг нечанчи кунлигини «айтиб» бера олади.

Йигит қишлоққа серкатнов бўлиб қолганидан кейин худди боғли тошчалардек келадиган ана бир нечта оппоқ тошчаларни териб келди. Энди у ҳафтада нечта тўй бўлса, ошпаздан билиб келар ва ҳафтанинг бошида тўй кунларини ҳам оппоқ тошчалар билан белгилаб ҳафталик тузарди.

Ҳозир қишлоқда тўй кўп — кун ора ёки ҳар кунни тўй — Ҳасаннинг ҳафталигида ҳам оқ тошчалар сероб. Энди у тўйхонага эркин кириб боради, тўғри бориб ошпаз билан кўришади-ю, базмини томоша қилишга ўтиб кетади. Ҳар гал беқасам қамзул кайвониси хола саҳнага қизларни олиб чиқади. Айримлари билан қўшилишиб ўйнаб ҳам беради. Ҳар гал ўша қирқ кокилли, киприклари ҳаёдан қўйи эгилдиган қиз даврага секин чиқади. Ававал йиманди, ҳаёдан қип-қизаради, сўнг давра ўртасига келиб, қулоқларини секин ёйди... Бошланди... Ҳасан яна қизга қўшилиб ўша Емондарадан (гарчи унинг ёмонлигини билса-да) сув истаб, саратонда жизганак бўлиб, ўлиб-тирилиб ўтаверади, оёқлари қумга ботиб қолаверади, лаблари қуруқлаб азоб чекаверади-чекаверади... Сўнг кечга қолиб, шерикларига совуб қолган ошини олиб, кўк хангисини ўз ихтиёрига қўйиб, ой билан тоғ ичкарисига қараб йўл олади. Шериклари эса, бир-бирига қараб маънодор қулишади:

— Ҳа, беваминан «гурунлашиб» қолдингми, кеча жуда кеч қўлдинг?

Ававалари бевадан «гап» очилгудек бўлса, озининг танаби қочадиган Ҳасан энди шерикларига тумшайиб қараб қўяди.

— Тўйни тезлатмасак бўлмайди. Бунинг шу кетини бўлса, қишлоқда ётиб оладиган сиёғи бор-ов, — ростакамизга ташвишланибди Эрали.

— Ўзи нима деди, ўша бева-да, нима деди, «Мен рози тўй қилавер», дедими? — Шоқул Гунгни туртиб ишоралар қиладди. Ҳасан шерикларини ҳайрон қолдириб, оғринибгина қарайди ва югуриб туради-да, тобора қулоқлашаётган қоронғулук сари чоп-қиллаб кетади.

— Ие, бу нимаси, нима бало урдийкан бунни? — ҳайрон бўлади Шоқул. Эрали елка қисади.

— Агар сезган бўлсанг, энди таппа ташлаб хуррак отишлари ҳам барҳам топди. — Топдим, — деди Шоқул босиқлик билан, — бева қўнмаган. Кимдир айнитган уни. Умид қилган экан-да бола.

— Бу беҳохининг ўзидаям борку-я. Одамга ямашини билмайди. Хўмрайиб ўтираверган бўлса, беваям «бор-е» деган-да...

* * *

Қишлоққа қатнов тўхтади — пахта терими бошланди, тўй ҳам, маърақаю маврид ҳам жой-жойида қолди. Пахта масвумини қишлоқдагилар «Режа, мажбурият» деб ўтказишган бўлса, Шоқул чўпон билан Эрали чўпон ҳам тахликада ўтказишди. Гунг йигит Ҳасандан ташвиш тортишарди улар. Гунг гоҳ Музбулоқ бўйига, гоҳ Емондарага тоне-

да ҳам, шомда ҳам кетиб қолаверар, нуқул хаёл сулар, баъзан қўйларини шоп қилар, баъзан илтижо қилиб фалакка чўзар... эди. Чўпонлар Гунг билан жиддийроқ шугулланмоқчи бўлиб юришганида тўсатдан оёқ ости-дан фалакат қиқиб қолиб, сурувга бир ҳафта ичиди икки-уч марта бўри ораласа бўлади-ми. Чўпонлар жуда бесаранжомланиб қолишди. Баъзан гаплари бир-бирларига ёқмай қолади. Гунгниям бир-икки бор силта-лаб олишди. Ҳамма шодлигу қулги хотир-жамликка ярашар экан... Колхоз раиси аҳволни аңглаб чўпонларга қўйшмак куч ташлади — улар бўриларни овловчи мерганлар, бўрибосар итлар...

Йигим-терим оёқлагач, қишлоқдан яна хабар келди. Бунни аңлаган Гунгнинг қўзлари қувончдан порлаб кетди. Кафталарини бир-бирига ишқалаб ҳали кучуқларига ҳазиллашиб қулоқларини тортади, ҳали шерикларини ердан даст кўтариб пириллатиб айлантиради. Бир пайт кана ичкарисига шошиб кириб кетди, ҳаял ўтмай Шоқулнинг оқши костюм-шисини (Шоқул уни ақиндагина олувди, ҳали кийилмаган ҳам эди) илжайиб қийиб чиқди. Шериклари хурсанд бўлиб қулишди.

— Тўғри-да, тўйга ясабини боради-да одам. Шу вақтгача қалланга келмаганини. Вақт-лироқ қайтган-а, биз ҳам тўй ошини соғинганми?

Гунг қўлини кўксига қўйиб «хўп» деб ишора қилди ва эшагини қайтадан тўқимлади. Шоқул эса илжайганича Эралига кўз қисди.

— Уям эмас, буям эмас, бу паловни соғиниб юрган. Кўрдингми бузун тўй дарагини билиб, гулиққоқсодай очилиб кетди...

...Ҳали айтарли ёғингарчиллик бўлмаган эса-да, ҳавонинг қоғоғи солиқ. Қоп-қора на-матдек ёвлик булутлар осмонни қоплаб секин судралади. Баъзан этни жунжиктири-диган изгирин эсиб қолади-да, тўрттагина ёмғир савалаб ўтади. Хуллас, қуз — тирамоҳ ўздан сезиларли дарак бериб кириб келарди.

Гунг ниҳоят тўйхонага етиб келди. Яна ҳаммаси ўша-ўша. Ошпазга саломдан тортиб, даврага бориб ўтиришун йўнчи қизлару бари-бари ҳар галгайди эди. Фақат, фақат ўша қиз чиқмади ўйинга. Нима бўлди экан? Гунг эса унинг чиқишини кутиб ўтираверди, ўтираверди. Ҳар гал ўша қизнинг йўнчини кўрадию, йўлга чиқарди.

Бир пайт тўй тугади шекилли, ҳамма ўрнидан туриб қарсақ чала бошлади. Ҳасан ҳам шундай қилди. Давра тўридаги келин-куёвларни гулдор палаклар остида, соқчилар сочиб даврандан олиб чиқшарди. Еш-ялангар келин-куёвнинг олдига тушиб ўйнаб келишаяпти. Бир пайт келин-куёв Ҳасаннинг ёғинасидадан ўта бошлашди. Келин оппоқ рўймоқ ёпинган, узун қўйлагич ҳам оппоқ. У Ҳасаннинг ёнидан ўтатириб унга қиё қарагандек бўлди. Ҳасаннинг юраги шу-виллаб кетди... И, бу ўша қиз-ку!! Гунгнинг қарсақ чалаётган қўзлари ҳавода муаллақ қотди. Кўзлари шоқосасидан чиққудай чатнади. Гўё етмиш икки томирям минг жойдан қирқилгандек, жони бўғизга келиб қиқиб кетмоққа шайланаётгандек...

Ҳасаннинг кўк хангиси ўзига таниш ёлғизоёқ йўлакчадан тоғ орабала ўз майлича лўқиллайди. Эшак устида қалиб ваайрон Гунг кетиб бормоқда. Бу гал шерикларига ош олишини ҳам унутибди...

Эҳ, томоша талаб муҳаббат тангриси, тоғу тошлар орасида юрган шу забонсиз кимсани четлаб ўтсанг не қилар эди?! Сенинг ишинг одам қавмини гоҳ осмонга олиб чиқиб, гоҳ ерга тикиб, ўз ёғига ўзини қовуришми? Тилсиз-забонсиз бир шўрликни домингга илтирмасанг нетарди?

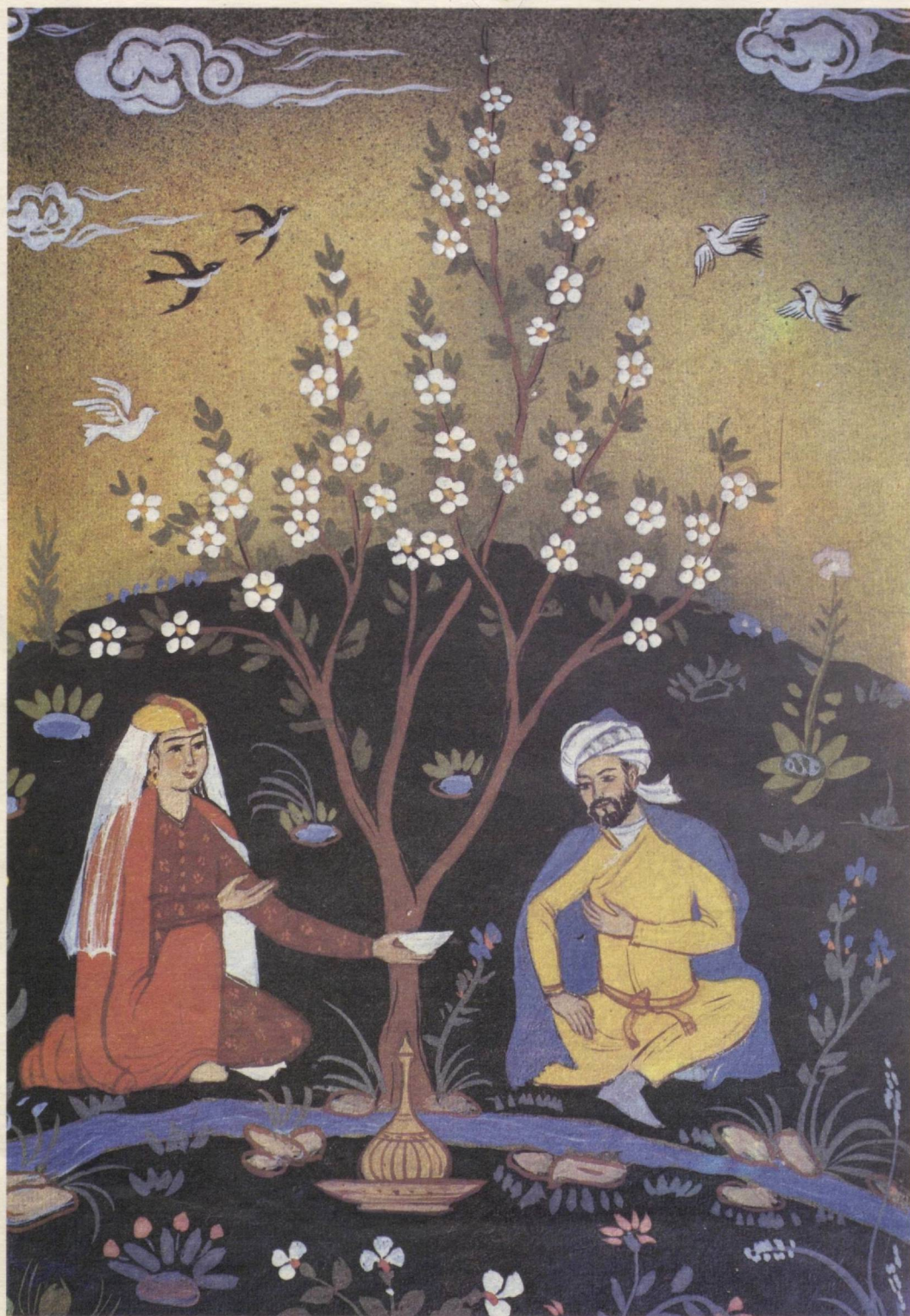
Қўшрабoтда кўпкари.

А. Навоий номидаги
ЎзССЖ Давлат кутубонаси
Миллий библйотекфа бўлими
Тошкентда

Чеварлар.

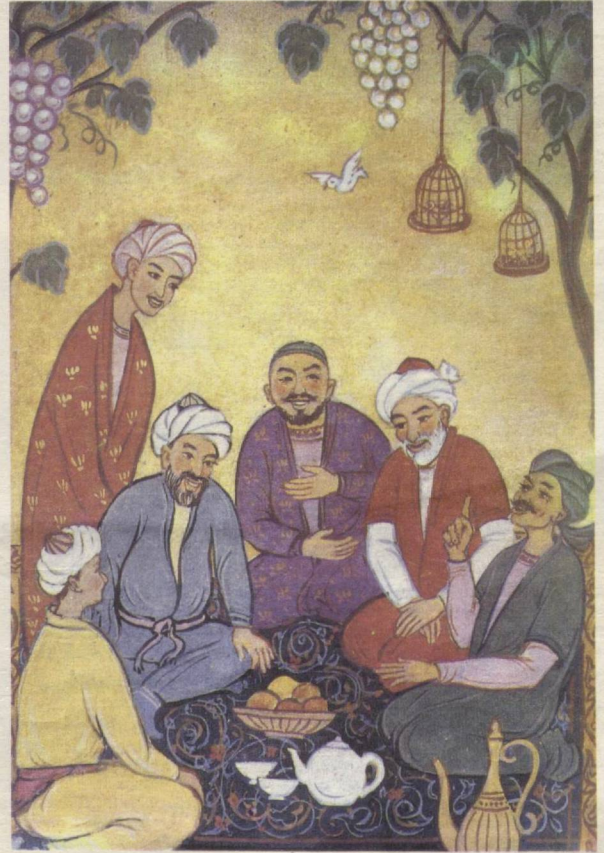
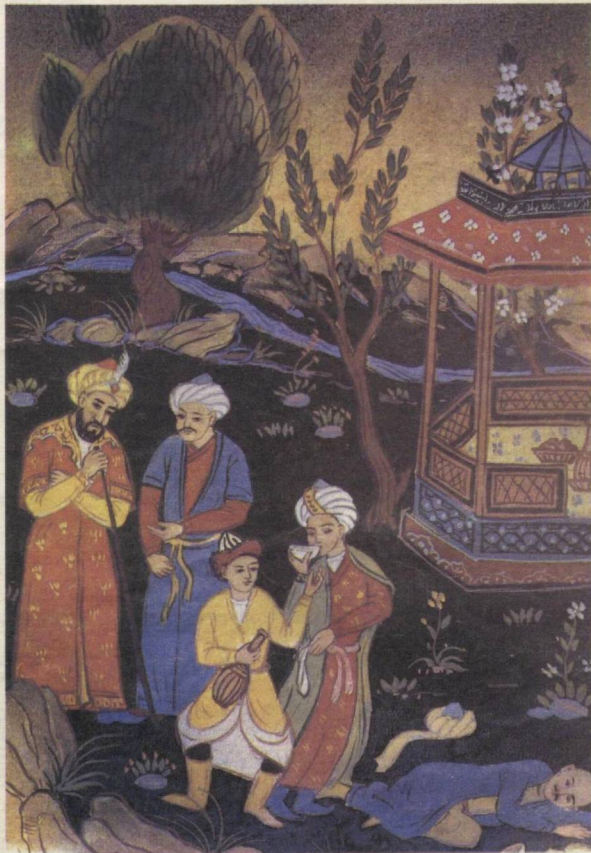
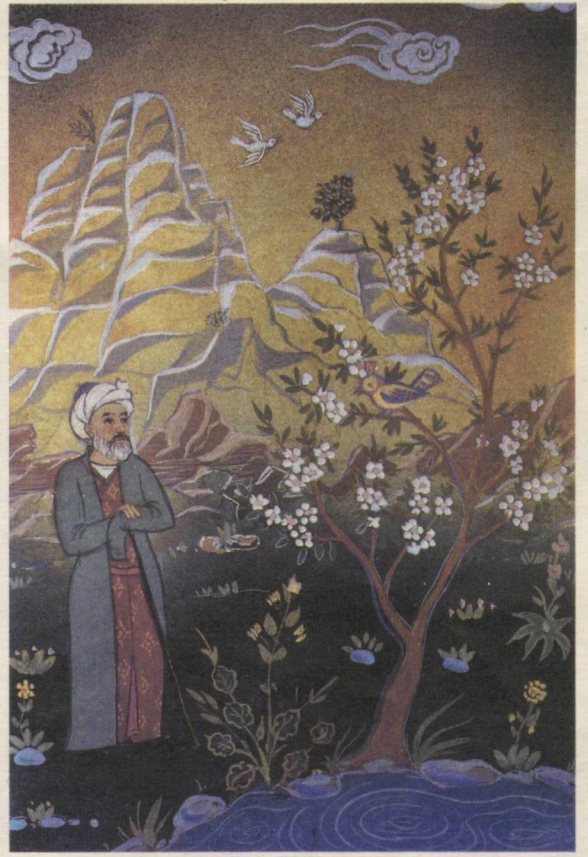

ТАНИҚЛИ МУСАВВИР
НЕЪМАТ ҲАКИМОВ
ИЖОДИДАН НАМУНАЛАР.

Ушбу саҳифадан жой олган янги асарлар: «Нафосат», «Ибн Сино»,
«Қуш тили», «Таназзул», «Кўлги — шифо».

Эсласин руҳимни авлодинг
десанг,
Ўтган аждодингни сен ҳамки
ёд эт.

русмларни ҳам кўпчилигимиз билмаймиз. Қабристонга — қабр тепасигача енгил машинада борувчиларни, бировлар мазорини топтаб ўтганларни, марҳумлар руҳини хотирлаб бир калима дуо айтишни билмаган кишиларни кўриб, надоматлар чекиб, афсусланасан. Қабристонлар сокинлик гўшаларидир. Шовқин-сурон қилиб марҳумлар руҳини безовта қилиш — гуноҳи азим. Аслида, қадимий удумларимизни унутмай, аждодлар ҳурматини эъзозлаб, қабристонга пиёда кириш ҳар биримизнинг инсоний бурчимиздир.

Халқимизда, масжиднинг узоқ, мазоринг яқин бўлсин, деган нақл бор. Қадимда ҳар даҳанинг, ҳар қишлоқ ва маҳалланинг қабристони бўлган. Афсуски шаҳарларнинг кенгайиши, янги йўллар очилиши муносабати билан, жуда кўплаб қабристонлар текисланиб, йўқ қилиб юборилди. Энг ачинарлиси, биз узоқ вақт, ўз қариндош-уруғларимиз дафн этилган ерларга бепарво бўлиб келдик. Уларнинг қабри устига бино қуришадими, йўл қуришадими — индамадик. Аслида бу жойлар ота-боболаримизнинг хусусий ерлари бўлиб, қачонлардир улар ўз ерларидан қабристон учун ажратганлар. Чунки улар бир куни ўзларининг ҳам ўша ердан макон топишларини, яъни охирашларини ўйлаганлар.

Бизлар эса мавжуд қабристонларни ҳам обод қилишни, муқаддас билиб асраб-авайлашни эпполмаётимиз. Қаровсизликдан ғариб ҳолатга тушган, юлғун, янтоқ босиб кетган қабристонларни кўриб қадриятларимизни унутганимизга яна бир бор амин бўламиз.

Жумҳуриятимизда олти ярим мингдан ортиқ қабристон мавжуд. Уларнинг кўпи давлат ва жамоа хўжаликларининг ерларида жойлашган. Шаҳарлардаги қабристонлар, ҳар қалай, бир мунча тартибга солинган. Масалан, биргина Тошкент шаҳрида жойлашган қабристонлар кейинги ўн йил ичида 20 минг метр бетон ва темир панжара девор би-

Ҳожиакбар

РАСУЛОВ

Ўтганларнинг охирати обод бўлсин

Инсон туғилади, яшайди ва охири — эрта-ми-кечми ҳаёт билан видолашади. Бу — табиат қонуни. Қабристон эса инсоннинг сўнгги манзили. Шоҳнинг ҳам, гадонинг ҳам борадиган жойи ўша ер.

Дорилзамондан дорилбақога кетганларнинг хоки туби кўйиладиган жойлар қадимдан кўздан сал четроқда бўлган. Кўпинча дўнглик жойлар қабристон учун танланган. Сабаби ернинг баланд қисми зах сувлардан холи, тупроғи қуруқ бўлади.

Аждодларимиз қабристонларга доимо алоҳида ҳурмат-этибор билан қараганлар. Улар қабристон ёнидан ўтаётганда баланд

овоз чиқариб гаплашишни, кайф ҳолатда, ҳаром-ҳарош ативорда у ерга боришни гуноҳ ҳисоблаганлар. Кексалар бир алам ўтган маҳалда ёки босар-тусарини билмай, манманлиги ошган одамга, қабристонни зиёрат қил, деб бежиз айтишмаган.

Афсуски, маълум сабаблар билан миллий қадриятларимизга путур етиши қабристонларга бўлган муносабатимизда ҳам ўз ифодасини топди. Асрлар давомида шаклланган қадимий урф-одатларимизни оз бўлса-да унутдик. Ўзимизни замонавий билсак-да, қабристонга борганда аждодларимизни зиёрат қилиш учун бажариладиган оддий расм-

лан ўралди, зиёратгоҳлар ичидаги 1 миллион 850 минг квадрат-метр йўл ва йўлакларга асфальт ётқизилди. 17 минг метр сугориш қурувлари ўрнатилиб, салкам ярим миллион дарахт ва гул кўчатлари ўтқазилди.

Лекин кўпгина қишлоқлардаги қабристонлар қаровсизликдан ташландиқ ҳолатга тушиб қолган. Девор билан ўралмаган қабристонларда аждодларимиз қабрларини қорамоқ, қўй ва эчкилар топтаб ташлаётти. Баъзи қабристонларнинг этагигача экин экилгани учун мазорларни сув босиб кетаяпти. Ўпирилган қабрлар, чакалакзор бўлиб

кетган қабристонлар кишини ваҳимага солади. Наҳотки маънавиятимиз мулки бўлган муқаддас жойларга эътиборсизлик шунчаликка борган бўлса. Уша қабристонларга мутасадди бўлган кишилардан: «Нима учун қабристон бу ахволда?» деб сўрасангиз: «Маблаг йўқ», деган бахонани рўқач қилишди. Ахир халқимизда ҳашар деган ҳикматли одат бор-ку. Агар қабристонни ҳашар йўли билан обод қиламиз, дейилса, озгина виждони, имони бор, охиратини ўйлабдиган қайси бир инсон бу ишга бош қўшмайди.

Бир неча йилдан бери жумҳуриятимизда хотира кўни тadbриқи ўтказилаётир. Ушбу хотира кўнлари қабристонларнинг кам-қўсти тўғрилган, ободонлаштириш ишлари амалга оширилса, ўтганларнинг руҳи шод, тирикларнинг кўнгли ёруғ бўлади-ку. Қолаверса, Ўзбекистон Республикаси Президенти Исрол Каримовнинг «Махалла» хайрия жағфармасини ташкил этиш тўғрисидаги Фармони қабристонларда ҳаётга амалий тadbқиқ этилаётир. Шу хайрия жағфармасидан қабристонларни обод қилишга ҳам маълум улус ажратилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Излаган имкон топади, дейди халқимиз. Кўпгина қабристонлар жамоа ва давлат хўжаликларини раҳбарларининг ташаббуси билан тартибга солиниб, обод бўлаётир. Зеро, фуқаро, эл савоб ишларни, тирикчилигида эл учун, хўжалик тараққиёти учун, шу ернинг яшнаб-гуллаши учун меҳнат қилганларнинг хотирасини ҳеч қачон унутмайди. Масалан, Тошкент туманидаги М. Фозилов номли жамоа хўжалигидаги қабристонни ҳамда шу тумандаги Ҳасанбой ота қабристонини зиёрат қилган кишининг кўнглида бир сокинлик, меҳр-муруват пайдо бўлади. Бу жойларда ўзининг бир сўлим богда сайр этиб юргандек ҳис этасан. Шинам хоналар, саф-саф қилиб ўтказилган узумлар, уларга ишланган сўрлар, гулзорлар кишининг бахри-дилини очди. Беихтиёр инсофли, мурувватли, ўтганларга оқибатли бўлган инсонларга тасаниолар айтасан. Гўё бу ерда ётган аждодларимизнинг бу дунёси ҳам, у дунёси ҳам жаннатмакон экан, деган хотира дилимиздан ўтади.

Қабристонларнинг ҳам тартиб-қоида, дарвозаси бор. Аждодларимиз ётган бу муқаддас даргоҳларда ҳар ким ўз билганча иш тутишга ҳаққи йўқ. Ҳар нарсда меъёр бўлгани яхши. Қабристонга кирганда саҳни тозаланмай, хас-хашақлар остида мунгайган қабрни кўриб, дилингиз ранж топса, ёшига етмай марҳум бўлган гўдакка қўйилган улкан сағананинг ёнида, тирикчилигида эл-юртга кўп фойдаси теккан инсоннинг ғарибгина қабрини кўриб, кўнгли хижил бўлади. Ота-онаси ҳаётлигида бир оғиз ширин сўзини аяган баъзи фарзандлар, улар ўлгандан сўнг, ном чиқариш учун қабрлари устига қайбатли мрамор тошлар қўйишганини меҳр-оқибатга йўйиб бўладими? Елгон шухрат учун кўз-кўз қилинаётган қабрлар афсусли кўпайиб бораётир. Қабристонларда яна шундай қабрлар борки, қаровсизликдан маҳ-

зун қолга тушиб қолган. Уларни йўқлаб, зиёрат қиладиганлар йўқ... Унутилган қабрлар... Чирқиллаб юрган руҳлар... Уша қабрларга дафн қилинганларнинг аксариятининг қариндошлари, фарзандлари бор. Лекин улар марҳумларни ёд этишни ҳаёлларига ҳам келтирмайдилар. Вақти-соати етиб, ўзлари ҳам шу ердан абадий кўнни топшларини билганларида балки бошқача йўл тутармидилар...

Ҳозирги иқтисодий қийинчиликлар турмушнинг барча жаҳасини қамраб олди. Ҳатто марҳумни сўнгги йўлга кузатиш билан боғлиқ баъзи юмушларда ҳам муаммолар юзага келди. Дафн учун керакли буюмлар, транспорт топиш қийинлашиб қолди. Лекин ҳокимликлар, бу масалани иложи борица енгиллаштиришга ҳаракат қилаётирлар.

Масалан, Тошкент шаҳрида фуқароларга хизмат кўрсатиш бошқармаси қошида «Гулистон» хизмати барпо этилган. У ерда кечакундуз, дам олиш куниси, байрамларда ҳам дафн учун керакли, биринчи навбатдаги буюмлар (оқ сурп, рўмол, сочик, тоғора, челақ, совун, пахта, атир, човғум, ип, одми қийимлик мато, дафн учун машина) учун буюртма бериш мумкин. Тошкент шаҳар ҳокимиятининг фармойиши билан дафн этивчиларнинг бир оз бўлса-да оғирларини енгил қилиш мақсадида 3,5 миллион сўм маблаг ажратилиб, баъзи буюмлар арзонлаштирилган нархда берилади.

Яна бир бошқа қарорга биноан вафот этган Улуғ Ватан уруши қатнашчилари шаҳар маблаг ҳисобидан бепул дафн этилади. Аммо бошқа вилонтларда бу масалада ахвол яхши эмас.

Қабристонларни таъмирлашга, уларни обод қилишга, оғир дамда ҳамдард бўлишга, керакли нарсаларни ажратишга ҳамма раҳбарлар ҳам қодир бўлмаётирлар. Бу масалани ҳар бир инсон ҳурмат-эҳтиром билан ўйлаши, қўлидан келадиган ёрдамни дариг тутмаслиги керак. Қабристон шоҳга ҳам, гадога ҳам бир хил қарам жой.

Ким қандай улуг ишларни амалга оширмасин, боғларни бунёд этмасин, уни ҳам қабристонга дафн этадилар. Ҳашаматли уй-хавлига эмас, яратган боғига эмас, аякан қабристонга қўядиган. Зеро, ҳар қандай лавозимда ишлайдиган инсон ўзининг абадий кўнни жойини унутмаслиги, ҳаётда қўлидан келадиган хайрли ишни аямаслиги керак.

Ибн Сино ўғитлари

Шарқ, айни вақтда қадимий ўзбек табобатининг йирик қомусий олими, аллома Абу Али ибн Синонинг соғлиқни сақлаш, инсон туғилган кундан бошлаб то умрининг охиригача амал қилиши лозим бўлган тadbриқлар ҳусусидаги ўғитлар, ташқи муҳитнинг инсон вужудига таъсири ҳамда баъзи касалликлар, уларни даволаш учун ишлатиладиган дори-даролар ҳақидаги фикрлари ҳаммани қизиқтиради.

Шу сабабли биз халқ табобатида кенг қўлланиб келинган дори-даролар ҳақида қисқача маълумот бермоқчимиз. Зора, қуйида берилаётган нарсалар сизларнинг дардингизга шифо бўлса, деб умид қиламиз.

Наъматак. Кулоқлардаги қуртларни ўлдирари, қулоқ шанғиллаши ва гувиллашига, шунингдек, тиш оғриғига фойда қилади. Еввойи хилини пешонага чалса, бош оғриғини босади. Унинг барча турлари бурун тешикларидаги тикилмаларни очди.

Наъматак томоқдаги ва бодомсимон безлардаги шишлар учун фойдалидир.

Канич. Майиз ва асал билан эшакем ва нори форсийга қарши ишлатилади. Боқила уни, толқон ёки нўхат уни билан ширсини аралаштирилса, қулғунага фойда қилади. Сафро ё балғам бугидан пайдо бўлган бош айланиш ва тутқаноққа фойда қилади. Кўзни хира қилади; сиқиб олинган суви, айниқса, она сутти қўшиб томизилса, кўзнинг лўқиллашини тўхтатади. Иссиқ хафаконга фойда қилади. Икки драхмийсини баргизув суви билан ичилса, қон туфлашни тўхтатади.

Ровоч. Сирка билан қўшиб темирлаткига қарши суртилса, фойда қилади. Астма ва қон туфлашда фойда қилади. У жигар, меъда ва унинг заифлигида ва оғриқларида, ички оғриқларда, ҳикичокда, чурра тушишда фойдалидир, у талоқни оздиради. Ровоч илдири овқат ҳазмининг бузилишидан бўлган икетишда, ичак оғриқлари ва ичкетиш, буйрак ва қовуқлардаги оғриқлар, бачадон оғриқлари, қон кетишда фойдалидир.

Қарафс. Биринчи даражада иссиқ, иккинчи даражада қуруқдир. Еввойисини «тулки касали», тирноқларнинг ёрилиши, сўғаллар ва совуқдан бўладиган ёрилишларга ишлатилади. Богда ўсадгани оғиз ҳидини жуда яхшилайди. Бош оғриғи учун ёмондир. Тутқаноғи бор кишининг тутқаноғини кўзгатади. Йўталга фойда қилади. Айниқса, тоғ қарафси астма, нафас қисилиш ва нафас олишнинг қийинлашувига ҳам фойдалидир.

Жигар ва талоқ учун фойдали. Шимилтирувчанлиги сабабли кекиркини кўзгатади. Ҳазм тез ҳазм бўлмайди ва тез пастга ўтмайди. Сийдик ва ҳайз қонини юргизади. Ҳомиладор хотинлар учун зарарлидир. Ундан хотинлар остидан кўтарса, боласини туширади. Тоғ қарафси тошни майдалайди. Қарафс сийшининг қийинлашувида фойдалидир.

Қарафсининг ясиқ қўшилган қайнатмасини заҳар ичгандан кейин ичирилса, қўстиради. Тоғ қарафси яна ҳам мувофиқроқдир.

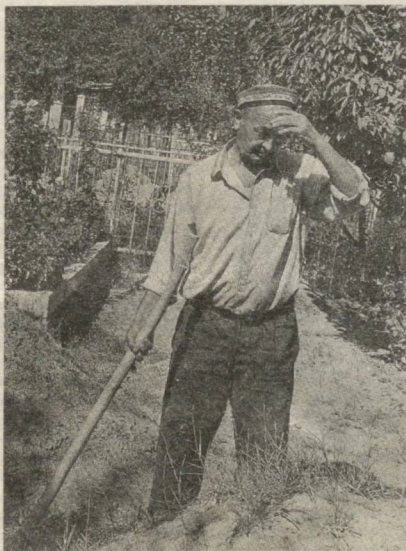
Аччиқтош [шабб]. Унда қайтариш ва қуришти хусусияти бор; у ҳар қандай қон оқшини ҳам тўхтатади, чиқиндиларнинг оқшларини ва қуюлиб келишини тўхтатади.

Аччиқтошни ўз оғирлигига баробар миқдорда олинган шароб қўйқасига аралаштириб қуришти тузалиши қийин бўлган ва ўйилган яраларга ҳамда унинг ўзига баробар миқдордаги оқ туз билан қўшиб ел номага ва оловда қуйганга қарши ишлатилади.

Аччиқтош қайнатилган сув билан оғизни чайқалса, тиш оғриғига фойдалидир.

Ўтганларнинг охирати обод бўлсин.

Энг савобли иш...

Сураткаш Р. НУРИНБОЕВ

Тошга айланган қўйлар...

Бойликка кон замин.

Ўзбекистон, тарих тақозоси билан, улкан сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, маънавий ўзгариш жараёнларини бошдан кечираётир. Унинг илғор давлатлар қаторидан ўрин олиши учун турли иқтисодий ислохотлар амалга оширилмоқда.

Шу ўринда бир жиҳатни эсдан чиқармаслик лозим: ҳар бир мамлакатнинг келажақ истиқболи кўп жиҳатдан ундаги мавжуд хомашё манбаларига боғлиқ. Шукрки, Ўзбекистонда табиатнинг улғу инъоми бўлган ер ости ва ер усти бойликлари етарли даражада мавжуд. Фақат тоталитар тузумнинг узоқ давом этган ҳукмронлиги натижасида улардан нотўғри фойдаланиб келинди. Ҳатто жумҳуриятимиздаги маъданга бой жойларнинг номлари, Москванинг инон-ихтиёрсиз кўп ҳам тилга олиनावерилмасди. Чунки жумҳуриятимиздан олиб кетилаётган бойликларни, унинг асл эгаларига билдирмаслик афзал кўрилди. Шундай жойлардан бири—турли хил қимматбаҳо қазилма бойликларига кон бўлган Қўйтошдир.

Қўйтош тоғидаги тошларга узоқдан назар ташланса, ўнлаб сурув қўйлар ёйилиб келаётганга ўхшайди. Ниҳонингизни қадаб тураверсангиз, ҳарсанг тошлар уйларга, қоя тошлар одамларга ўхшаб кетади, турли жонли ва жонсиз шакллари кашф қилаверасиз. Бу ҳақда одамлар ўртасида баъзи ривоятлар ҳам юради: қадим замонда бир жодугар қиз бўлиб, у ғоятда чиройли экан. Сехру жодулари билан сувни дарахтларга, дарахтларни эса бошқа нарсаларга айлантириб юборар экан. Истаса ҳамма нарсани сувсизликдан қовжиратиб юборар, истаса сув тошқинига фарқ қилар экан. Кунлардан бир кун у жодугар қиз ёш қўпон йигитга дуч келибди. Қалби қўпон йигитни сеҳрлашга йўл бермабди, чунки қўпон йигитни севиб қолган экан. Бардоси тугаган қиз йигитга: «Менга уylan!» дебди. Қўпон эса: «Менга ғўзаллардан кўра оддий, меҳрибон, олижаноб қиз кўпроқ ёқади, сен эса кўп ёвузликлар қилдинг-ку», деб қиздан нафратланибди. Бунга чидай олмаган қиз

қўпонни ҳам, унинг боқиб юрган қўйларини ҳам тошга айлантириб қўйибди-да, ўзи ҳам тошга айланиб қолибди...

Аслида Қўйтош тоғи Нурота тизма тоғларининг давоми бўлиб, полеозой эрасида вулқандар келган. Тоғ ён бағирларида салобатли сланец, қумтошлар асрлар давомида ўзининг тузилишини табиат таъсири остида ўзгартириб, одамлар кўзига ҳудди қўй-қўзилар ўтлаб юргандек ҳолатга кирган.

— Қўйтош тоғлари олдинлари чангал, бодом, наъматак, иргай, уққат дарахтлари билан қопланган эди. Соилардаги қамишзор келган киришга одам кўрқар эди. Еввойи чўчка, жайра, тулки, қўён, кийиклар тез-тез учраб турарди. Булоқ бўйларига сувсарлар бўларди. Ҳозир ҳам юқоридаги ҳайвонларнинг баъзи бири турлари учрайди, дейди шу ерлик отахонлардан бири.—Тогнинг баланд чўққиларида бургут, калхат, қирғий, сал пастроқда булбул, калкилар, пастки қисмида бедана, сўфитўрғай, зарғалдоқ, чугучуқлар яшайди.

Қўйтош тоғлари доривор ўсимликларга жуда бой. Бу тоғнинг устки қисми қанчалик ўсимликларга бой бўлса, ер ости бойликлари ҳам битмас-туганмас хазинадир. Тоғ қаърида олтин, волластанит, перей, мис, висмут, қумуш, елен, теллур каби рангли металллар мавжуд. Машҳур геолог олимларимиз Ҳ. Абдуллаев, Б. Насмедов, А. Бобоев ва бошқаларнинг узоқ вақт геологик текширув ишлари олиб боришлари натижасида Қўйтошда вольфрам, молибден сингари фойдали қазилмалар топилди.

Бир гуруҳ олимлар—Ўзбекистон ССР Фанлар Академиясининг ҳақиқий аъзоси И. Ҳ. Ҳамрабоев, А. А. Бобожонов, Н. К. Жамолдин, С. Искандаров, М. Исмоилов, М. С. Кучукова, З. Н. Муродовлар ўз вақтида яширин вольфрам рудаларини ташбехлаш ва унга баҳо бериш мезонлари комплексини ишлаб чиқдилар ҳамда СССР рангли металлургия министрилиги тармоқлари ишига жорий этдилар. Натижада, Қўйтошда вольфрам рудалари саноат захиралари олиншига муваффақ бўлинди. Муаллифларнинг бу

меҳнати 1989 йили Абу Райҳон Беруний номидаги мукофот билан тақдирланди.

1941 йил 24 мартда Рангли металллар халқ комиссариатининг 205-сонли қарори билан Қўйтош кони Ўзбекистоннинг «Главзолото» бошқармасига топширилди. Қўйтош кони 1943 йилнинг июнида ишга тушди. Мухим аҳамиятга эга бўлган хомашё ишлаб чиқариш мамлакатнинг урушдаги ғалабаси учун жуда зарур эди.

Конда ilk бор маъданчиларнинг артеллари ташкил этилди. Артелларда руда ювилар, вольфрам концентрати ажратиб олинар эди. Бу артелларга К. Дониёров, Д. И. Рўлиев, И. Норматов, Р. Остоновлар раҳбар бўлиб ишлаганлар. Ҳар бир артелда 65—70 га яқин ишчи бўлиб, ишлаб чиқаришнинг ҳал қилувчи бўлимлари ана шулар қўлида эди. Фабрикаларда «бутарлар» деб аталувчи машиналарда вольфрам метали бойитилар ва ҳар бир артель ўз металини алоҳида топширар эди.

Улғу Ватан уруши даврида бу артеллар ҳам ўзига хос фронт бўлган. Артель ишчиларининг қўлига махсус брон берилиб, урушдан олиб қолинган. Чунки вольфрам уруш қуроллари учун ишлатиладиган жуда ноёб металл ҳисобланади. Транспорт бўлмагани учун шилитлар, рудалар оддий уловларда ташилган. Кўмир етмаганлиги учун нонвойхонада нон эшакларда ташиб келтирилган. Утин, яъни чангал, бодом, учқут дарахтлари воситасида пиширилган. Давлат эшак учун ҳам, алоҳида-алоҳида ҳақ тўлаган. Уша даврда артель ишчиларга бажарган меҳнати учун бон пули берган. (Ўни одамлар тилло пули деб ҳам аташган). Бон пулига алмаштириб зарур озиқ-овқатлардан гуруч, қанд, ёғ, нон ва бошқаларни олишган.

Қўйтошда рудаларни ишлаб чиқариш ва курилиш ишларини жадаллаштиришга алоҳида эътибор берилган. Шунинг учун бўлса керак, махсус бўлимлар «юборилиб, Галлаорол-Қўйтош йўли тезлик билан битказилган.

Артеллар 1950 йил июль ойида Вазирлар Кенгаши қарори асосида ёпилиб, ҳамма нарс маъдан-

чилар ихтиёрига ўтказилган.

Ҳозирги вақтда Қўйтош конида вольфрам ва молибден концентратлари ишлаб чиқарилмоқда. Вольфрам иссиқликка ўта чидамли бўлгани учун самолётларда, космик ракеталарда, танкларда, ҳар хил ускуналарда, лампочка ичидаги симларда ва халқ ҳўжалигининг бошқа соҳаларида ишлатилади.

Илгариги вақтларда бу металллар Мудофаа вазирлигига қарашли заводларда қайта ишлаш учун юборилган. Ҳозирда вольфрам рудаси уч манбадан — «Марказий», «Шарқий» ва Уғат участкаларидан қазиб олинди, Қўйтошдаги фабрикада бойитилмоқда. Бойитиш фабрикасининг вазифаси шуки, руда таркибидаги кераксиз нарсаларни чиқариб ташлаб, вольфрам, молибден концентратларини тозалаб, ажратиб олади.

Маъданчилар кўргони Қўйтош 1950 йиллардан бошлаб қайта қурила бошланди. Айни пайтларда у шинам замонавий посёлкага айланди: кўчалар асфальтланди, чиройли бинолар қад кўтарди, истироҳат боғлар бунёд этилди, кўчаларнинг икки ёнида экилган дарахтлар вожага етди. Қўйтош яшиллик оғушида. Маориф ва маданият такомиллашиб борди. Қўйтошнинг келажаги порлоқ, иқтисодий имкониятлари яхши. Бу имкониятлар коннинг 2000 йилгача бўлган тахминий режасида ўз ифодасини топган. Бу режага кўра геологик-қидирув ишлари изчиллик билан давом эттирилади. Келажақда бу конда яна иккита шахта ишга туширилади. Вольфрам ишлаб чиқариш икки-уч мартага кўпаяди. Олтин, мис, кўмир ишлаб чиқариш йўлга қўйилади. Волластанит хомашёсини ишлаб чиқариш натижасида 150 миллион сўмлик фойда олиш кўзда тутилмоқда. Мармар, гранит тошлардан безак қурилиш материаллари тайёрланади. Қум, шағал ва бошқа тошлардан бўёқ ва гишт ишлаб чиқарилади. Оҳақ, плита тайёрланади. Бу тадбирларнинг ҳаммаси Қўйтошда мавжуд бўлган табиий ресурслар асосида амалга оширилади.

Ҳозирги кунда вольфрам ишлаб чиқариш тўғрисида йўналиш миллион

ДИЛНАВО САТРАЛАР

Кел эй, рухсори дилбандим,
Узинг бўлдинг шакар-қандим,
Кўзининг шаъмига ёндим
Ушал кунлар, ўшал кунлар.

Тушимда ҳур била учсам,
Фалакнинг меҳварин қучсам,
Аё сенмۇ деб уйғондим
Ушал кунлар, ўшал кунлар.

Лаб очсанг—сўзи болингдин,
Ажаб ҳикмат—мақолингдин
Муҳаббат дарсин ўргандим,
Ушал кунлар, ўшал кунлар.

Дедим ҳуснингга мен банда,
Қиёсинг йўқ очилганда,
Не бахтки сенга чулғандим
Ушал кунлар, ўша кунлар.

Бировлар айтса номингни,
Ва ё қутлуғ каломингни,
Бу раиқдин ўтли тўлғондим
Ушал кунлар, ўша кунлар.

Нечук? Кўкракда ёл йўқми,
Қутурса ёт—малол йўқми,
Ахир мен ҳам турик жондин
Ушал кунлар, ўша кунлар.

Низом, энди баралла айт,
Йигитлик сабза урган пайт—
Уни бир марта кўргандим
Ушал кунлар, ўшал кунлар.

Қайданам кўзга кўриндинг сен бўлиб бир шамчирог,
Шуълавор шуълангни шаъмига на чек бор, на қирог.

Бир етай васлингга деб парвоналар бўлдим не тонг,
Орта қолди не довои, қир, орта қолди бог-рог.

Мен малоикмас самовий, мен башар фарзандиман,
Кунда бир ташвишга кирдим, елкада юк тоғ-тоғ.

Соч-соқолда олис-олис дашту-қирнинг чанглари,
Эндиликда ҳоли-қувватдан йироқ, қаддим ўрог.

О, Низом, ошуфта ўтдим таърифингда зор-зор,
Дилларимда битта сен-у, тилларимда шеър, турог.

Низомжон ПАРДА

Чаман тўла чечаклар гул-гул эгилибдур,
Чаманда турғунчами думбул эгилибдур.

Ҳам гунчаннинг қат-қатига тонг шафағини
Езмок бўлиб нолавор бўлбур эгилибдур.

Гул барглари шира боғлаб қиёмга етмиш,
Шира боғлаб мисли занжир, гул эгилибдур.

Шароб тўла, шарбат тўла, майи ноб тўла,
Чоғир сари кўзалар қул-қул эгилибдур.

Яхшилардан сўра, Низом, бу қайси бўстон,
Бўстонни тўлдириб, гулга гул эгилибдур.

Йўқ, гул эмас, гулдай яшнаб, барно йигитнинг—
Кўкракига сочлари сўмбур эгилибдур.

сўмлик маҳсулот сотилаётган бўл-
са, юқорида белгиланган тадбир-
ларнинг амалга ошиши натижасида
2000 йилга бориб бир неча баро-
бар кўп маҳсулот ишлаб чиқариш
ўлжалланмоқда.

Белгиланган режанинг амалга
ошиши учун жуда катта маблағ
талаб қилинади. Шунинг учун маъ-
данчилар илгор мамлакатлар билан
турли шартномалар тузмокда-
лар. Қўйтошни комплекс-саноат
марказига айлантириш борасида
Саудия Арабистонидаги «ИАМ гу-
руҳи» ва Англиянинг «Симметрик
Кворум» компаниялари билан
шартномалар тузилди.

Кейинги вақтда коннинг Уғат
худудидида Қўйтош конидан қазиб
олинган рудага нисбатан бир неча
баробар кўп вольфрам рудаси
борлиги аниқланди. Бу бўлимини
ўлаштириш учун лойиҳа-ҳисоб
хужжатлари тайёрланиб, 500 метр
чуқурликдаги вертикал ствол қаз-
иш ишлари бошланди. Бу ишга
давлатимиз бир неча милён сўм-
лик маблағ ажратган. Бу ишлар-
ни ниҳоятсига етказиш ҳамда Уғат
участкасида янги бойитиш фаб-
рикаси қуриб битказиш ишлари
мўлжалланмоқда.

Тараққий этган капиталистик
мамлакатларда кўп йиллар халқ

хўжалигида асбест минерали ишла-
тилган. Ҳозирда бу минерал инсон
соғлиғига зарарли бўлганлиги
учун унинг ўрнига волластанит
ишлатилмоқда. Металлга 5—10
фоиз волластанит қўшилса, метал-
нинг мустаҳкамлиги 4—5 марта ор-
тади. Бундай қоришмадан ишлаб
чиқилган трактор, машина, самолёт
ва бошқа нарсаларнинг чидамлили-
ги ниҳоят даражада юқори бўлади.

Волластанитнинг иссиқлик ва со-
вуқликдан ўзгариш коэффициенти
жуда кам, шунинг учун бу металл
ракетасозликда муваффақият би-
лан ишлатилади. Жумладан, АҚШ-
да сув ости кемалари волласта-
нит қўшилган бўёқлар билан
бўялади. Бундай кемаларнинг умри
жуда узоқ бўлади.

Волластанитнинг кўплиги жи-
ҳатдан Қўйтош кони юқори ўрин-
да туради. Жаҳонда волластанит-
нинг бир тоннаси 500 доллар
туради. Кўриниб турибдики, вол-
ластанитнинг концентратини иш-
лаб чиқиш кечиктириб бўлмайдиган
долзарб вазифа ҳисобланади.

Қўйтошда ўз ечимини қутаётган
анчагина муаммолар ҳам мавжуд.
Аҳолига уй-жой қуриш, кўрғонга
табиий газ келтириш, ичимлик
сув таъминотини яхшилаш шулар
жумласидандир. Лекин бу муам-

Қўйтош маъданчилари.

молар яқин вақт ичида ижобий
ҳал бўлишига ишончимиз комил.
Чунки маъданчилар ўз меҳнатлари-

нинг роҳатини кўрадиган вақт энди
етиб келди.

Маҳмуд ШОМИРЗАЕВ

Бурч

Олимжон ХОЛДОР,

Ўзбекистонда
хизмат кўрсатган санъат арбоби

Бир донишманд чолнинг бири-биридан ғўзал, бири-биридан оқил уч оғани ботир ўғиллари бўлган экан. Уларнинг ҳар уччалоғи ҳам ёшликдан билимга ташна, меҳнатсевар бўлиб тарбияланган эканлар. Йигитларнинг каттаси чилангар, ўртанчаси заргар, энг кенжаси эса ота касби — деҳқончиликка меҳр қўйган экан.

Кунлардан-бир кун ота ўз ўғилларини хўзурига чақиртириб дебди:

— Ўғилларим, мен сизлардан розиман, ҳаммаларингиз камтар, камсуқум, иродали, одобли, меҳнатсевар бўлиб тарбияланингиз. Мен эса сизларни ҳам ота, ҳам она бургут янглиғ парвозга тайёрладим. Сизлар энди камолга етдиларингиз, мустақил парвоз қилишга қодирсизлар, сизларни уйладим-жойладим, ўқитдим, ўргатдим, яхши одамлар сафига қўшдим, ўз оталик бурчимни адо этдим, мендан яна қандай талабларингиз бор?

Шунда ўғиллар бир-бирларига қарашиб, отасининг саволларига жавоб топа олмай ҳайрон бўлишибди. Катта ўғил дебди:

— Ҳаммаси учун раҳмат, менинг битта тилагим бор. Сизга, отажон, фақат туман бойлик тилайман.

Ўртанчаси ҳам ўйлаб-ўйлаб охири:

— Узоқ умр тилайман,— дебди.

Навбат энг кенжасига келибди. Кенжатой эса нима дейишини билмай, кўзларини ерга қадаб тураверибди.

— Хўш, сен нима дейсан, ўғлим! — дебди отаси.

— Отажон, мен сизга фақат соғлиқдан бешка нарса топа олмадим, шунинг учун фақат соғлиқ тилайман.

— Офарин, кенжатойим, тўғри айтдинг, ҳамма нарса — бойлик ҳам, умр ҳам соғлиққа боғлиқ, раҳмат ўғлим, ҳеч қачон кам бўлма.

Ота уччала ўғлига ҳам уларнинг ўзлари тиллаган ўша уч нарсани Оллоҳдан тилаб дуо қилибди...

Ҳар гал Абдумажид Ниёзматов ҳақида гап кетганида, ўша кенжа ўғлининг отасига соғлиқ тилаб, ўз оғаларини қойил қолдирганини эслайман. Агар чиндан ҳам саломатлик бўлмаса шохларнинг салтанатларию хазиначиларнинг олтин-кумушлари, юз йиллик умр — ҳамма-ҳаммаси ҳеч нарса эмас. Шунинг учун ҳам дунёда инсон учун энг асосий омил сihat-саломатлиқдир.

Саломатлик — туман бойлик, дейди халқ. Демак, у бойликларнинг-да, бойлигиндир. Саломатлик улашувчиларни эса қай сўз билан таъриф этишга тил ожизлик қилади.

Бир беморнинг кўнглини олиш, оз бўлса-да, унинг дардига даво топа билш, умрини бир лаҳза узайтириш ҳам катта гап.

Биз хикоя қилаётган одам ҳеч қандай илмий унвонларга, орден ва медалларга эга бўлмаган, аммо эл орасида ўша фан докторларидан-да, профессорларидан-да, катта ҳурмат ва эҳтиромга молик бўлган улуг зотдир. У кишини Андижон томонларда Абдумажид дўхтир деб фахр билан тилга оладилар.

Абдумажид дўхтир не-не беморларнинг дардига шифо топтигини эмас, уларнинг умрларини ҳам узайтирди, уларга бахт улашди.

Бундан бир неча йил олдин Самарқанд шаҳрида тиббиёт ходимларининг республи-

ка анжуманига Абдумажид ҳам йирик мутахассис сифатида таклиф этилди.

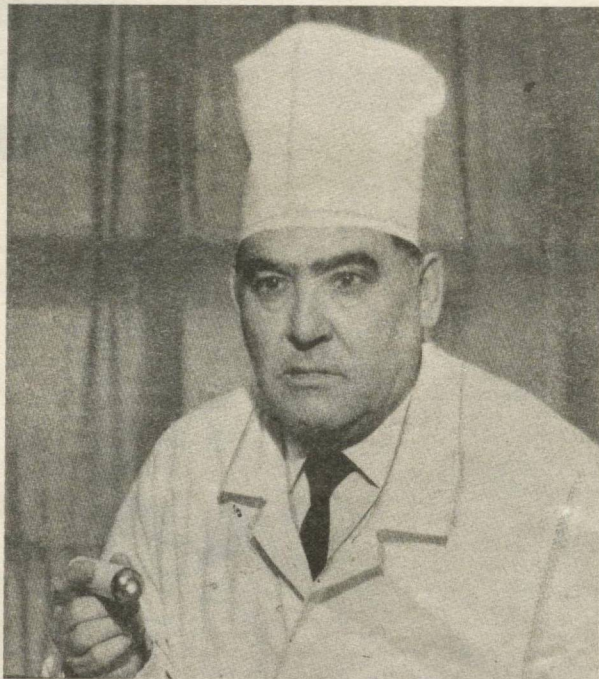
Самарқанд вокзалига тушиши билан уни бир йигит ва бир ёш аёл кутиб олишди. Мезбонлар қаҳрамонимизга танишга ўхшарди, бироқ Абдумажид буларни қаерда кўрганлигини асло эслай олмади. Шунда йигит:

— Сиз андижонлик Абдумажид дўхтир-сиз, шундайми? — дея гап бошлади. — Ҳа, домла, мен сиздан шифо, бахт топган одамман. Мен ўзим чиқдим. Сизни ҳам бу катта йиғинга албатта келишингизни билган эдим. Сил касаллигига қарши бу йиғинга дунёнинг энг йирик мутахассислари

ўпкаси оқиб, бугун-эрта ҳаёт билан видолашадиган бир йигитни севиб қолиб, келган ки совчиларни ўзи қувса. Биз ўша йигитни ҳам пинҳона кўрдик, эти суякларига ёпишиб, зўрға кун кўрайпти экан. Унинг нима-си яхши, дўхтир, қизимизга бир насиҳат қилиб қўйсанингиз. Бу умр савдоси, бизлар эса қўзимизнинг оқу қораси қизимизнинг бахтли бўлишини истаймиз.

— Бўлдим, гапларингиз тугадими, — деди Абдумажид дўхтир.

— Ҳа, тугади, нима бўлса-да, қизимизга тушунтирсанингиз, — илтижо қилди қизнинг онаси кўзларига ёш олиб.

иштирақ этадилар, деб эшитдим-да, албатта Абдумажид дўхтир ҳам қатнашиши керак, деб ўйладим. Келиннингиз Гулнора билан сизни кутгани чиқдик.

— Жуда яхши, раҳмат!

Шу вақт анжуманга ҳар томондан келаётганларни кутиб олгани чиққанлар, уларга машиналар тайёрлигини, ҳозир бирга меҳмонхонага боражагини, симпозиум тартибни тушунтира кетдилар.

Абдумажид Ниёзматов ҳозир нима қилишни билмай хиёлатда. Шунда у икки ёшга деди:

— Йўқлаб кутиб олишга чиққанлигингиз учун катта раҳмат, мен аввал йиғин ўтказаетган маҳкама бошлиқларига бир учрай, улардан рухсат олай, сўнгра майли, сизлар билан бўлай,— деди. Дўхтирнинг қайси меҳмонхонага тушиши аниқ бўлгач, икки ёш кечқурун келажаклари, меҳмонхонада эмас, уларнинг ҳовлиларида қолажагини тавалло қилиб хайрлашдилар.

Воқеа бундай бўлган эди...

Бир кун Абдумажид дўхтир хизмат қилаётган шифохонага бир ота-она кириб келишди. Улар дўхтирини топиб, ўз дарду ҳасратларини тўкиб солишди. Бу ерда Алишер исмли йигит сил касаллиги билан узоқ муддатдан бўён ётганлигини ва бу йигитни Гулнора исмли акка-ёлғиз қизлари севиб қолганини, ундан бешка ҳеч кимга турмушга чиқмайман, деб қасам ичганини айтиб йиғлашди.

— Бу қандай бедодлик, гулдай қизимиз

— Ҳаммаси тушунарли, энди мени эшитингиз, у йигит чиндан ҳам сил касалигига гирифтор бўлган, аммо у ҳозир тузалиб, пок ва бегубор бўлиб кетган, агар ёзиб бер, десаларингиз, ёзиб беришга ҳам тайёрман. Икки ёшнинг бахтига завола бўлмангиз, майли, улар турмушга қурсинлар. Йигит тамомай тузалган, энди унга бу касаллик ҳеч қачон яқинлаша олмайди. У жуда ақлли йигит, сизлар хато қилаяпсизлар, менимча, ўша йигитга қизларингизни берсаларингиз ёмон бўлмайди.

Дўхтирнинг бу гаплари ота-онада оз бўлса-да, умид пайдо қилди. Шундан кейин ҳам бари бир Гулнорани бу йўлдан қайтармоқчи бўлишди, аммо қиз аҳдидан қайтмади, қаттиқ турди.

Абдумажид дўхтирни кутиб олишга чиққанлар ўша сил касалигига гирифтор бўлган Алишер билан Гулноралар эди. Улар жуда бахтли яшамокдалар. Тўрт нафар фарзандлари бор. Алишер кишлоқ хўжалиги фанлари доктори, Гулнора эса педагогика фанлари номзодидир.

Биринчи кунёк дўхтирни кўярда-қўймай Алишер билан Гулноралар ўз уйларига олиб кетишди. Улар тонггача мириқиб сухбатлашдилар. Сухбатга қизнинг ота-онаси ҳам қатнашдилар, уларнинг хурсандчилигини айтмайсизми?! Болалари Қодир, Собир, Зокир, Шухратларга дўхтирни «Оппоқ дадаларингиз келдилар», деб таништирдилар. Болалар эса тонггача дўхтирнинг тиззасидан тушмадилар.

Абдумажид Ниёзматов ҳаёт китобида бундай воқеалар жуда кўп бўлган. Буларнинг ҳар бири ҳақида соатлаб, ҳафтадаб ҳикоя қилиш мумкин.

Абдумажид Тошкент Давлат тиббиёт олийгоҳини 1956 йили тугатгандан кейин ўз юртига қайтди. Фаолиятини Жалолқудук туманидаги марказий шифохонадан бошлади. У ёш бўлишига қарамай, ўз ташкилотчилиги, ишчанлиги тугайли тедада халқнинг кўнглига йўл топди.

Абдумажиднинг ташкилотчилигини кўриб-билиб турган раҳбарий 1959 йили унга Ойим қишлоғида вилоят сил касалликлари санаторийсини ташкил қилишдек масъулиятли вазифани топширди. У бу ерда бутун қобилиятини ишга солди.

Истеъдодли шифокор Андижон Давлат тиббиёт олийгоҳида кўп йиллар ўқитувчилик қилди.

Уша даврларда жуда хавфли ҳисобланган сил касаллигига қарши курашди. Меҳнаткашлар орасида тушунтириш ишларини олиб борди. Не-не одамларни ўлим чагалидан олиб қолди. Ўттиз ёшларидаёқ наинки Андижонда, бутун Фарғона водийсида «Абдумажид дўхтир» деган ном билан шуҳрат қозонди.

Бошда айтганимиздек, Абдумажид Ниёматов гарчи ўзи илмий уновонга эга бўлмаса-да, не-не олимларга йўл-йўриқ кўрсатди, илмий ишларига раҳбарлик қилди.

Мана, чорак асрдирки у Андижон районидаги Завроқ қишлоғига жойлашган 1-вилоят сил касалликлари касалхонасида бош шифокор бўлиб ишламоқда. Изланувчан доктор тиббиёт оламида рўй бераётган янгиликларни ўз вақтида илғаб олиб, турмушга тадбиқ этаётир. У бошқараётган жамоа ўпка-нафас

йўллари касалликлари бўйича водийда биринчи бўлиб даволаш ишларида лазерни қўллаб, яхши натижаларга эришаётир.

— Кўп йиллардан буён халқ табобатини менсимай келдик,— деб гап бошлади биз билан суҳбатда шифокор.— Ўз тилимиз қолиб, мажбурий равишда ўзга тилларда ўқидик. Шунинг учун ҳозирда ишлатётган тиббиёт ходимларини бир текис деб бўлмайди. Сафимизда пулнинг кучи билан олийгоҳларга кириб, пулнинг кучи билан битириб чиққанлари оз эмас.

Мен қишлоқда яшайман, қишлоқда ишлайман. Олийгоҳларни тугатиб йўлланма билан келган баъзи йигит-қизлар билан суҳбатлашганда ажабланиман. Уларнинг кўпчилиги амалиёт бўёқда турсин, назарийдан ҳам орқадалар. Айримлари беморга оддий биринчи ёрдам кўрсатишга ҳам қодир эмаслар, буни кўриб ажабланиман. Менимча, ҳар бир касбнинг ўз эгаларигина унинг кадр-қимматини оширади.

Кўп йиллар давомида инсон табиатининг олий махсули деб мактабни, балиндарвоз гапларни айтиб келдик, амалда эса дурустроқ иш қилмадик. Миқчуринларнинг: бизлар табиатдан хайру эҳсон кутиб ўтирмаймиз, уни бўйсундирамай, деган бемаъни қоидаларига сизиндик, натижада, мувозанат бузилди. Ҳамама соҳада бўлгани каби, кўшиб ёзишлар, кўз бўяшлар, одамлар саломатлигини эмас, режаларни ўйладди. Ана шу қадрсиз, бурдсиз режалар бугун ўз қора самарасини бераётир. Ҳамама нарсасиздан чиқди. Яшаш шароити оғирлашди. Шифокорнинг қадру қиммати қолмади. Уларни уй-жой билан таъминлаш, вақти-вақти билан рағбатлантириш тамоман эсдан чиқди.

Инсон саломатлигини таъминлашдек

масъулиятли вазифа бизларга топирилганидан гоёт мамнунмиз. Мен агарда қайта умр кўрадиган бўлсам, яна шу касбни танлаган бўлардим. Тўғри, шифокорлиқнинг ўзига хос қийинчиликлари, ташвишлари ҳам бор, армонлари эса бир дунё. Лекин замбарга солиб касалхонага олиб келинган бемор, дардига шифо топиб, ўз оёғи билан хузурунгизга кириб, миннатдорчилик билдириб чиқиб кетишларини кўриш—нақадар катта бахт. Бир одамни оёққа тургазишдек шарафли иш борми дунёда!

— Эндикда сил касаллиги хавфли эмас, деб ўрганиб қолганмиз,— дейди таниқли шифокор Абдумажид Ниёзматов,— бироқ ҳозирги бозор иқтисодийти шароитида, емоқ-ичмоқнинг тақчиллиги у касаллиқнинг қайта тикланишига олиб келмаса, деб қўрқаман. Биз шифокорлар бунинг олдини олиш мақсадида сил касаллигига қарши халқ табобатида ҳамда табиатнинг ўзи яратган ўсимлик дори-дармонларидан тўла фойдаланиш, инсон дунёга келган қунийёк кечиктирмай эмлаш, уни доимий назорат остига олишни ўз бурчимиз, деб биламиз.

Керак бўлганда бу касаллиқнинг кенг қўлоқ ёйишига қарши маблагни аямай сарфлаш, лазер нурларидан фойдаланиш керак.

Ҳа, Абдумажид дўхтир рост гапни айтди. Қадр-қиммат ҳам, меҳр-шафқат ҳам соғлиқдан, одамнинг одамга кераклигидан бошланади.

Гап айланиб Ниёзматовлар сулоласининг шон-шуҳрати ва довруғига келганда Абдумажид ака бир оғиз гап билан камтарона кулиб, бизлар эл-юрт олдидаги ўз шифокорлик бурчларимизни сидқидилдан адо этаймиз холос, деди.

Андижон

Турмуш чорраҳаларида

Ўз уйим— ўлан тўшагим

Қайси мамлакатнинг фуқаролари бой бўлса, уша давлат қудратли бўлади. Лекин, ҳаёт исботлаган бу қадим ақидаи бизнинг собиқ тузумимиз инкор этиб келди. Жамият кишиларини шахсий бойликка нисбатан салбий муносабатда тарбиялади. Ким ўз ишбилармонлиги, уддабуронлиги билан, ҳалол мулк ортурса, уни мешчанликда айблашди. Деярли ҳамма нарсда давлат мулкига айлантирилди. Оқибатда кишиларда жамоа мулкига эътиборсизлик, боқибегамлик кучайди. Энг ачинарлиси, биз улкан давлат машинасининг кичик мурватларига айланб қолдик. Айниқса, ижтимоий ҳаётимизда янги муносабатлар—бозор иқтисодиётига ўтish жараёнида, иқтисодий хўжалик бошқарувида ниҳоятда ношуд эканлигимизни бугунги серташвиш ҳаёт исботлади.

Ҳозир жумҳуриятимизда Ўзбекистон Республикасининг «Молмулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида»ги қонунига мувофиқ ва бозор муносабатларини кенг жорий этиш, таъаббускорлик ва ишбилармонлиқни ривожлантириш, мол-мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ҳамда мулкчиларнинг жамоа ва

хусусий шакллари вужудга келириш учун шарт-шароит яратилиб, баъзи ишлар амалга ошириляётир.

Шу қонун асосида маҳаллий саноат, аҳолига маъийи хизмат кўрсатиш, давлат савдоси ва умумий омақтланиш корхоналари ҳамда ташкилотларнинг маълум тоифадаги қисми ва уй-жойлар давлат тасарруфидан чиқарилиб, хусусийлаштирилмоқда.

Албатта, ижтимоий жиҳатдан катта аҳамият касб этаётган бу ишлар босқичма-босқич амалга оширилади. Лекин тўғрисиин айтганда, биз бу йўналишда яккам-дуқкам қадамлар ташладик холос. Халқнинг хоҳиш-иродасига мос тушаётган хусусийлаштиришда, дуч келаётган тўсиқларни, дадил олиб ташлашга мадор етмаётди. Чунки, ҳали ҳам маъмурий буйруқбозлик усуллари ўз кучини сақлаб қолар экан, қонунни ҳаётга жорий қилиш қийин кечаверади.

Маълумки, уй-жойларни хусусийлаштириш аввал давлатга, вазириликлар, идоралар, корхона ва жамоат ташкилотларига тегишли бўлган уй-жойларни фуқароларга пулга ёки бепул мулк сифатида ўтказиш демакдир.

Ўзбекистонда илк бор амалга

ошириляётган улкан тадбирни ҳаётга жорий қилиш учун мол-мулкни хусусийлаштириш ва давлат тасарруфидан чиқариш комитети ходимлари мустақил давлатлар ҳамдўстлигидаги барча республикаларда хусусийлаштириш тажрибасини диққат билан ўргандилар. Чунки кўпгина хорижий давлатларда уй-жойларни хусусийлаштириш муваффақиятсиз чиққан ҳоллар ҳам бўлган.

Ўзбекистонда кам даромадлилар аҳолининг кўпчилик қисмини ташкил этади. Шу ҳолат эътиборга олиниб, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг фармонида биноан кўпгина тоифадаги фуқаролар уй-жойларини бепул ўз мулки қилиб олиш имтиёзига эга бўлдилар. Бундай имтиёзга мактаб ўқитувчилари, ижодий ва тиббиёт ходимлари, илмий ходимлар, болалар уйлари тарбиячиларининг эга эканликлари мақсадга мувофиқ бўлди.

Шаҳарликлар шу вақтгача давлат мулки бўлган ўз квартираларини қандай сотиб оладилар? Турган гапки бирданига катта пул тўлаш учун ҳамманинг ҳам имконияти йўқ. Шунинг учун улар ўз уйлариин қийматининг қолдигини тўлаб сотиб оладилар. Энг аввало, уй-жойларни хусусийлаштириш жараёнида Тошкент бешта зонага ажратилди. Уйларга уларни қайси ўн йилликда фойдаланишга топширилганига қараб баҳо қўйилди. Лекин хонадон биринчи қаватда (бундай ҳолларда уй остидаги ертўланинг сув босиши) ҳамда тўртинчи қаватда (томдан чакка ўтқиш) яшаш ҳам ҳисобга олинди. Бундай ҳолларда уй белгиланаёт-

ган нархдан олти фоиз арзонлашди ёки ўрта қаватдагилар учун олти фоиз қимматроқ бўлди. Сотиб олаётган уй эгаси учун 5 йил муддат берилди. Аммо улар биринчи йили 40 фоизини тўлашлари керак. Сотиб олинётган уйнинг қийматини бирданига тўламоқчи бўлганлар учун эса 10 фоиз чегирилди, яна қимдир икки ярим йилда тўламоқчи бўлса, беш фоиз чегириб ташланди.

Хусусийлаштириш пайтида биргина асосий квартира эгасигина эмас, балки биргаликда яшаётган балоғатга етган хоҳлаган аъзоси уй-жой эгаси бўлиши мумкин. Гап бу ерда оиланинг исталган балоғатга етган аъзоси номига уйни расмийлаштириш ҳақида.

Уй-жойларни сотиб олган фуқаролар агар жумҳуриятимиздан бошқа жойга бориб яшамоқчи бўлсалар уйлариин эркин нархда аукцион орқали сотиб кетишлари, аммо келишилган умумий сумманинг 40 фоизини шаҳар бюджетига ўтказишга мажбур эканликларини айтиб ўтмоқчимиз. Бизнингча, шундай жаннатмақом ўлкани ҳеч бир киши ташлаб кетмаса керак.

Шундай қилиб, шаҳарликлар ўзлари яшаб турган уйлариин хусусийлаштириб, унга тўла маънода хўжайин бўлиб, уйлариин мерос қилиб қолдириш, алмаштириш, сотиш, ижарага бериш, ҳатто бировага совға тариқасида беришгача бўлган барча ҳуқуқларга эга бўлдилар. Энди улар ўз уйлариин асраб-авайлайдилар, унинг чор-атрофини ҳам озода сақлаб, «ўз уйим—ўлан тўшагим» қабилида иш тутадилар.

Маъпура НАБИЕВА

Колонияга келганимга тўртинчи йил бўлди. Ун етти ёшга тўлдим. Худойимнинг марҳамати билан ўрта мактабни тугалладим. Минг қатла шукурлар эгамга, етуклик шаҳодатномаси ҳам қўлимда. Рассомлик кўргазмасининг иккинчи навбатига тайёргарлик ишларимни ҳам пайсалга солмай, маромида олиб бордим. Йўнқчилик тўғрагининг машгулотларига ҳам жадвали бўйича фаол қатнашдим.

Лекин, тинимсиз машаққатлар чекиш ҳисобига топган жиндаккина қувончлар билан бирга, бу қабохатхонанинг ўзига хос уқубатли ҳаёти ҳам бизни ўз исканжасига олишдан четлаб ўтмади. Тўғри, расмхона мени ётоқхонамизда бўлиб ўтган муштлашишлардан, тепкилашлардан, сўйил билан белга туширишлардан асраб қолди. Боз устига ёлғиз эмасдим. Султон бошлиқ ўғрилар, киссавурлар тўдаси — менинг мадақкорим. Колония маҳбуслари ўғрилар, киссавурлар тўдасидан зир титрарди. Ўзим ҳам унчамунча рақибимга бўш келмайдиган бўлиб қолдим. Қизиги шундаки, тунги «жангларнинг» тафсилоти ҳақида бирорта маҳбус назоратчиларга хабар қилолмас эди — маҳбусларнинг ўзаро келишилган тартиб-қоидалари шундай эди. Ногаҳон бир маҳбус бу тасодиф ҳақида назоратчиларга шипшиб қўйса, уни хоин сифатида жазолашар эди тунда.

Тунги бақир-чақирлар, ур-сурлар, хўрликлардан ташқари, ҳар бир маҳбуснинг ўзига тааллуқли ташвишлари ҳам рўй бериб турарди. Сал бурунроқ назоратчи кўшним Султонга бир конверт келтириб берди. У конвертни очиб, хатни ўқидию бош-кўзи демай ўзини ўзи урганича уввос тортиб йиғлаб юборди. Ҳамма хайрон. Мен Султоннинг қўлидан хатни олдим, ўқинишга тутиндим. Хат қисқа, шуниси билан мудҳиш эди:

«Ўғлим!.. Худовандаю Карим онангни бизга кўп кўрди! Ўтган кўни жума намозидан кейин лаҳзага қўйдик... Сenga ҳам биз қатори яратган эгамнинг ўзи тўзим берсин...

ДАДАНГ».

Султонни юпатмоқчи бўлдим. Бирок ўзимнинг ҳам онам йўқлиги, етимлигим эсимга гушиб кетди, дилимнинг қат-қатидан сизиб чиққан ёш бўғзимга тикилиб қолди. Упкаси тўлиб, гапиришга ҳам мажоли қолмаган Султон бироз ўзини тўхтатиб олгач, мен қаравотимда қиблага қараб тиз чўқдим-да, қўл очиб, Султоннинг марҳум онаси рухига фотиҳа ўқидим. Қарасам, мен билан Султонгина эмас, жой-жойида ўтирган маҳбусларнинг бари фотиҳага қўл кўтаришиб юзлари-га тортишди.

* * *

Орадан уч кун ўтди. Хонамиздаги мотам-саролик тарқалди. Яқшанба — дам олиш куни. Одатдагидек маҳбуслар кимларгадир совға-саломлар кутишарди. Чунки совға келганда маҳбуслар бўлса баҳам кўришар, қандайдир меҳрибонлик, ҳамдамлик вужудга келарди. Худди буюргандек шу куни пешин намозидан сўнг назоратчи бир қутини қўлтиғига қистирганча хонамизга кириб келди.

— Равшан Бердибоев! — деб қақирди у.
— Мен! — деб жавоб бердим.
— Сenga совға!

Ҳайрон қолдим. Колонияда тўртинчи йил бўлишим, ҳали ҳозиргача мени йўқловчи бирор кимса бўлган эмасди. Бориб олдим у қутининг устидаги адресни ўқидим. Ажабо, Хўжанддан, Р. Набиев дегандан экан. Мени ўраб олган болаларнинг гала-говури:

— Оч!..
— Нимага анқаясан?!
— Қорадори чиқиб қолса-я?
— Сигарет чиқиб қолса-чи?
— Равшан чекмайди-ку!
— Очақолсанг-чи!..

Қўйинг-чи, биргалашиб қутини очдик. Халтача устида конверт бор экан. Адресни ўқидим. Хўжанд шаҳридан, Рафиқ Набиев деб ёзилган. Дарров конвертни очдим. Бўм-бўш, хат йўқ эди.

Ёзувчи Исоқ Ўктамов яқинда «Фалокат» деган романини ёзиб тугатди. Бу роман тақдир турмушининг фожиаи сўқмоқларида пахлавонлар билан тўғрисида бўлиб, унда фалакнинг гардиши билан дастлаб ўғри ва муттаҳамлар тўдасига, сўнг ёшларни тарбиялаш колониясига тушиб қолган йигитнинг мураккаб ҳаёти йўли тасвир этилади.

Қўйида ана шу романдан олинган лавҳа билан танишасиз.

Исоқ ЎКТАМОВ

Романдан парча

Одатдагидек, ана-мана дегунча болалар «хашар-хашар» қилишди. Хўш, Рафиқ Набиев дегани ким бўлди? Нега конверт ичда хат йўқ?.. Икки кунгача бошим қотди. Учинчи кун Рафиқ Набиевдан хат келди, дарҳол олиб ўқидим:

«...Ассалому алайкум, ҳурматли Равшан-жон ука! Кечирасиз, кеча конвертга хатни солиш ҳаёлимдан кўтарилибди. Мен сиз жонига оро кирган Адолатхоннинг умрдоши бўлман...»

Худого шукур-е, кимлиги маълум бўлди-е. Балки бу хат қачондир, қаердадир менга асқотиб қолар? Балки Хўжандга йўлим тушиб қоладиган бўлса, ногаҳон ўша аёлними ёки Рафиқ Набиевими учратиб қолишимда қўл келар? «Бу хатни йўқотиш — шундай ажойиб одамларнинг меҳри-оқибатида ҳурматсизлик бўлади-ку», дедиму авайлаб сақлашга жазм қилдим.

* * *

Колониянинг кун ботиш тарафида — панжарадан нарида бир қаватлик бино бор. Биз томондаги биноларга ўхшаш, лекин тиканли сим билан ўралган. Ўтиб кўрмаганим учун у бинонинг қанақа сир-синоати борлигидан беҳабар эдим. Тўғри, ҳар замонда ба-лоғатга етмаган маҳбус қизларни тўрт-беш

кунга келтиришиб, сўнг жўнатиб туришганини билардим. Шунинг учун бу бино балоғатга етмаган маҳбус қизларнинг вақтинчалик қўналғаси бўлса керак деб ўйлардим.

Ҳозиргидек хотирамда: у қизларнинг баъзилари биз томондаги эрмакталаб йигитларга беҳаё қилиқлар қилиб ўтишарди. Қизларнинг ҳар бир келиб-кетиши бетоқат йигитларнинг ўзаро мунозарасига, ҳатто ўзаро жанжаллашишларига сабаб бўлар, бундақанги баҳс-можаролар то иккинчи гуруҳ қизлар келгунга қадар ҳам давом этарди.

Шунақанги маҳбус қизларнинг охириги маротаба келиб-кетишганига бир ҳафтача вақт ўтганди. Чоршанба куни эди. Бомдод намозини расмхонада ўқидим, сўнг ташқарига — очик ҳавога чиқдим. Тонг отарданок чумчуқларнинг чирқиллашлари авж олиб кетган, ҳали қуёш нурунинг зар қоқиллари замин узра таралмаган эса-да, ёз фаслининг енгил шабадаси тунги мусалло ҳаво оқими-ни уфуриб турарди. Осмон бўлутлар сайридан холи. Қибла томонга ёғдусиз ботаётган ой ҳам аққол кўзга ташланарди. Табиатнинг бунчалар жоибадорлиги мени завқлар оламига гарқ қилди.

Ногаҳон-колония хизматчилари — эрқагу аёл тиканли панжаранинг нариги томонидаги ҳалиги бинога бўзчининг моқисидек қатнаб қолди. Нима учун бунчалик шошилинч югуриб-елишлари фақат худойимга

аён эди. Хизматчилар то чошгоҳча бино атрофларини ёғ тўқилса ялагудек қилиб су-
пуриб-сидиришди.

Мен ҳам гоҳ ҳовлида, гоҳ расмхонада ги-
мирлаб юрдим. Қизқиб қолганимдан, у ёкда
юз бераётган воқеани ҳам назардан қочир-
мадим. Чунки бурун колония хизматчилари-
ни фақат маҳбустлардан бирортаси қочиб кет-
ган ёки маҳбустлар бир-биринини ўлдириб
қўйган маҳалдагина сертлашиб қўриб юр-
ганим учун ҳам, уларнинг бугунги безовта-
ликлари менга ғайри табиий туйларди.

Пешиндан кейин колониянинг маъмурия-
ти жойлашган бинодан то клубгача қўзилган
хизматнинг ҳар-ҳар жойига ўрнаиб қўйил-
ган кўк рангга бўялган ёғоч ўтиргичлардан
бирига келиб эндигина ўтиргичдан, панжа-
ранинг нариги бетидан то ўша биногача
давом этган бошқа хизматнинг бошланиши-
дан олтиш-етмиш чоғли маҳбуст қизларни
уч-тўрт аёл назоратчилар бошлаб келиб қо-
лишди. Мендан бўлак зог ҳам йўқ эди. Чунки
маҳбуст йигитлар ҳар хил цехларда хизматда
эдилар. Дарвоқе, панжараларнинг бошлани-
ши ва охирида ҳар-ҳар жойига баланд қилиб
кўтарилган соқчилар капасида қуролланган
соқчилар ҳам бор эди.

Улар рўпарамга келишлари билан битта-
си кўзини сузди, биттаси тилини чиқариб
мени калака қилди, айримлари қўлагининг
ёқасини очиб кўкрагини кўрсатди. Баъзилар
бошига ўраб олган дурусини то кўзи
устигача тушириб, икки учини ягининг ости-
дан боғлаб олган эди. Нарн борман бўлса
ўн тўрт ёшдаги гоғат гўзал бир қиз эса,
қўли билан пешонасини силаганча ер чизиб
ўтди. Юзини чалароқ қўриб қолганим бу
қиз нимаси биландир менга танишдек туйил-
ди.

Худди шу куни кечқурун клубда «Дайди»
кинофильми кўрсатиладиган бўлди. Кўпчи-
лик назоратчилар, соқчилар кузатувида
жойлаштиришди. Биз ўғрилар ва кисса-
ворлар тўдаси ўртасидан курсиларга ўтир-
дик. Мен билан Султон чап қанотдаги бир
курсига ёнма-ён ўтирдик. Орани йўлакча аж-
ратиб турарди.

Илгаритдан билардим, маҳбустларга сов-
ға келганда, кўпчилигининг ичида кунгабо-
ҳар пистаси бўларди, ўртада тақсимланарди.
Томошахонага кириб ўтиришимиз билан
Султон менинг қўнғанимга ҳам бир сиким
писта солиб қўйди. Баъзилар писта чақишни
бошлаб юборган бўлса-да, мен чакмай ўти-
рардим.

Маҳбуст йигитларни жойлаб бўлингандан
кейин бир неча дақиқа ўтган бўлса ҳам
фильм бошланмавермади. Сабрсиз болалар:
«Сапожники!» деб бақира бошлади. Шунда
томошахонага кундузги қизларни бош назо-
ратчи бошлаб қилди. Аллақанча аёл назо-
ратчилар ҳам эргашиб киришди. Тартиб-қои-
дага кўра қизлар ҳам курсиларга жойлаш-
тирилар экан, халғи дилбар қиз ёнимга
ўтириб қолди-ку! «Ажабо, бу гўзалии қаерда
қўрганман-а? — деб ҳаёлимдан ўтказдим. —
Олтинчи синфда ўқиб юрганимда ўқитувчи-
ларимиз бизни қўшни мактабга олиб бориб,
ўқувчилар учрашувини ташкил қилишар
эди. Бир учрашувда саккиз-тўққиз ёшлар ча-
масидаги бир жажжи қизча шеър ўқиб
бериб, ҳаммани лол қолдирган эди. Агар
ўша қизча омон бўлса, ҳозир ўн тўрт-ўн беш
ёшга тўлган бўларди».

Бу ўй бирдан юрагимни увиштириб юбор-
ди. Ахир худонинг амри билан маҳбуст қиз-
нинг бир туки ҳам ўша қизчадан ўзга
эмасди-да. Қизчанинг исеми Гулнозхоними
ёки Дилнозхоними — эсимда йўқ.

«Наҳотки ўша қиз бирор жиноят қилган-у
маҳбуст қизлар доирасига тушиб қолган бўл-
са-а? Ўша қизча бўлса, наҳот мени танимай-
ди? Ёки таниган бўлса ҳам, ўзини танима-
сликка солаётимми?»

Лекин бу қиз талайгина йигитларнинг ҳам
этиборини ўзига тортган эди. Чунки бошқа
қизлардан ўзгача — сипо бўлиб, ваэмин ўти-
рарди. Ўзга қизлар билан ҳам сўзлашишни
хушламасди чамамда.

Бош назоратчи саҳнага чиқиб, тўполон
қилмаслик, шовқин-сурон кўтармаслик,

тинчлик сақлаш ҳақида огоҳлантирганидан
сўнг чироқ ўчирилди. Фильм бошланди. Шу
заҳотиёқ писта чақишлар, чап ёндаги қиз-
ларга писта узатишлар, қикир-қикирлар, пи-
чир-пичирлар бошланди. Писта баҳона, йи-
гитлар қизларнинг қўлларини қисиб қўйи-
шар, ҳатто кўкракларига ҳам чапгал солмоқ-
чи бўлишарди. Фақат назоратчиларнинг ора-
сира қилиб турган дўқ-пўписаларигина че-
гаралаб турарди.

Эрмак учун эмас, балки танишиб олиш
умидида ёнимдаги қизга мен ҳам писта
узатдим. Қиз дийдоримга ҳам қарамади,
кафтининг орқаси билан қўлимни суриб
юборди. Пистанинг бир қисми ерга тўкилиб
кетди.

Хуллас, у кино бошланмасдан олдин то-
мошахонага қандай ер чизиб кирган бўлса,
фильм тугатгандан кейин ҳам шундай чиқиб
кетди. Тўғри, юрагим бетлаб писта узатган
бўлсам-да, аммо бирор оғиз сўз айтишга
журъатим етмади.

— Нoшуд, нoшуд, — Султон томошахона-
дан чиққанимиздан кейин мени қойиб бер-
ди. — Бу кетишда сендан сўфи чиқади холос.
Қўзинг кўр эмас-ку, қизлар ичида яккаю ято-
на сараси шу экан. Ҳеч йўқса исмини билиб
қолмадинг-а?

Ҳақиқатан ҳам эртаси куни унинг қораси
ҳам кўринмади. Индинга тундаёқ маҳбуст
қизларни олиб кетишди.

Мен эсам аттанг деганча қолавердим.

* * *

Қўри турганингиздек, гарчанд ҳаётнинг
гаштини суриш ёки ҳузур қилиш имкония-
тига эга бўлмасам-да, барибир яхши яшашга
бўлган эҳтиёжим сўнмади. Ақсинча, янаш
шароитига мослашдим, рассомлигимга кўп-
роқ берилдим. Рассомликка лаёқатим борли-
ги кўрғазманинг биринчи навбатини на-
мойиш қилганимда тан олинган бўлса-да,
иккинчисини яна ҳам жонлироқ ўтказиш
учун табиийроқ, ҳаётийроқ чизишни ўйлар-
дим. Айниқса, одамлар расми томошабин
кўз ўнгига жойланиб туриши, мансур бўли-
ш лозим эди. Ниҳоят рўйхатда кўрсати-
лган колония маъмурияти ходимларининг
расмини ҳам чизиб тугатдим.

Якшанба куни кеч пешин эди. Кўпчилик
маҳбустлар ҳовлида сайр қилишарди. Хона-
мизда бизнинг тўдадан мену Султон ўзини
одатдагидек беғам, бепарволикка солиб ўти-
рардик. Одам ўлдирганлар тўдасидан ҳам
баланд бўйли, хиёл қўзиқ башарали, ранги
заҳил, тўданинг қаттаси Мансур билан яна
беш-олти маҳбуст қаравотида ёнбошлаб
ётишарди.

Мансур беҳосдан мени чақириб қолди.
Иккиланган унинг қаравотида яқин бордим.

— Ҳў мулла, қизларга илашиб юришни
сенга ким қўйди? — Мансур дабдурустан
шундай савол ташлаб қолди.

— Нималар деяпсиз, Мансур ака? — де-
дим ҳайрон бўлиб.

— Ана у ҳисобчи Маъмуранинг нега бо-
шини айлантириб қолдинг?

— Ҳечам бошини айлантирганим йўқ-да!
— Расмхонангга етаклаб кетганингни ўз
қўзим билан кўрдим-ку, тирранча? — Ман-
сур туриб ўтирди.

— Э, расмини чиздим-е, ака.

— Расм чизиш баҳона! — Мансур ёкам-
дан олди.

— Ёлғонлаётган бўлсам, худонинг қаҳри-
га учрай! Рўйхат беришан!

— Бўдмаса ўша расмининг кўрмагуним-
ча ишонмайман! — Мансур ёқамни қўйиб
юборди. — Қани юр, ҳозир кўрсатасан!

— Ҳўп бўлади.

Мансур иккимиз хонадан чиқиб кетаётган
эдик ҳам, Султоннинг ўрта бўйига ярашган
кенг қафтилари, куч ёғилиб турган вужуди
ҳаракатга келди, ётган ўрнидан дик этиб
турди.

— Мансур, шoшма, нега у болага дағдаға
қиласан? Бу фақат топшириқни бажараяп-
ти-ку? — Султоннинг бармоқлари муштга
айланди.

— Тумшугингни суқма! — Мансур Сул-
тонга ўқрайди. — Сен билан эмас, Равшан
билан гапласаяман!

— Ундай бўлса, кўрқитмасдан, жўн гап-
лаш!

Султон билан Мансур бир-бирига безарийб
қариб қолдишди. Яна бирор нохуш гап ора-
лаб, бир-бирининг жағига тушириб қолма-
син деб ўйладим:

— Султон ака, Маъмуранинг расми тайёр.
Майли, Мансур ака кўрсинлар.

Мансур билан расмхонага кетдик. Расмхона-
га кириб бортганимизда ҳам Мансурнинг
юзи оқариб, ранг-рўйидан заҳар томир ту-
рарди.

Биз расмхонага кирганимизда дабдуруст-
дан деворларга осилган расмлар, деразаларга
тутилган кўк рангли пардалар, бурчак-
бурчакларга тартиб билан териб қўйилган
турли-туман чала-чулла чизилган расмлар
кўзга ташланди. Бироқ булар орасида Маъ-
муранинг расмини учратмаган Мансурнинг
кайфи баттар бўзиди.

— Маъмура қани?! Билиб қўй, ёлғонла-
санг, мендан омон қолмайсан! — Мансур
бирдан яна ёқамдан олди. — Уни тўрт йил-
дан бери севаман! Ҳа, севаман! Кимда-ким
унга ҳаром қўлини теккизса, унинг куни бит-
ди девер!

— Мен ундақанги аблаҳлардан эмасман,
Мансур ака!

— Расм қани?! Нима, Султон аканинг та-
яниб, мени менсимаслиқни кўрсатиб қўяман!

— Кўп ҳовлиқманг, ака! Орага Султон
акани ҳам солманг! Кўрсатаман дедимми,
кўрсатаман! — Мансур ёқамни қўйиб юбор-
гач чироқни ёқдим. Сўнг узун кетган расм-
хонанинг тўрида — қоронғиликда тўсиб қў-
йилган пардани бориб очдим. Кейин ҳаво-
ранг матолар билан ўралган тайёр расмлар-
ни бирма-бир очиб, сўнгги расм юзидаги ма-
тони ҳам очдим. — Мана, марҳамат!

Ростини айтсам, аввал Маъмуранинг рас-
мидан кўнглим унчалик тўлмаган эди. Ҳо-
зир бутунлай бошқа бир лобаринг расмини
кўргандек бўлдим. Қора сочларини икки
ўрам қилиб орқасига ташлаган, қадди-қома-
ти келишган дилбар қиёфасига Мансур ти-
килганча бир нафас махлиб бўлиб қолди. У
шу топда мени ноҳақ қаҳоратлагани учун
узр сўрашни ҳам ўйламасди.

— Ҳа, бу — Маъмура! — деди Мансур
тўнгиллаб. — Бу расмини менга берасан!

— Иложим йўқ, акажон! Колония раҳ-
барларининг рухсатисиз ҳеч кимга ҳеч нар-
са беролмайман!

— Менга берасан! — Мансур қайсар
эди. — Расмини сен чизгансан, кимга бериш
сенинг измингда! Менга нўмир қилма!
— Худо ҳайрингизни берсин, Мансур ака,
тушунсангиз-чи!..

— Дод десанг ҳам, вой десанг ҳам расм
меники бўлди!

— Расм колонияники!

— Сен тирранча билан ади-бади айтишиб
ўтирибмани ҳали? — Мансур расмини олиш
учун қўл узатди. Мен қўлини тўсдим. У
мени бир томонга итариб қўймоқчи бўлди.
Мен бўш келмадим.

— Нима, мен билан пачакилашмоқчими-
сан?

— Дўқ-пўписангиз ўзингизга! — дедим.
Қаҳру гавзамин жунбушга келди. Лекин му-
росеи мадора, дедиму савол ташладим. —
Мансур ака, сизга Маъмуранинг расми ке-
ракми??

— Мен нима деяпман, тўнгиз қўпгур! Бу
қабоҳатхонадан озод бўлишимга оғз қолди!
Чиксам, Маъмурага уйланаман! Мана бу
расминг... унга тўёна бўлади!

— Ундай бўлса, шу расмдан нусха чизиб
бераман!

— А? Қачон?

— Ўн кунда!

— Агар чизиб бермасанг, билиб қўй, мен-
дан шафқат кутма! Жаннат у жаҳаннамда
бўлсанг ҳам кунингизни кўрсатаман! Жонинг-
дан умидинг бўлса, тезроқ тараддудингни
кўр!

Мансур муштини кўрсатганча расмхона-
дан чиқиб кетди.

Худодан омад тиладиму Маъмуранинг муваффақиятли чиққан расмидан нусха чишга киришдим. «Ишқилиб аслига ўхшаган чиқсин-да», деб ният қилдим. Аслига ўхшатиш эса — машаққатли иш. Чунки ё рангли бўёқларни беришда, ё қадди-қоматидан бирор қисмини чиқишда хато қилишим эҳтимолдан холи эмас. Шу сабабли, оқибати хизматга тўхмат бўлмаслиги учун роса уриниб олти кунда расмни тутатдим. Аммо аслига ўхшашаётгандек туюлаверди: юзи, қадди-бастига берилган рангли бўёқларнинг тури, рангига эътибор бериб, қайта-қайта тузатдим. Ваъда берганимга ўн кун бўлди. Пешин намозини ўқиганимдан кейин Султонни чақириб келдим, расмни кўрсатдим. У аслига ҳам, нусхага ҳам назар солиб чиқди.

— Расм-пасимингга унча фаҳмим етмайди. Лекин аслига қараганда, нусхасининг фарқи борми дейман-ов,— деди Султон.— Ўнг кўзини гилай қилиб қўйибсан-ку?

— Ҳў, қаранг-а!

Шу пайт расмхонага ҳўмрайганча Мансур кириб келди-да, Султонни кўриб, чап қоши юқорига кўтарилди, тишини ғижирлатди. Султон эса пинагини бузмай тураверди.

— Хўш, тайёрими? — Мансур салом-алик ҳам қилмай сўради.

— Деярли тайёр,— дедим.

— Нима, мени лақиллатмоқчимисан яна?

— Хаёлимга ҳам келгани йўқ.

— Нусханг шуми? — Расмга разм солди, маъкул бўлмади шекилли, Мансурнинг пешонаси тиришди, ўнг кўли билан хиёл титраган иягини силаб қўйди. Охири кўзларини чакчайтириб менга сўз қотди.— Менга расминг аслини бер!

— Илгариям айтганман, аслини сизга беролмайман, Мансур ака! — Ҳаззага келдим, баданимдан совуқ тер чиқди.— Расминг асли колонияники!

— Мараз, аслини менга берасан, гап тамом! Бунга пишириб е! — Мансур нусханинг ёнида турган асл расмга интилди.

— Мансур ака! — деб уни тўсдим.— Йўқ, дедимми, йўқ!

Мансур шиддат билан мени итариб юборди. Ёним билан йиқилдим.

— Шошма, хў, зўр! — Тоқати тоқ бўлган Султон Мансурнинг рўпарасига келди.— Хизматга тўхмат? Нима, сендан тили қисиклик жойи борми унинг?

— Сен нега гингхисан? — Мансур Султонга тикилди.

— Сен ҳайвона Маъмурадай дилбар қизнинг ўзи тугул, расми ҳам хайф!

— Ў, гап буёқда де? Жигарингдан уриб қолгани учун расмхонага танда қўйиб қолганман дегин ҳали! — Мансур Султоннинг тумшугига муштини қадади.— Қўлимни қичитма, тилингни тий, аблаҳ!

— Ҳаддингдан ошма! — Султон писанд қилмай, Мансурнинг муштини нарига силаб ташлади.

— Менинг шахтимни қайтарадиган онасидан туғилгани йўқ ҳали! — Мансур ер тепиндию Султоннинг қулоқ-чаккасига тарсаки тортди юборди.

— Эсиз, одам ўлдириган бўлсанг ҳам, тарсаки тортишинг хавосини олманг экансан! — Султон Мансурнинг юрагининг устига бир мушт туширди.

— Им!.. — Мансур кўрагини чангаллаганча гурсиллаб йиқилдию типирчилаб бошлади.

— Нима қилиб қўйдингиз, Султон ака?! — Капалагим учиб кетди.

— Қайсарлигини қарамайсанми ахир.

— Улиб қолса, фалокат! — дедиму расмхона каторидаги хонага жойлашган докторхонага югурдим. Ҳаял ўтмай врач, ҳамшираларни бошлаб келдим. Султон котиб турибди.

Врач Мансурнинг у ёқ-бу ёғини текшириб бўлар-бўлмас унинг жони узилди.

— Юраги ёрилган. Яқингинада касалхонада юрак дарди билан ётиб даволанган эди,— деди врач.

Ўзбек футболнинг фахри, «Навбахор» терма жамоасининг раҳбари Биродар Абдураимов.

Қайғум ва қувончим футбол

«Пахтакор» футбол жамоасини нафақат Ўзбекистонда, МДХ давлатларида, қолаверса, бошқа хорижий мамлакатларда ҳам жуда яхши билишади. Кўп йиллардан бери ўйингоҳларда гоҳ ғалаба нашидасини суриб, гоҳ мағлубият аламини татиб, тўп суриб келаётган жамоани ўз мухлислари, ўз қайғули ва фахрли йўли бор. Ўзбекистон шаънини, шўхратини, номини баланд кўтариб келган спорт жамоаларидан бири ҳам «Пахтакор»дир.

Албатта, ўзбек футболнинг карвонбошиси бўлган «Пахтакор» жамоасининг номдор бўлишида, таркибига кирган аъзоларининг улкан ҳиссаси бор. Ўз вақтида жамоада тўп суришган моҳир ва чапдаст ўйинчилар Биродар Иброҳимов, Тўлаған Исмоков, Латиф Маъсудов, Владимир Суменов ва Биродар Абдураимовлар ўзбек футболнинг шўхратини узоқ-узоқларга ёйди.

...Кутилмаган фалокат — 1979 йил, 11 августдаги авиаҳалокати эса ўнлаб пахтакорчиларни ҳаётдан бевақт олиб кетди. Фожиали ҳалок бўлганлардан Олим Ашуров, Шўхрат Эшбўтаев, Михаил Ан, Владимир Фёдоровлар ўзбек футболнинг ёрқин юлдузлари эдилар.

Сараланган терма жамоанинг машум ҳалокати «Пахтакор» учун оғир аҳволни юзага келтирди. Жамоани янги аъзолари билан тўлдириш, уларга тарбия бериш, олий даражадаги ўйинни қилиб етиштириш мураббийлар зиммасига тушди.

Қисқа фурсатда «Пахтакор» жамоаси яна майдон узра тўп сура бошлаб, мухлисларига қувонч келтирди.

«Пахтакор»нинг яна майдонда олқишлар олишига, қиройли ўйинлари билан рақибларини доғда қолдиришига эришишида мураббийларнинг ҳиссаси катта бўлди. Айниқса, «Пахтакор»нинг собиқ машҳур ўйинчиси Биродар Абдураимов фалостини ўзбек футболдан айрича тасаввур қилиш мумкин эмас.

«Пахтакор» жамоасининг собиқ ўйинчиси, мураббийси, ҳозирги вақтда жумҳуриятимизнинг етакчи футбол жамоаларидан бири бўлган «Навбахор»нинг бош тренери Биродар Абдураимов билан бўлган ушбу суҳбат ҳам Ўзбекистоннинг футбол ва унинг ўзи ҳақида бўлди.

— Биродар ака, агар янглишмасам, ҳаётингизнинг асосий қисмини футболга бағишладингиз. Ёшингиз ҳам элликдан ошди. Аммо ҳануз катта футбол билан хайрлашишини ният қилмаган кўринасиз!

— Гапингизда жон бор. Чунки ҳаётда нимага эришган бўлсам — шўхратми, обрўи, мансабми — ҳаммасига футбол тудайли эришганман. Чеккан дардларим, ташвишларим, қувончим ҳам футболдан. Ҳаётим мазмунлида энг ёрқин из қолдиргани ҳам шу футбол. Ўтган умрим давомида 303 марта футбол майдонида тўп сурдим. Кўриб турганингиздек, ҳали ҳам анча-мунча тетикман, куч-қувватим ҳам ўзимга яраша бор. Қолаверса, ҳозирча шогирдларимга футболдан сабоқ бераётганда майдонда тўп тепишга, чопишга яраб турибман.

— Ёшлигингизда кўпроқ бокс билан шўғулланган экансиз. Лекин сиз футболчи сифатида элга танилдингиз. Сал ошириброқ айтганда, «Ўзбек Пелеси» бўлдингиз...

— Қайси йигит жисмонан бақувват, кучли бўлишни истамайди, дейсиз. Мен нафақат бокс, кураш билан ҳам шўғулланганман. Ҳатто 1958 йилда енгил вазили курашчилар ўртасида Ўзбекистон чемпиони бўлганман. Уша вақтлари футболга ҳам кўнгил берган эканман. Мана, кўриб турганингиздек...

— Мураббийлик осонми ёки футболчи бўлиш осонми!

— Менга қолса, фақат футбол ўйнасам, дердим. Лекин ният билан ҳаёт тақозоси тўғри келавермас экан. Ёшим анчага бориб қолганлиги тўп суришга монелик қилиб қолди.

— Сиз футбол жамоаларига, мураббийлик қила бошлаганингиздан сўнг шогирда ҳамкасбларингизга нисбатан муносабатингиз ҳақида анчагина шов-шувлар бўлиб ўтди.

— Оғзига кучи етмаган, ўз ишини эплаганлар нималар дейишмайди. Тўғри, мен қаттиқ тартиб-интизом тарафдориман. Мураббий сифатида бунга талаб қилишга тўлиқ ҳаққим бор. Футболда бирор ютуққа эришишнинг ҳам асосий мезони жамоанинг бирдамлиги, интизомлигига боғлиқ. Баъзи тренерларнинг жамоадаги интизмини бўшаширишга оқибатида ўйинларда парокандалик бўлганиги тажрибалардан маълум. Рақиб дарвозасига бир-икки тўп киритиб, мухлислар эътиборини қозongan, лекин шўхратдан гердайиб кетган баъзи ўйинчилар интизмини бузишга ҳаққим бор, деб ўйлайдилар. Шунда улар билан очиқ-часига гаплашишга тўғри келади. Улар эса тўғри гапни тўхматга йўядилар. Боя сиз айтганингиздек, турли миш-мишларнинг болашасига сабаб бўлади. Қолаверса, иш бор жойда камчилик бўлади. Миш-мишларга келса, мен уларга асло эътибор бермайман. Жанжалсиз, мурса билан ишласам, дейман.

— Юқорида, ҳали ҳам футбол ўйнагим келади, дедингиз. Балки бу армонингизни фарзандларингизнинг яхши спортчи сифатида танилаётганлиги ижобат қилар. Чунки икки ўғлингиз оталари изидан бориб, бугун турли футбол жамоаларида тўп суришиб, мухлислар эътиборини қозонаёттирлар.

— Аввало, ўғилларимдан футболчи бўлишларини талаб қилмаганман. Улар ўз ихтиёрлари билан шу касбни танлашди. Катта ўғлим Азамат футболни кеч бошлади. Уни 21 ёшида Москвадан олиб келгандим. Бироқ ўшанда катта футболда ном қозониши осонмас. Шундай бўлсада, унинг ўйинидан хурсандман. Хорижга ҳам бориб футбол ўйнаб келди, Ўзбекистон терма жамоасига қабул қилинди. Жасурга келса, у ҳали ёш. Бир-икки йилдан сўнг

махоратли футболчи бўлиб етишишига ишончим комил.

— Биродар ака, футбол майдонида хурсанд ёки ўта тушқунликка тушиб, йиғлаган пайтларингиз ҳам бўлганми?

— Менинг назаримда, йиғламаган, эзилмаган, хурсандлигидан кўзларига жикқа ёш олмаган футболчи бўлмас керак. Ҳатто ишқибозлар ҳам гоҳо қувончдан, гоҳо аламдан йиғлайдилар. 1968 йил эди. СССР Кубогининг финал қисмида Москванинг «Торпедо» жамоасига ютқазиб қўйганимизда қаттиқ изтироб чеккандим. Чунки тарихда биринчи бор финалга етиб келгандик-да. Аммо бу имкониятни ҳам ўйин охирида бой берганимиз ёмон бўлганди. Шунда алашимдан йиғлаб юборган эдим.

— У пайтлар чемпионликка эришиш бир армонли орзу эди. Бу ҳолнинг биринчи галдаги сабабини нима деб ўйлайсиз?

— Чемпион бўлишимиз мумкин эди. Фақат собиқ СССР чемпионати олий лигасида фақат «Пахтакор» эмас, жумҳуриятимизда яна биринки кучли жамоа бўлганда, эҳтимол кўзлаган мақсадимизга эришган бўлардик. Масалан, қиёс қилиб кўрайлик: бир отанинг уч ўғли бўлса қандаю, бир ўғли бўлса қандай? Албатта, уч ўғли бор отанинг ҳамиша кўли узун бўлади. Чунки унинг фарзандлари талашиб-тортишиб, ҳамма жойда ўзларининг ҳақини ажратиб олишга қурб и етади-да.

СССР чемпионатида Украина ва Москвадан кам деганда 4—5 тадан кучли жамоалар қатнашарди. Улар, албатта, бир-бирини қўллаб-қувватлардилар ҳам. Шу боис олтин нишоннинг ҳам кўпини ўша ҳудудларнинг футболчилари қўлга киритганлар.

— Сиз футболдан кетгунигизгача «Пахтакор» сафида бўлдингиз. Ўғилларингиз эса аксинча, бу жамоа рўйхатида эмас. Бўни қандай тушуниш мумкин?

— У пайтларда «Пахтакор» Ўзбекистоннинг ягона кучли жамоаси эди. Ҳозир эса, очигини айтганда, бошқа жамоалардан фарқи қолмади. «Навбахор» ҳам эндиликда ундан қолишмайди. Қолаверса, ўғилларим қачон бўлса-да, «Навбахор»дан «Пахтакор»га ўтишар.

— Чет эллик тажрибали футболчиларга қарши майдонга тушганмисиз?

— Албатта. Туркия, Жазоир, Эрон, Австрия, Бразилия, Афғонистон давлатларининг спорт жамоалари билан ўйнаб, ғалаба қозongan пайтларим ҳам кўп бўлган.

Майдонда тўп учун кураш.

— Илгарилари жумҳуриятимиздаги спорт ишлари ҳам кўп жиҳатдан Москвага қарам эди. «Пахтакор» футбол жамоасига ҳам бош тренерлар, ўша томоннинг кўрсатмаси билан тайинланарди. Натижада, улар миллий футболчиларни етиштириб, тайёрлашга эътиборсизлик билан қарашарди. Ҳозир жумҳуриятимиз мустақил. Энди Ўзбекистоннинг ўз миллий футбол жамоаси бўлиш давр талаби. Шу ҳақда фикрларингиз?

— Ҳақиқатдан ҳам жумҳуриятимизнинг бош жамоаси бўлган «Пахтакор»да ҳам ўйинчиларнинг асосий қисмини европа миллатига мансуб футболчилар ташкил этарди. Вилоят жамоаларида ҳам шу ҳолни кузатиш мумкин эди. Бунга сабаб ўша вақтдаги футбол жамоаларининг мураббийлари, маҳаллий миллат вакилларида ўйинчилар тайёрлаш ўрнига, собиқ СССРнинг турли футбол жамоаларидан тайёр футболчи-

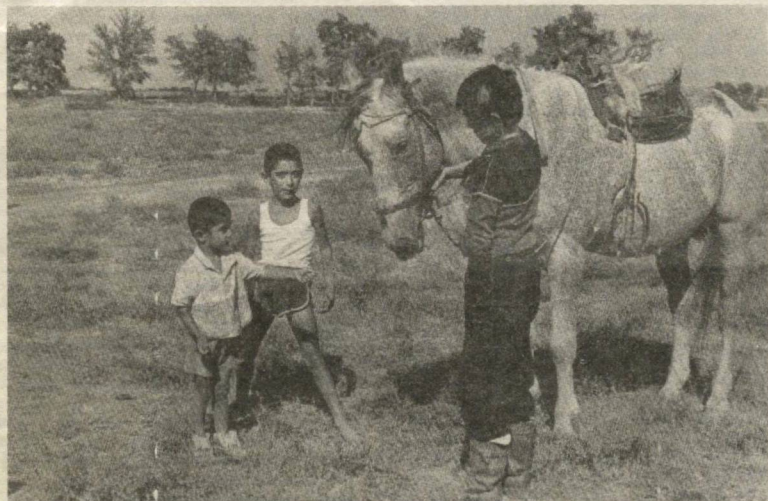
ларни қақришни мақбул кўришгани. Ҳозир бу нарсаси чек қўйилди. Асосий эътибор, маҳаллий миллат вакилларида ўйинчилар тайёрлаш, миллий футбол жамоаларини тузишга қаратилган. Ишонамизки, биз жумҳуриятимиз спорт шарафини ҳимоя қилишга қодир бўлган, ўзбек ўғлонларидан иборат футбол жамоасига эга бўламиз.

— Ҳаётда ушалмай қолган армонингиз борми?

— Ўзбек футбол жамоаларини жаҳон ва Олимпия мусобақаларида ғолиблик шохсупасига чиқишни кўриш — битта армоним шу. Ўғилларим Азамат ва Жасурнинг футбол муҳлисларининг ишончини оқлашларини ҳам жуда-жуда истардим.

— Орзуларингизга етинг. Раҳмат!

Сўхбатдош Нормурод МУСОМОВ

500 сўм жарима тўламай десангиз...

Ит боқишни хуш кўрадиган ва шахсий машинаси бор фуқаролар энди эҳтиёт бўлишсин.

Бу гап ҳозирча Бухоро шаҳри фуқароларига тегишли. Шаҳар кенгаши қабул қилган қарорга биноан бундан буён ити ёки машинаси хийбон, гулзорларга кирган фуқароларга 500 сўм жарима солинади. Тўғрида, Бухорои шариф номига яраша доимо озода бўлиб турмоғи керак.

Бошқа шаҳарларнинг маҳаллий ҳукуматлари ҳам бухороликлардан ўрнат олишса ёмон бўлмасди.

«Халқ сўзи» рўзмасидан

«Жамбил» бу гал ҳам совринни олди.

Сураткаш Р. НУРИНБОЕВ

Булбулчалар

Шермат ака билан илк бор болалик пайтларимда ойнаи жаҳон орқали танишганман. Едимда, ўша кезларда ҳам у болалар билан бирга қўшилиб қўшиқ айтарди, экран қаршисида ўтирган биз қўшиқ шайдоларига ҳам ўзи яратган қўшиқларни ўргатарди. Биз болалар ҳатто экран орқали унинг боласеварлигини, камтарлигини шундоққина сезиб турардик.

Йиллар ўтди, хизматчилик экан, Шермат ака Ерматов билан юзма-юз учрашдим. Болаликнинг ҳар сонияси бегубор, деганларидек, ўшанда биз болалар янгилимаган эканмиз. Болалар қалбига, ички дунёсига болаларча соддалик ва бегуборлик билан кира олиш ҳам инсондан катта маҳорат, болажонлик фазилатларини талаб қилади-да, ахир. Мен у киши билан учрашгани мақсадида аввал ойнаи жаҳонга қўнғироқ қилдим.

— Марҳамат, келаверинг, мен шу ерда бўламан,— деди Шермат ака.

Келишгандек, тахририятдан ойнаи жаҳон биносига қараб йўлга тушдим. Қарасам, ойнаи жаҳон кўрсатувлари биноси эшигида ўтирган милиционер таниш. Мендан ҳужжат талаб қилиб ўтирмади. Демак, телефон қилиб, чақириб ўтиришимнинг ҳам ҳождати йўқ эди. Тўғри кириб бордим. Мени у бундай кириб келишимни кутмаган экан. Мен етиб борганимда Шермат ака бир гуруҳ болаларга янги қўшиқларидан бирини ўргатиш билан машғул эди. Вактнинг дақиқаси ундай одамлар учун ганимат-да. Зал эшигидан кирарканман, у кишининг болаларга бениҳоя завқ-шавқ билан қўшиқ ўргатаётганининг гувоҳи бўлдим. Ўша—болаликда ёдимда муҳрланиб қолган қадду қомат, экрандаги шакллар, жозибали имо-ишора-

лар яна кўз ўнгимда такрорланди... Болалар ҳам мураббийларининг ҳар сўзини қунт билан тинглашарди. Ким билади, вақти келиб мана шу болакайлар орасидан чинакам санъаткорлар етишиб чиқар...

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, халқ маорифи аълочиси Шермат ака Ерматов ва у тарбиялаб вояга етказган «Булбулча» гуруҳининг аъзолари—келажакка талпинаётган санъат гунчалари билан яқиндан танишиб ҳам олдим.

Давлат телерадиокомпанияси қошидаги ушбу болалар ва ўсмирлар ашула ва рақс ансамбли Ўзбекистонда эмас, қолаверса, хорижий мамлакатларда ҳам ўз ихлосмандларига эга. Чунки унинг репертуаридан хинд, араб, турк, озарбайжон, қозоқ, эстон, ўрус ва бошқа халқлар қўшиқлари ўрин олган. Шу билан бирга, бугунги кунда «Булбулча»нинг энг катта ютуқларидан бири—ўзининг қувноқ қўшиқлари, жозибали мусиқа санъати билан фақатгина болаларнинггина эмас, катталарнинг ҳам эътиборини торта олганлигидир. Гуруҳ иштирокчиларининг ёқимли санъатий ҳар ҳафта сари экран орқали жаранглайди. Бу қўшиқлар барчамизнинг хонадонимизни дилрабо оҳангларга бурқамоқда, болаларга олам-олам қувонч бахш этмоқда.

«Булбулча» дастасининг элга танилшига, ўз услубига, ўз муҳлисларига эга бўлишида Шермат Ерматов гуруҳининг раҳбари ва ташкилотчиси сифатида озмунча савй-ҳаракат қилмади. Гуруҳ дастлаб ташкил этилган 1970 йилда унинг аъзолари саноклига эди. Вугунги кунга келиб «Булбулча» дастаси аъзолари етти юзга яқин ёш санъатсеварларни ўз сафига бирлаштирган.

Шермат ака ва «Булбулча»лар билан суҳбатимиз қизигандан қизиди:

— Кўпроқ қандай мавзудаги қўшиқларни басталашни ёқтира-сиз?

— Мен болажонларнинг кўнглига йўл топа олсам, ўзимни бахтиёр деб биламан. Шунинг учун кўпроқ болаларнинг руҳиятига мос келадиган, болаликнинг шўх-шодонлигини, завқ-шавқини тараннум этадиган миллий, яъни ўзбекона қўшиқларни басталашни хуш кўраман. Ўзим ҳам гоҳида болаларга қўшилиб қўшиқ айтаман. Болалик онларимга қўшиқ орқали кайтгандай ҳис қиламан ўзимни. Болалик чоғларимда ҳам қўшиққа ихлосим баянда эди. Ниятим санъаткор бўлиш эди. Шу орзуларим амалга ошиши учун аввал Тошкент Маданият билимгоҳида, кейин Мухтор Ашрафий номли Тошкент Давлат консерваториясида ўқидим. Уқиш, ўрганишлар давомида мусиқа сеҳрига янада кўпроқ ошуфта бўлдим...

Мен суҳбат давомида Шермат Ерматовнинг санъат фаолияти билан бир қадар танишдим... 1967 йили Шермат ака консерваторияни битириб, пойтахтдаги 99-мактабга мусиқа муаллими этиб тайинланади. Иш давомида болалар қўшиқчилигига қизиқиш ортиб, болалар дастаси ташкил қилиш фикри туғилади. Илк бор шу мактабда болалар хори ташкил қилади. Дастлаб мусиқа дастаси болалар хори деб юритилади. Аста-секин танила борган бу кичик санъаткорлар гуруҳи жаҳоннинг кўпгина шаҳарларида ўзбек мусиқа санъати намуналарини намойиш этади. Шундан бери Ш. Ерматов ташкил этган «Булбулча» гуруҳи билан «Қўшигим, жон қўшигим», «Биргаликда куйлаймиз» номли кўрсатувлар тайёрлаб, ойнаи жа-

ҳон орқали болаларни, қолаверса, кўпчилик телетомошабинларни қўшиқ оламига етаклаб, эзгуликни улдуғламоқда.

Шермат ака айна кунларда болалар мадҳини яратиш учун ижодий изланаётган экан. Бу борада маълум амалий ҳаракатлар ҳам қилишибди.

— Дунёда шундай қўшиқлар борки, уни ҳар бир миллат вакили таржимасиз ҳам тушунади,— дейди Шермат ака.—Биз яратмоқчи бўлаётган қўшиқ ҳам барча дунё болаларига тушунарли бўлса, деган ниятдами...

Санъат соҳибининг бу эзгу орзуси амалга ошишига ишончимиз комил. Зеро, бастакорнинг И. Муслимининг «Гулдек яшнар болалар», Мирмуҳсиннинг «Кўклам», П. Мўминнинг «Икки қўйманг ўқитувчим», Ҳ. Муҳаммаднинг «Ўзбекистон—тонг юртим» сарлавхали шеърларига басталган қўшиқлари ўзбек болалар қўшиқчилиги хазинасидан муносиб ўрин олган.

— Халқимизда «Ҳар тўқисда бир айб бор» деган нақл бор. Шу ўринда бир томошабин сифатида, ойнаи жаҳонда сиз олиб бораётган кўрсатувлар ҳақида айрим мулоҳазаларимни айтсам. Баъзан, кўрсатувларингизда кўп эзмалик қиласиз, жумлалар нотекис, саёз, баъзи сўзларни такрорлайсиз, шираси бўлмайди. Йигирма миллион одам эшитиб турибди! Томошабинларни зериктириб қўймастикларингиз учун янада кўпроқ ишлашга тўғри келади. Гап келганда дўстингни ҳам аяма, дейдилар... Ойнаи жаҳонда яна битта йнгит ҳам бор, у саёхатчилар клубини бошқаради. У ҳам тез-тез бошини лиқиллатиб, гапларининг жумласи гап-гап, юракни сикадиган ортиқча гаплар қилади. Гапи қачон тураркин-у, қачон бошқа кўрсатувларни кўраётганимиз, деб тураемиз. Инсофли бўлиш керак.

— Тўғри, гоҳида қўшиқ матнини болаларга тушунтириш жараёнида, ортиқча сўзамолликка бериламан. Албатта, масъулиятини сезишимиз керак. Ҳа, бу соз гапирмоқ лозим. Бу ердаги ижодий мажлисларда сўзларингизни эслатаман.

Кечагина ўз мустақиллигининг бир йиллигини нишонлаган республикамизнинг байрам тантаналарида «Булбулча» ҳам иштирок этди. Бу гуруҳ ўзбек халқининг оламаро янада танилишида байрамга атаб тайёрлашган қўшиқлари, жозибали рақслари билан барчани хушнуд этди. Байрамда иштирок этган хорижий меҳмонларни, давлатимиз раҳбарларини гуллар билан табриклаган ҳам «Булбулча»нинг гулсевар булбуллари бўлди, Шермат аканинг гунча янглиг шоғирдларли...

— Болаларимиз жуда завқлида. Имкони бўлди дегунча қўшиқ куйлайверишади,— дейди Шермат ака.

Ҳақиқатан ҳам бу чақнаган кўзларга қараб яйраб кетасан—Ватанимизнинг келажаги булар деганча.

Маъмуржон ҚИЕМОВ
«Гулистон»нинг махсус мухбири

Маърифатга чайқовни аралаштирманг!

Илоҳи, тоатқа тавфиқ берсанг риёдин асра
ва ибодатқа йўл кўргузсанг хатодин асра.

Алишер НАВОЙ

Жамиятимиз қийин иқтисодий ва маданий туб ислоҳотлар даврини бошдан кечирмоқда. Улкан янгилашни дебوحасида турмушимизнинг жамики жабҳаларидан қалқиб чиқаётган муаммолар бугун бизни чуқурроқ фикр юритишга ундамоқда.

Муаммолардан бири—маънавиятимизни юксалтиришга хизмат қилувчи китоб савдоси борасида кечаётган жараёнлардир. Айни йилларда ҳукм сураётган иқтисодий етишмовчилик, аҳоли турмушининг қийинчиликлари дуч келиши маънавиятимизнинг мулк бўлган адабиётни ҳам тўғридан-тўғри бозор иқтисодиёти билан ҳисоблашишга мажбур қилди. Маънавиятимиз шусиз ҳам қашшоқлашиб бораётган бир даврда бу нарса яна бир оғир зарбага айланди. «Бозорда қорғонинг қимматлашиб кетиши оқибатида тиббиёт, илм-фан борасидаги китоблар, мактаб дарсликлари бир қадар чиқиб тургани ҳақда бадиий адабиётларни нашр қилишга сарфланадиган маблағ ниҳоятда кескин қолди. Шу баробарида жумҳуриятимизда алоҳида маданият тармоқлари тарзида пайдо бўлаётган, ўзини ўзи маблағ билан таъминловчи бир талай нашрлар—ширкатлар вазиятдан фойдаланиб, халқимизнинг маърифатли бўлишига хизмат қилиш ўрнига чўнтак қаппайтиришга киришиб кетдилар. Бир қараида уларнинг фаолиятида ҳеч қандай камчилик йўқдай туюлса-да, бироқ бу янги маданият йўналишларининг ички оламини, улар билан ижодкорларнинг муносабатини ўрганишда шундай ҳулосага олиб келадики, бу соҳада ҳали эски тартиблар, чалқашликлар ва қарашлар мажмуддир.

Шу мавзуда Ўзбекистон республикаси Китоб савдоси бирлашмасининг директори Сотиволди Йўлдошев билан суҳбатлашдик:

— Сотиволди ака, шу кунлардаги иш фаолиятингизда нималар сизни кўпроқ ўйлантиради?

— Ҳозирги давр—янгилаш ишлаш жамомиз олдида жуда катта, жиддий ва мушкул муаммоларни кўндаланг қилиб қўйди. Дарвоқе, қоғоз тақчиллиги муаммосини узил-кесил ҳал этмай туриб, китоб савдосини яхшилаш оғир эканлигини ҳаёт бизга аниқ-равшан кўрсатиб турибди. Қоғоз топиш мушкуллиги сабабли китобларнинг нархи ҳам осмонга чиқиб кетди. Бу эса шундоқ ҳам иқтисодий жиҳатдан ночор яшаётган халқимизнинг, хусусан, қишлоқ аҳолисининг кўпчилигини, бебаҳо маънавий хазинадан бебаҳра этиш хавфини тугдирди. Бор имкониятлар ҳам баъзи бир олғирлар (ширкатлар, олиб сотарлар) қўлига ўтди. Шу ўринда, бунинг нимаси ёмон, бу ўзаро рақобат-қу, рақобат маънавий ривожланишнинг зарурати эмасми, деган савол туғи-

лиши ҳам табиий. Лекин айтинг-чи, иш юритаётган ширкатлар, олибсатарлик билан шуғулланадиган дўконларнинг кўпайиши маънавий тараққиётимиз учун, оз бўлса-да, йўл очдими? Йўқ. Нега деганда, деярли барча нашрлар ёппасига дин, мерос ва тарих ҳақида чала-чулпа асарлар боса бошладилар. Қолаверса, ўшанақа китоблар таниқли олимларимиз, диний бошқармалар назоратисиз—«олимчалар», «тақводорлар» таҳрири остида қарсиллаб чиқиб кетаяпти. Шу кунга қадар биз тарих тўғрисида нотўғри қарашларни собиқ фирқа учун тарғиб қилган бўлсак, бугунги кунда бойиш учун шомашошарлик билан қўлимизга тушган нимаки нарса бўлса, ўйлаб ўтирмай нашр этиб, бозорга солаёلمиз. Бу ҳолат туфайли ўқувчиларни чалғитиш билан бирга, яна катта хатога йўл очётганимизни сезмаямиз. Бунга мисоллар жуда кўп. Шу кунларда ҳар хил найранг йўллари билан бойлик орттиришни ўйлаганлар кўпайиб кетди. Улар халқнинг маънавий эҳтиёжига кўра иш кўрмай, аксинча, биз учун ёт бўлган Ғарб ҳаётини акс эттирувчи, ахлоқдан тубан гоғлар тарғиботчисига айланиб қолаётгилар. Шу тариқа, демократия деб янги жамиятнинг бизга берган эркинликларини, қулайликларини сунистеъмор қилишга ўтдик. Эътибор қилган бўлсангиз, Россиядан шарм-ҳаёсиз руҳдаги миллион-миллион китоб ва катта суратлар олиб келиб сотилди. Ширкатлар, кичик корхоналар ва бир қанча тижорат нашрлари ҳам шунанга мавзунини тезда ўзлаштириб олиб, савдо расталарини шахвоний мажмуалар билан тўлдириб юбордилар. Мен бундай олди-қочдилар билан шуғулланаётган ноширларга, ширкатчиларга: «Маърифат—чайқовчилик бозори эмас», дегим келади. Биз ўзимиз ҳам илгари собиқ Марказда чиккан китоблар билан дўконларни тўлдирардик. Иложимиз йўқ эди...

— Нарх-наво ошиб кетган бир пайтда китоб савдоси қандай кечмоқда?

— Нимасини айтасиз, оғир, мен сизга айтсам, нашриёт ишларининг оммавий ахборот воситалари ва вақтли матбуотдан фарқи бор. Матбаачилик давлат ишларининг ўз тизимида бир қанча иш юритиш жараёнларига эга. Буни уч босқичда кузатиш мумкин: нашриёт, босмаҳона ва энг асосийси, савдо соҳасидир. Бунинг асосийлиги шундаки, халқ нашриёт ва босмаҳонадан узоқ одамлар асосан савдо билан яқин муносабатда бўладилар. Шу боис, оғирликнинг кўп қисми бизнинг зиммамизга тушади. Бизнинг асосий вазифамиз нашриётлар билан ҳамкорликда иш олиб боришдир. Китоб билан савдо қилиш соҳасини нашриёт билан халқ ўртасидаги катта, бир кўприкка қиёс қилиш мумкин. Илгарилари соҳамизда муайян йўналиш мавжуд эди. Жумҳуриятимиз бўйича китоб савдоси бизнинг ташкилот та-

сарруфида эди. Маълумки, халқимизнинг 60—70 фоизини қишлоқ аҳолиси ташкил этади. Шуни эътиборга олиб, яъни қайси соҳага тегишли китобларга халқнинг эҳтиёжи кўпроқ бўлса, ўшанга мос равишда жойларда китоб тарқатар эдик. Бу эса баъзи яхши китобларнинг дўконларда туриб қолишига йўл қўймасди. Эндиликда барча китоб савдо шохобчалари бизнинг тасарруфимиздан чиқарилди. Бу иш китоб савдоси жараёнининг бўзилишига олиб келди. Ўз ҳомийлигига олган бирлашмалар китоб савдоси ишини назоратсиз қолдирдилар. Бунинг устига китобларнинг нархи баянда. Негаки, бунга сабаб, ўзингиз билиб турганингиздек, оғир иқтисодий аҳвол ҳатто матбуотни ҳам издан чиқармоқда. Олдинлари бир тонна қоғозни 300—400 сўмга олардик. Эндиликда, нархлар кун сайин ўсиб, бир тонна қоғоз 60 минг сўмга чиқиб кетди. Давр тақозоси экан-да, баъзида ўз корхонамиз жамоасини маблағ билан таъминлаш учун савдо шохобчаларида махсус кичик дўкончалар очиб ишларини ҳам йўлга қўйдик. Унда халқ истеъмолига, эҳтиёжига мос, хўжалик моллари ва турли махсулотлар сотилмоқда. Албатта, бу тadbир вақтинчалик қийин аҳволни енгиш учун бўлган саъйи-ҳаракатлардир.

— Яхши китоблар, ҳарқалай, бор, лекин шу китобларнинг ўз мухлисларини топиши учун нималарга кўпроқ эътибор бериш керак, деб ўйлайсиз?

— Бизда шу вақтгача яхши анъанага айланган китоб тарғиботи ишлари анча сусайди. Тарғиботсиз, бозор иқтисодиёти жараёнида бирор бир нарсага эришиш мушкул. Ўзимизнинг сара махсулотларимизни тарғиб қилиш йўли билан жаҳон савдо ярмаркаларига олиб чиқишимиз керак. Ўнди булар—бизлар қиладиган иш. Аммо ижодкорларнинг ўзлари ҳам шунга ҳаракат қилсалар яхши бўларди. Айниқча, қишлоқ жойларида халқ билан ижодий мулоқотлар олиб бориш яхши натижалар беради. Нашриётларда чоп этилаётган китобларни оммавий ахборот воситалари—рўзнома ва жаридалар тарғибот қилиб бурсалар, яхши китоблар ўз ўқувчиларини топиши учун кўнгилли бир иш бўлар эди.

Суҳбатдош Ҳабиб АБДИЕВ

Афзалиддин Ҳоқоний

(1120—1199)

Афзалиддин Ҳоқоний — форсий тилда ёзган озарбойжон мутафаккир шоири. Унинг шеърӣй мероси асосан қасида, ғазал ва рубоӣйлардан иборат. Айниқса унинг «Мадойин», «Тухфатул Ироқайн» ва «Ҳибсия» туркумига кирган қасидалари эътиборга сазовор.

Тадқиқотчилар уни форсий тилда вужудга келган шеърӣятнинг улкан намоёндаларидан бири ҳисоблайдилар. Ҳоқоний араб тилида ҳам асарлар яратган.

* * *

Халқа-ҳалқа зулфинг то эшиб суманбар этдинг,
Топтаб узру тавбамиз, шикаста назар этдинг.

Гоҳо истеҳзо ила гулу солиб фалакка,
Гоҳ ноз ила юлдузни шамга баробар этдинг.
Эй, ой юзли, осмонни забт этурсан, истасанг,
Лекин осмон не қилгай! Сен тенгсиз лашкар этдинг.

Аста-аста Хуросон мулкани олдинг қўлга,
Худди шул шитоб ила сен фатҳи Санжар этдинг.
Ишқнинг шоҳ кўчасида ҳар бир бекатки мавжуд,
Дуч келган дилни вайрон қилиб, қаландар этдинг.

Бурчак-бурчакда изғир минглаб жигарсўхталар,
Кибр кулоҳин кийиб, алардан ҳазар этдинг.

Бир қисим тупроқни ҳам ғорат этиш мушкулдир,
Сен Искандар тилсимин барбод, бесамар этдинг.

Ҳоқоний дилин жафо бирла топтаб ўтдинг-ку,
Лазлингдан товон тўла, дурни хокистар этдинг.

Эй, Ҳоқоний, бу Ширвон маскан бўлмас сенга,
Парвоз эт Ироқ томон, агар болу пар этдинг.

* * *

Унинг феълӣ бепарволикдан кам бўлмади,
Менинг кўксим куйдию кўзим нам бўлмади.

Халқдан уялиб ёвлар ҳам бир-бирига бўлур дўст,
Биз бечорага нисбатан бу ҳам бўлмади.

Турли илтижолардан тилимиз бўлди қадоқ,
Бундан унинг феълӣ қилча ҳам бўлмади.

Бирор кун юзимдан ғамгинлик аримай,
Бу ғамзада кўнгил ҳеч хуррам бўлмади.

Кўксим, гавҳарини инга тизгандан сўнг,
Садафдек очилдию лек малҳам бўлмади.

Сув ўғириб ичгач бошимдан ишқинг,
Яна ғамдан ўзга бизга маҳрам бўлмади.

Олам жафосига ҳамжинс бўлдим у аммо
Дардимга ҳамжинс бир олам бўлмади.

Ҳоқоний йўлини босди ғам тикани,
Уни олиб ташларга қаддим ҳам бўлмади.

* * *

Кулган чоғинг билурман, оғзинг тору танг эрур,
Садаф гавҳарин сочган лабинг ҳақиқранг эрур.

Кўриб шўх кўзларингни Вобил сеҳргарлари,
Юзин тирнаб, лаб тишлаб, ҳайрон, ҳангу манг эрур.

Жону жигар темирдай эриб оқсин ишқингда,
Кор этмас сенга оҳлар, дилинг метин-санг эрур.

Тонг чоғлари фалакда васлингни куйлар Зухро,
Ҳаво савтида оққан чанг берган оҳанг эрур.

Қошинг камони отса ғамзаю ноз ўқларин,
Тошларни тешиб ўтган ул тири хаданг эрур.

Лаби лаълу шакардир, бахтсиз бўлмасам, нега
Заҳар сўзи ҳам менга ширин, хуш жаранг эрур.

Оби ҳаётдир лаби, қалби Искандарона,
Зулми ҳам ором менга, гарчанд ҳолим танг эрур.

* * *

Эй дил, бир тола қилча озод бўлолмасан,
Қилдек оздинг-ку ғамдан, дилшоод бўлолмасан.

Осудалик ичра ҳам раҳна уриб киргай ғам,
Бу раҳналар дастидан обод бўлолмасан.

Пўлатнинг ҳам оташдан сув бўлганин кўрдим кўп,
Сен сув бўлиб оқ энди, пўлод бўлолмасан.

То истарсан адолат, чекавер унинг ранжин,
Соқинлик истар эсанг, бунёд бўлолмасан.

Қанчалик қазма тоғни, топилмас унда гавҳар,
Фақат тоғ қавлаш билан Фарҳод бўлолмасан.

Маломат майдонида чавгонинг сурма қанча,
Саломатлик қасрига имдод бўлолмасан.

Ғамдан туғилдинг ўзинг, гулдек беланиб қонга,
Шодлиқка майдек ҳеч вақт зурёд бўлолмасан.

Қон ёш тўкиб, тўфонда қолган Куфадек бўлдинг,
Энди ҳеч бахтинг кулиб, Бағдод бўлолмасан.

Хоҳ шоҳлик лофин қилиб, хоҳ дарвишлик дамин ур,
Ҳар бир ҳолатда ғамдан озод бўлолмасан.

Ҳоқоний, агар олам сенинг аҳдинг ёд этса,
Ўзинг каримлар аро ҳеч ёд бўлолмасан

* * *

Бадхўликдан ўзни холи бир дам қилмадинг,
Визнинг жонимизга муруват ҳам қилмадинг.

То аввал-бош неки қилган бўлсанг бизга,
Сўнгида ҳам ундан ҳеч кам қилмадинг.

Сенинг аҳдингда доим устивор қолдим,
Феълингдан кечиб сен, карам қилмадинг.

Лутфу эҳсонингга кўз тикдим талай,
У оламда қилурмисан, бу олам қилмадинг.

Қайда бир вағданеки, бугунни айтиб,
Минг бор «эртага» деб, ғам қилмадинг.

Бир бўса деб ҳавзингни жинг айландим,
Бир бор дилни дарёи пурнам қилмадинг.

Ҳоқоний аҳволин шу тарз эшитдинг кўп,
Аммо кўз олдингда тасаввур ҳам қилмадинг.

* * *

Ҳоқоний бойликка кўп мағрур бўлма,
Бойлик бир сояким, бўлмас пойдор.

Бойлик мағрур қилган кимса, баайни
Ўтга қариши юрган қамиш найзадор.

Ававали — тонг бўлиб, сўнги — гул бўлур,
Бари бироз умру озгина қарор.

Фалак нилий рангинг этмагил ҳавас,
Нилийда мотамдан рамзу тимсол бор.

Ундан баҳра олма, саробдир асли,
Умрни оқибат этгувчи абгор.

Бойлиқнинг меваси заҳматдир мудом,
Оловдан сиқим кул қолгандек ёдгор.

Меҳнатнинг охири давлатдир яна,
Билки, қиш сўнгида унгай навбаҳор.

Боши — ғурур эса, ўртаси — ишрат,
Охири — заволдир давлатнинг, эй ёр.

Баайни шаробдир: аввали — ғурур,
Ўрта — кайф, охири — бош огриқ, хуммор.

Форсийдан Жуманиёз Жабборов таржимаси

Абдулла ВАХШИВОРИН

Мен Абдулланинг шеърларини ўқиб, унда жўшқин юрак гупуриб турганлигини ҳис этдим.

Бугунги кунда шеър ёзиб, бировнинг меҳрини қозониш мушкул. Буни Абдулла яхши тушунади, яхши ҳис этади. Лекин шунинг билан бирга у ўз қисматини ҳеч иккиланмасдан шеърятга, катта адабиётга боғламоқчи.

Абдулла жаннатмакон Сурхондарёнинг

Олтинсойдан, Вахшивордан. Вахшиворнинг табиати бетакрор, тоғлари улугвор. Суфи Оллоёр бежиз у жойлардан руҳиятига юпанч изламаган.

Мен Абдулланинг шеърятига туғилган юрти табиатининг шукуҳи, улуг алломанинг руҳи ёр бўлсин, дейман.

Мирпўлат МИРЗАЕВ

Узуккинанг

Висолингга тўймадим ёр, тузуккина,
Айролиқнинг нигоҳлари сузуккина!
Кўзларимни кўйдирди-ей, қўлингдаги
Толемини парчинлаган узуккина!

Кўзларимни кўйдирди, узуккинанг
Жонгинамдан тўйдирди, узуккинанг.

Муҳаббатнинг яралари тўзғилг экан,
Эл ичинда чанги ётмас сўзғилг экан.
Юрагимни ҳадя қилсам, бармоқларинг—
Муддаоси—узук, қўйиша кўзғилг экан!

Кўзгинамни кўйдирди-ей, узуккинанг,
Жонгинамдан тўйдирди-ей, узуккинанг.

Юрагимнинг туб-тубидан нидо келар,
Оёғингга бош ургали—фидо келар,
Юрак қоним қўлларига хино айлаб—
Бармоғида олтин узук, ЖУДО келар.

Кўзгинамни кўйдирди, узуккинанг,
Жонгинамдан тўйдирди, узуккинанг.

Муҳаббат

Қўлим юлдузларга кундуз етганда,
Толемга қоши кундуз битганда,
Шул юлдуз бағримга сингиб кетганда,
Мен сени танидим, ёндим, муҳаббат,
Новвоот лабларингдан қондим, муҳаббат!

Толе ёздигимга ҳижрон чизганда,
Бағримда изиллаб армон кезганда,
Кўзимдан ёш эмас, ол қон сизганда,
Мен сени унутдим, тондим, муҳаббат,
Ўзимнинг ўтимда ёндим, муҳаббат!

Тошмехр, тошлара юз қўйиб ётдим,
Суваратингга боқиб, кўз қўйиб ётдим,
Севгингни қалбимга бекафан кўйиб,
Ҳижроннинг тубига тош каби ботдим!
Наҳотки, унутдим, тондим, муҳаббат?!
Ўзимнинг ўтимда ёнгум, муҳаббат!!!

Бир қиз кўрдим

Вахшиворда бир қиз кўрдим, қобоқлари силлиққина,
Юзи—гулфом, истиғнолиғ, боқишлари илиққина.
Бели хилча, ёноғи ол, хўп маънили қилиққина,
Раво кўрса, сочларига бўлар эдим пилиққина!

Бу олманинг соҳиби ким, бермасмикан?
Қўлим чўзсам, енггинамдан кирмасмикан?!

Лабларида ой ёғдуси, гулоб бўлиб ялтирайди,
Дудоқлари сўқ кўзлардан ибобаниб қалтирайди.
Раво кўрса кўзларига содиқ киприк бўлар эдим,
Қўлларини сўрай десам кўнгли қўрғур хавфсирайди.

Е раб, қўлла шу малакнинг кўнгли ийсин,
Дилбаримжон жон кўйдириб бизни суйсин!

Қирқ кокили оёғига лаб босишни хўш кўради,
Кўкси узра қўш кабутар парвозга шай, жўш уради,
Ўйланмаган бўй йигитлар кўз узоқмай,
Бағри қонаб,

Тик турганча чимилдиқни туш кўради.
Э худойим, югурганлар етолмасин,
Пешонамдан шу қиз нари кетолмасин!

Вахшиворда бир қиз кўрдим, қобоқлари силлиққина...

Е Худо, не кўргулик, кўнглим нечун ғаш-қонталаш,
Гуноҳим бўғзимдан ортиқ, тобакай бул шон талаш?!

Кўзларимдан ҳалқа-ҳалқа ғам сизаюр, не сабаб?!
Не етмас мендек мўминга, қошки бўлса нон талаш?!

Етти ой ётсам ўсал, йўқловга бир келмас ҳабиб,
Не замон бул, билмадим, дору ҳам дармон талаш.

Барчасидин қўл силкиб, тарки дунё қил десанг,
Осий банданг не қилсин, бағрида армон талаш!

Бахтли эрдим, юз ўгириб—Е, Расул!—деб мен чиқсам—
Оргимдан эргашса қавм, ўнгу-сўл қарвон талаш.

Бу кун мўслим аҳликим, ўз ризқига қилмас қано—
Кўкдаги ойни узарга ўртада нарвон талаш!

Эй Карим, Вахшиворийини этма меҳрингдан жудо,
Абдулло Аҳмад ўғли ул, тож эмас—иймон талаш.

Қўйғил, азизим...

Қўйғил, азизим, бир сўз билан дилга ўт кетар,
Висол уйига бизни элтар йўлга ўт кетар.
Ғунча юзингга доғи ҳижрон ноҳуш тўкилиб—
Кўнглинг боғида қўлфин урган гулга ўт кетар.
Қўйғил, куюнма, эй азизим, дилга ўт кетар!

Игво ташимоқ аҳли нокас феълига хосдур,
Шаккар ҳаётга оғу солиш кўнглига мосдур.
Кулранг юзида ним табассум кўрсанг қувонма—
Бешарм юзига ним табассум йиртиқ либосдур,
Учсанг сўзига ардоғи дил—гулга ўт кетар!

Зукко кўзингда меҳринг порлаб оламга боқсанг,
Ер сочин силаб мавжлариди шарқираб оқсанг,
Ақли ноқусни эл ичинда юз қаро айлаб—
Дилдор қўлига юрагингни узук, деб тақсанг,
Аҳли ғанимнинг кўзидаги қўлга ўт кетар!

Қўйғил, азизим, бир сўз билан дилга ўт кетар!..

Сурхондарё

ЭСКИ ЎЗБЕК ЕЗУВИДАН МУТОЛАА МАШҚЛАРИ

Раҳимбой ЖУМАНИЕЗОВ,
Муаллим ва хаттот

لذتلى آوقت
بیر کون بیر حکیمدن سوراڭلار قایسی
آوقت لذتلیراق دور حکیم دیدی اچلیک
غلبه قیلغان وقت دا آوقت یسارلر
یخشی ولذت لیراق بولور .

Лаззатли овқат

Бир кун бир ҳақимдан сўрабдурлар:
— Қайси овқат лаззатлироқдур?
Ҳақим деди:
— Очлик ғалаба қилгон вақтда овқат еса-
лар яхши ва лаззатлироқ бўлур.

Дардон خلاص بولش

بیر کیشی طبیب قاشی غا باریب دیدی
مین قلو نج کسلی کا گرفتار بولوبسن منگا بیر
علاج ایئتینگ طبیب دیدی کیم بوگون
نه ییدینگ اول دیدی تولا نکان سیکیر
گوشتی نی ییدیم هده قاق گوشت پیشاق
تاقو تخمی انار و آنخوری کوپ ییدیم
طبیب دیدی کیم اگر بوکیچه اولسانگ دارو
قیلیش دن قوتولاسن اگر اولمای
قالسانگ ایرته کا ایرته بیلان شهر نینگ
مناره سی کا چقیب اوزینگنی پست کا
تاشلا گین شونده گینه بو قلو نج دردی دن
خلاص بولورسن .

Дарддан халос бўлиш

Бир киши табиб қошига бориб деди:
— Мен қулунж¹ касалига грифтор бўлиб-
ман. Менга бир илож этинг.
Табиб дедиким:
— Бугун не единг?
Ул деди:
— Тузланган сигир гўштини едим ҳамда
қоқ гўшт, пишлок, товуқ тухуми, анор ва
олхўри кўп едим.
Табиб дедиким:
— Агар бу кеча ўлсанг, дору қилишдан
қутуласан. Агар ўлмай қолсанг, эртага эрта
билан шаҳарнинг минорасига чиқиб ўзингни
пастга ташлагин, шундагина бу қулунж дар-
дидан халос бўлдурсин.

¹ Санчик.

حکایت

بیر کبغل عالم کیشی فقر بولغانی اوچون
بیر بخیل بای نینگ ایشیکی کا باریدور کیم
مین سیز صدقه بیر ماچیسیز دیب ایشیدیم
مین غایت درجه محتاج و مستحق دورم
دیدی بخیل بای بجانہ لار قیلیب دیدی کیم
مین صدقم نی کورلار کا ببرورم دیب عذ قلیب
ایردیم سین ایرسانگ کورایماسن .
عالم دیدی غلط قیلیدورسن حقیقی کورمندورنکیم
مخلوقات کا رزق بیروچی ذات دن یوز
اوگوب سینگدیک بخیل نینگ یاگی کا کیلیدورن

سالوب یاپونوب اوتار ایردی انینگ
سببین سورا دی لار طبیب دیدی کیم
بوگورستان دایانغان اولوک لاردن
اویالورمن چونکه هر بیر مینی دایرینی
یبب و شینگ شرتیدین ایچیب اولغاندورلار

Ўлуклардин уялурман

Бир табибни кўрдиларким, ҳар вақт гўри-
стондан ўтса ридосини бошига солуб ёпунуб
ўтар эрди. Анинг сабабин сўрадилар. Та-
биб дедиким:
— Бу гўристонда ётгон ўлуклардин уя-
лурман. Чунки ҳар бири мени доримни
ёб ва менинг «шарбатим» дин ичиб ўлгон-
дурлар.

خرسنگ

بیر حکیم دیدی کیم اویلانا غلیک بیر چوقور قروق
کبی دور هرکیم انکا توشا خلاص لیک یوقدور
اندىن سوز دیلار کیم آیا اندىن قوتولماق مکینمو
حکیم دیدی اگر قروق باشی کا خرسنگ
قویسالار آزاد بولیش مکیندور سورا دی لار کیم
خرسنگ نیمه دور حکیم دیدی هر بیر فرزند
توغیلا اول قروق باشی کا خرسنگ
قویارلار .

Харсанг

Бир ҳақим дедиким:
— Уйланмоғлик бир чуқур қудуқ каби-
дур. Ҳар ким анга тушса, халослик йўқдур.
Андин сўрдиларким:
— Аё, андин қутулмоқ мумкинму?
Ҳақим деди:
— Агар қудуқ бошига харсанг қўйилса,
озод бўлиши мумкиндур.
Сўрадиларким:
— Харсанг нимадур?
Ҳақим деди:
— Ҳар бир фарзанд туғилса, ул қудуқ
бошига харсанг қуёрлар.

Хикоят

Бир камбағал олим киши фақир бўлгани
учун бир бахил бойни эшикига борибдур-
ким:

— Мен, сиз садақа бермоқчисиз, деб эшит-
дим. Мен гоёт даража муҳтож ва мустаҳқ-
қдурман, — деди. Бахил бой баҳоналар қилиб
дедиким:

— Мен садақамни кўрларга берурман,
деб аҳд қилиб эрдим. Сен эрсанг кўр эмас-
сан.

Олим деди:

— Ғалат қилибдурсан, ҳақиқий кўрман-
дурким, махлуқотга ризқ берувчи зотдан
юз ўғуриб, сенингдек бахилнинг ёнига ке-
либдурман.

Бу сўзни айтиб олим қайтиб кетди. Олим-
нинг сўзи бахилга гоёта таъсир қилиб,
изидан югурди. Олим қабул этмади.

اولوک لاردن اویالمن
بیر طبیب نی کوردی لار کیم هر وقت
گورستان دن اوتسا رواسی نی باشینا

Туман ҳокимлигининг йиғинлар залида одамлар гавжум. Бугун бу ерда шаҳсан туман ҳокими ўринбосари Диана Таймазовнанинг ташаббуси билан «Давлат тилини ҳамма тўғри қўллаш билиши шарт» деган мавзудаги мажлис режалаштирилган. Шу мақсадда маданият муассасаларининг ходимлари, жамоа ҳужаликлари ва турли идораларнинг маданий ишлар бўйича мутасаддилари машваратга йиғилишган.

Мажлис одатдагидек ҳайрат аъзоларини сайлаш билан бошланди. Доимгидек, Диана Таймазовна мажлис раиси бўлди. У тўрдаги ўз жойини эгаллаб, йиғилганларга қирғий қараш қилганида баъзиларнинг юраги кўркүвдан шувиллаб кетди. Чунки бу аёлнинг райкомда масъул вазифада ишлаб юрганда кўрсатган «ташаббускор» қилиқлари кўпчиликини юрак ўйноғи қилганлиги ҳеч кимга сир эмас.

Асл касбининг унча тайини бўлмаган, лекин ўша вақтдаги ҳукмрон тилда бурро гапирадиган бу аёл «саллани ол деса, каллани оладиганлар» хилидан эди. Шунинг учун бу оғир феъл-атворли аёлни туманининг етти яшаридан етмиш яшаригача бўлган аҳолиси яхши билади. Замона зайли билан, мана, қарангки, у энди туман ҳокимининг ўринбосари...

Ниҳоят тўрда ўтирган Диана Таймазовна, ёшига ярашмаган афзодаги сочларига бармоқлари билан пардоз берган бўлди-да, сохта салобат билан минбарга кўтарилди.

— Уртоқлар,— дед сўз бошлади у,— бугунги собраниямиз контораларда ва бошқа жойларда давлат тилида дело юритишда, биз раҳбар ходимларнинг фаолияти ҳақида бўлади. Потому что, ҳозир (бош бармоғи билан шифтни кўрсатиб) тепадан такой приказ бор. Ну, так что биз ҳам законни практикада қўллашга ўз ҳиссамизни қўшишимиз керак. Менинг планим бўйича биринчи очердада ишни вивеска-

лардаги ва эшиклардаги ёзувларни ўзбекчалаштиришдан бошлаш керак. Например, дом культурада методистни мутасадди, режиссёрни рақс ўргатувчи десак хато қилмаган бўламиз. Лекин баъзи неграмотий ўртоқлар биздан бесўроқ иш қилаётганлигига нима дейиш мумкин?... На днях, то есть... яқинда кинотеатрга борувдим. Улар инженернинг эшигига муҳандис, кассирниқига хазиначи, операторская комнатага тасвирхона деб ёзиб қўйишибди. Булар қайкайта архаик сўзлар. Биз, бундай масъулиятсизликка йўл қўя олмаимиз. Билмаса мендан сўрасан, лойиқ сўзин ўзим топиб бераман. Мана яқинда бир колхоз раиси мендан: «Опа, колхоз — коллективная хозяйствания қисқартмаси эди. Колхоз аъзосини колхозчи дер эдик. Энди колхозни жамоа ҳужага дейишмоқчи. Унда аъзоларини нима деймиз», деб сўраб қолди. Шунда мен шартта колхозчини жамхўжчи дейиш керак, деган эдим, қўлларини тиззасига урганича э-ҳе, деб чиқиб кетди... Ҳаммамиз ҳам, ана шундай ҳозиржавоб бўлишимиз керак. Чунки халқ бундай қийин масалаларда интеллигенциядан мадад кутади. Қаерда бўлмайлик биз, давлат тилини ҳаётга жорий қилишга ўз лептаимизни қўшишимиз керак. Бунинг учун мен сизларга ўз фаолиятимдан бир неча мисол келтирай.

«Маяк» колхозиди дала ишларининг боришини текшириш учун тузилган комиссия состави-

да мен ҳам бор эдим. Ушанда чорвачилик фермасини ҳам кўришга тўғри келди. Мен, фермадаги дояркаларга қаттиқ танбех бердим. Чунки улар ҳамон ўзлари қарайдиган сигирларни «Даша», «Маша», «Зоя», «Вася» деган лақаблар билан аташар экан. Тезлик билан уларнинг лақабини местныйлаштириш керак, деб кўрсатма бердим. Шунақа, ўртоқлар, ҳамма жойда ташаббускор, актив бўлишимиз керак.

Шундан кейин ҳам Диана Таймазовна алмойи-алжойи мисоллар келтириб узун нутқ ирод қилди.

Машварат қатнашчилари сеҳрли эрталар оламида сайр этаётгандек лолу ҳайрон эдилар. Не қўз билан курсинларки, кечагина улуг тилда тўтидай сайраб нутқлар ирод қиладиган Диана Таймазовна бугун минг марта турланиб давлат тилида ҳам эмас, рус тилида ҳам эмас, аллақандай қоришиқ лаҳжада гапирарди. Епирай, «ўзига буй бўлолмаган ўзга» енг бўлармиди», деганлари, шу бўлса керак-да. Жамиятни ана шундайлардан худонинг ўзи асрасин. Алҳазар.

Алқиса шу, мажлис ҳисоботи бу сафар ҳам котибанинг давлат тилини яхши билмаслиги сабабли одатдагидек бошқа тилда тайёрланди...

Раззоқ КАРИМ

САВДОДА ИНТИЗОМ дейсизми?.

... Қиёмат кунини мўмин банданинг тарозусини оғир қиладиган нарса яхши ахлоқдир.

(ҲАДИСДАН)

Ҳар бир даврнинг ўз оғирликлари бор. Шу оғирликлар остида гоҳо елканг зирқирайди. Турмуш ташвишларининг ниҳоясини ўйлаб узун кўчалар бўйлаб судраласан.

Ҳа, ўйлангирадиган ўйлар кўп. Собиқ тузум бизни «фаровонлик» деб аталмиш иқтисодий тангликка бошлаб келди. Инсонлар ўртасида энг олий фазилат саналган меҳр-оқибатни, одамлилик тўғйуларини ҳўрлаб, сарсон-саргардон йўللарга солди ва ниҳоят улкан, лекин қуруқ савлат пештахталар олдида узок сукутга ҳўмишга мажбур этди. Савдо дўконларида эса қундалик турмуш тарзи учун муҳим бўлган нарсаларнинг нархи қундан-қунга баландлаб бормоқда. Ҳар томонда бижғиб кетган сувараклардай изғиётган олибсотарлар, чайқовчилар...

Бозорга, табиийки, қуруқ чўнтак билан юрак бетлаб бориб бўлмайди. Турмуш даражасининг бир қадар оғирлашуви фақат маош билан тирикчилик ўтказадиганларнинг турмушини мушкуллаштириб қўйди. Шундай қийин дамада кўнгил бир оғир ийлик сўзга муштоқ. Ҳамманинг асаблари таранг тортилган, нарх-наволар,

наво эмас, жафо бўлиб бораётган шу кунда савдо соҳасидаги муомалаю суҳбатлар ҳам кўнгилдагидек эмаслиги кишини ранжити. Чек билан берилаётган маълум миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотларини ҳам туя қилаётган, халқнинг сўнги илннжига ҳам кўз олайтираётган ноинсоф олғирлар йўқ эмас. «Чой борми?», «Йўқ!», «Гўшт борми?», «Йўқ!... Шакар, совун ҳам йўқ. Узи нима бор? Омборлардаги бор нарсани «йўқ», деб кўрсатишга устаси фаранг, хоҳлаган маҳсулотини сўнги равишда тақчил қилиб қўйишга моҳир сотувчиларнинг бу тарздаги жўн жавобларидан зада бўлган харидор жимгина бир ўқсиниш билан озиқ қайтади. Сиз ўйлайсиз: «Ростдан ҳам бу озиқ-овқат маҳсулотлари дўконларда йўқми?» Аслида бор. Фақат у моллар сирли йўллар билан пештахталардан пастга тушиб, ўз «эгаларини» топиб кетаверади.

Бундай иқтисодий қийинчиликлар даврида аввало халқни ижтимоий ҳимоя қилиш лозим. Ҳукуматимиз шундай ниятда. Аммо... тўнқасифат савдо ходимлари... Энг аввало савдода интизомни яхшилаш керак. Юқорида эслатганимиздек, шундай оғир дамада халқнинг иззат-нафисига тегаётган яна бир нарса савдо соҳасида иш юритаётган кўпгина савдо ходимларининг харидорларга нисбатан қўпол муносабатидир.

Яқинда Олой бозориди қассобхона олдида бир воқеага ғувоҳ бўлдим. Тилидан заҳар то-

миб оғизга келган сўзни қайтармаётган барзанги қассоб:

— Олсанг, ол, бўлмаса жўна! — деб бир кекса кишига муомала қиларди.

— Уғлим, отанг тенгги одам билан шундай гаплашгани уялмайсанми?

Қариянинг сўзлари кор қилмаган йигитнинг қонга тўлган кўзиди, юзиди совуқлик, манфурлик зуҳр топганди, ҳатто у харидор билан муштлашгудек. У киши эса дўкондан гўшт ҳам харид қилмай беозоргина ортига қайтди. Барзанги эса бировнинг дилини оғритганини ҳис қилмади, пинагини ҳам бузмади. Эскиларда шундай мақол бор: «Қутурган ит ўз эгасини копади». Бу кўзи қонга тўлган қассобнинг ёнига тушаётган пуллар нималар ҳисобидан? Ахир ушбу бойликлар халқнинг тинимсиз қора меҳнати туфайли эканлигини улар озроқ бўлса, ҳис қилишлари керак эди-ку. Пичоғи ёғ устида турган шундай қассобларга нисбатан қандайдир изох топишга ҳам қийналаркансан одам.

Маълумки, қадимги Шарқда савдо аҳли харидорлар билан ўта нозик ҳушмуомалада бўлиб, ўз молларини савдо қилиш билан бир ўринда, харидорлардан бир оғиз илиқ сўзини ҳам дариг тутмаганлар. Эндилдиқда-чи!.. Савдо соҳасида ишлаётган ходимларнинг оддий бир оғиз ширин сўзни ҳам унутиб, бунчалик тубанлашиб кетишининг сабаби ўз-ўзидан аён. Улар халқнинг эҳтиёжи учун зарур маҳсулотларнинг камёблашиб кетганлигидан фойдаланиб, мўмай даромад орттириш, бирни ўнга сотиш дарадига йўлқичлар.

«Қулгиси йўқ одам дўкон очмаслиги кераки, дейилади қадим хитой мақолида ҳам. Истай-мизми, истай-мизми, рўзгор ташвиши учун ҳар кунни дўконга киришимизга тўғри келади. Шундай экан, савдо ходимлари авваламбор маданиятли, ширинсухан бўлишлари лозим. Аслида тижоратнинг қоидаси ҳам шу.

Ҳ. АБДИНАЗАР

Хўкиз

(Латифа)

Насридин Афанди ҳайдаб келаётган юк машинасига йўл устида жини ёқтирмайдиган бир ошнаси қўл кўтарди.

— Лаббай? — деди Афанди машинани тўхтатиб, кабинадан бош чиқариб.

— Озгина юк бор эди, — деди ғўладан келган одам Афандига тиржайиб.

— Қанақа юк?

— Очиғини айтсам, хўкиз.

— Э, майли, икковларингиз ҳам чиқақолинглар. Сизларга хизмат қилиб келганман, — деди Афанди икки хўкизни ўз машинасига олиб.

МУСАҲҲИХ

ДАФТАРИДАН

«Ер овлайдиган» (ковлайдиган) машина».

«Ёвуз (ёзув) машинкаси».

«Директор ўринсолари (ўринбосари) мажлисни бошлади».

«Ёзлар (ёшлар) нега ҳадеб муҳаббат деб сакрашади-я!! [«сайрашади»].

«Фермер жўжалиги (хўжалиги) ишлари жадал ривожланаяпти».

«Саидвақосов олтинчи палтода [палатада] ётибди».

«Алижон раққосанинг ўтинини [ўйинини] мириқиб томоша қилди».

Иван КРИЛОВ

Кийик ва дарвеш

Азиз болаларидан айрилган она Кийик Елини сутга тўлиб юрар эди армонда. Икки бўри боласин топиб олиб ўрмонда Оналиги тутдию, эмизакетди ийиб.

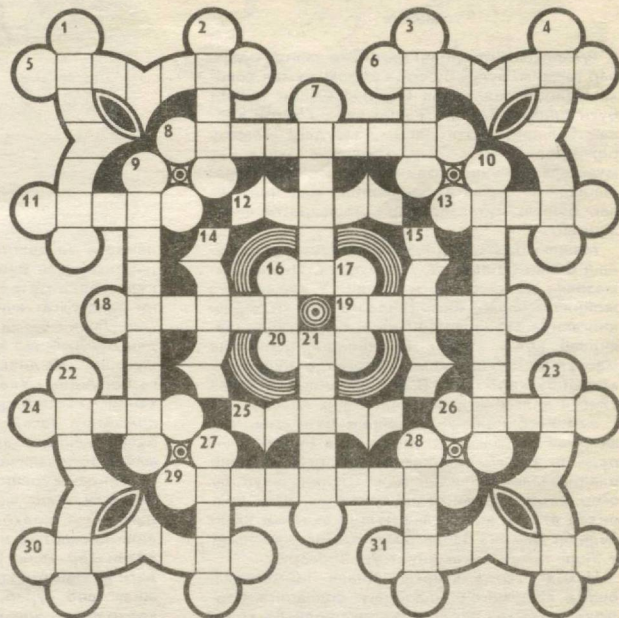
Бир дарвеш ўтиб қолди ўрмон аро баногоҳ, Кийикнинг бу ишидан хайратда қолиб ногоҳ — Деда: «Эй, ғофил банда, Наҳотки зиғирча ҳам ақл-идрок йўқ сенда? Оқ сутингу меҳрингни кимга қиласан исроф, Ёхуд бўри зотидан кутасанми сен инсоф?

Билмайсанми уларнинг эртаю кеч оғзи қон, Бир кун келиб сенга ҳам қасд қилурлар ногаҳон?» «Бўлиши мумкин, — деди Кийик, — аммо бу ҳақда Хаёлимга заррача шубҳа-ғумон келганмас, Оналикнинг туйғуси дилда ҳайқирган чоғда — Оқ сутини берсам бас».

Ҳақиқий эзгулик сўрмас муқофот, Хайрли иш эрур олий муддоо. Кимки яхшилиқ-ла чиқармишки от — Яхшилиқ қилмасдан туролмас асло.

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ таржимаси

ТИЛСИМ

Энига: 5. Ёғочга нақш солувчи уста. 6. Бозор иқтисодиётида, маҳсулот ишлаб чиқарувчилар ўз мавқеини мустаҳкамлаш учун кураши. 8. Кишилар ўртасида моддий бойлиқни ўзлаштиришдан пайдо бўлган иқтисодий муносабат. 11. Рангли металл. 12. Бирор кимса ёки ташкилотга тегишли нарсадан ҳақ тўлаб фойдаланиш. 13. Жума намози ва ҳайит кунларида масжидда имом-хатиб томонидан айтиладиган ваъз. 16. Сўзлашув воситаси. 18. Ўзбекистон ҳудудига мавжуд бўлган амирлик давлати маркази. 19. Қовун нави. 20. Дурадгорлик маҳсулоти. 24. Жумҳуриятимиз жанубидаги шаҳар. 25. Бирор соҳага хос муайян тушунчанинг ифодаси бўлган сўз. 26. Қашқадарё вилоятидаги кўриқхона. 29. Таниқли ўзбек хонандаси ва бастакори. 30. Утмишда қўлланилган, шарият ва одатга асосланиб фуқаролик ва жиноят ишларини кўриб чиқиш. 31. Таниқли ўзбек меъмори.

Бўйига: 1. «Ошиқ Ғариб» достони қаҳрамони. 2. Дуторсимон, қадимий чолгу асбоби. 3. Зукко табиб, шифокор. 4. Гумбаз шаклида қурилган сув ҳавзаси. 7. Хонадон ҳовлиснинг ажратилган қисми. 9. Бошдан ўтган воқеалар ҳақидаги бадиий асар. 10. Ўзбек халқ достони. 14. XV асрда яшаган ўзбек ғазалнавис шоири. 15. Мусиқали санъат асари. 16. Миллий мусиқа асбоби. 17. Эски ўзбек ёзувидаги ҳарф. 21. XIX асрда яшаган ўзбек шоири ва тарихчиси. 22. Туркистон тизмасида бошланувчи дарё. 23. Масжиднинг намоз ўқиладиган хонаси. 27. Мозий давр. 28. Мамлакатимизга чегарадош давлат пойтахти.

Тўзувчи Фозилжон ОРИПОВ

11—12-сонларда эълон қилинган тилсимнинг жавоби

1. Алмай. 2. «Интзор». 3. Умархон. 4. Насимий. 5. Ҳилолий. 6. Латифа. 7. Хонанда. 8. Охунова [Ҳабиба]. 9. Қадрият. 10. Дақиқий. 11. Мақепа. 12. Яссаний. 13. Нозимий. 14. Шаҳзода. 15. Горацио. 16. Ёқубов. 17. Зулайхо. 18. Самаян. 19. «Рамаяна». 20. Маҳзун.

Ҳикмат:

Ҳусни хулқли кишига узоқдагилар ҳам яқин.
Емон хулқли кишидан аҳли аёли ҳам узоқдир.

Тиббиёт фанлари доктори, профессор Холиджон Комилов моҳир жарроҳ ва олим сифатида кўпларнинг кўзига оламин чароғон этди. Профессорнинг падари бузуқворларни — профессор Мухаммаджон Комилов ҳам Ўзбекистон аҳлига маълум ва машҳурдир. Ўз фарзандлари Гулжамила Комилова билан Холиджон Мухаммаджоновични муносиб тиббиёт олимлари этиб тарбиялади.

1. Муқовада. Профессор Холиджон Комилов.

2. Учинчи саҳифада. Гулжамилахон жарроҳлик жараёнида.

Таҳририятга келган бир босма тобоқча бўлган материаллар муаллифга қайтарилмайди.

Журналдан олинган материалга «Гулистон»дан олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Босмаҳонага туширилди. 15.11.92 й. Босишга руҳсат этилди 24.12.92 й.

Қоғоз бичими 70×108¹/₂. Офсет усулида босилди. Қоғоз тури босма № 1, Шартли босма тобоқ 5,6. Напр хисоб тобоғи 7,80. Шартли рангли намуналар 18,8. 24732 нуқсда чоп этилди. Бюртма 1392. Ваҳоси соғувда 15 см.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаачилик концернининг босмаҳонаси. 700083. Тошкент, Вуқ Турон кўчаси 41.

Моҳир жарроҳ Гулжамила
Комилова беморлар кўзига
опамни мунаввар этмоқда.

